

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

Науково-педагогічних працівників та аспірантів

LV конференції Української інженерно-педагогічної академії
16-17 травня

Том 1

Секції:

Автоматизації, метрології та енергоефективних технологій
Фізики та електроенергетики

Іншомовної підготовки, європейської інтеграції та міжнародного
співробітництва

Педагогіки, методики та менеджменту освіти
Практичної психології

Економіки та менеджменту
Фізичного виховання

Красознавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук

Харків 2022

СКЛАД ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова оргкомітету:

Коваленко О.Е. – ректор Української інженерно-педагогічної академії

Заступник голови:

Купріянов О.В. – проректор з наукової роботи

Відповідальний секретар:

Христич А.С. - молодший науковий співробітник НДЧ

Члени оргкомітету:

Антоненко Н.С. – декан факультету енергетики і автоматизації.

Кондратюк О.Л. – декан факультету інноваційних технологій.

Британ Ю.А. – керівник Навчально-наукового інституту педагогіки, психології, менеджменту та освіти дорослих УПА.

Коломієць В.В. – керівник Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту УПА (м. Бахмут).

Олійник Н.Ю. – керівник Харківського торговельно-економічного інституту УПА.

Грінченко Г.С. - керівник групи з наукової діяльності.

3-41 Збірник тез доповідей науково-педагогічних працівників та аспірантів LV конференції Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків, 16-17 травня 2022 р.): за заг. ред. Г.С. Грінченко ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків, 2022. – 105 с.

Збірник містить тези доповідей науково-педагогічних працівників та аспірантів з актуальних проблем розвитку професійної освіти, науки та технологій, економіки та менеджменту, практичної психології, автоматизації, метрології та енергоефективних технологій, фізики, електротехніки і електроенергетики та інших галузей.

Редакційна колегія та оргкомітет не завжди поділяють думку авторів.

Повну відповідальність за достовірність і правильність поданого матеріалу несуть автори.

*Рекомендовано до друку Науково-технічною радою
Української інженерно-педагогічної академії
(Протокол № 8 від 04 липня 2022 року)*

© УПА, 2022

© Колектив авторів, 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: АВТОМАТИЗАЦІЯ, МЕТРОЛОГІЯ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ.....	9
Андреєв О.В., Князева В.М. ВПЛИВ РЕГУЛЮВАННЯ ЧАСТОТИ ОБЕРТІВЕЛЕКТРОДВИГУНІВ НАСОСНИХ УСТАНОВОК НА ЇХ ККД.....	10
Артюх С.М. МІСЦЕ ПОВЕДІНКОВОГО АУДИТУ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	11
Василець Т.Ю., Варфоломійєв О.О. СХЕМА НЕЙРОМЕРЕЖНОЇ СИСТЕМИ НАВІДАННЯ ТА СТАБІЛІЗАЦІЇ, РЕАЛІЗОВАНА У МАТЛАВ.....	12
Василець Т.Ю., Варфоломійєв О.О. НЕЙРОМЕРЕЖЕВА СИСТЕМА НАВЕДЕННЯ І СТАБІЛІЗАЦІЇ.....	13
Канюк Г.І., Мезеря А.Ю. УПРАВЛІННЯ ОБЛАДНАННЯМ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ ЗА МІНІМУМОМ ВТРАТ.....	14
Прокопенко О.О., Антоненко Н.С. АНАЛІЗ ПОХИБОК ВИТРАТОМІРІВ НА ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ОБ'ЄКТАХ	15
Прокопенко О.О., Антоненко Н.С., Гулей О.Б. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИМОГ ДО ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ОБЛАДНАННЯ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	16
Чеботарьов А.М., Бондаренко Ю.О. ЗАДАЧА ОПТИМІЗАЦІЇ РЕЖИМІВ РОБОТИ ЕНЕРГОУСТАНОВОК ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ....	17
СЕКЦІЯ: ФІЗИКА ТА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКА.....	18
Буданов П. Ф., Бровко К. Ю., Степанюк Я. А. ЕФЕКТИВНІСТЬ АВТОМАТИЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОБЛОКОМ В НЕШТАТНИХ РЕЖИМАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	19
Буданов П. Ф., Бровко К. Ю., Федоров Є. В., Тимошенко О. А. ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМ АВТОМАТИЗАЦІЇ З УПРАВЛІННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА ЕНЕРГОБЛОКАХ.....	21
Буданов П. Ф., Кирисов І. Г. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН ПОВЕРХНЕВИХ ДЕФЕКТІВ НАПІВПРОВІДНИКОВОГО ШАРУ ФОТОЕЛЕКТРИЧНОГО ПЕРЕТВОРЮВАЧА.....	23
Олійник Ю. С. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ.....	24
Чернюк А. М., Качанов Є. І., Медін В. В. МЕТЕОЕНЕРГЕТИЧНЕ	

ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЖИВЛЕННЯ В ОБ'ЄДНАНІ ЕНЕРГОСИСТЕМИ.....	26
Чернюк А. М., Черевик Ю. О., Медін В. В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В СИСТЕМАХ З АЛЬТЕРНАТИВНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ЖИВЛЕННЯ.....	27
СЕКЦІЯ: ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА, ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО.....	28
Бринцева О. ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ТЕХНІЧНОМУ ЗВО.....	29
Зеленін Г. І. FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER OF TECHNICAL DISCIPLINES.....	31
Пасічник М. М'ЯКІ НАВИЧКИ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	33
Подорожна А. О. КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ЦІЛЕЙ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ТЕХНІЧНОМУ ЗВО.....	34
Таукчі О. СИНКРЕТИЗМ ПРОСТОРОВОЇ Й ТЕМПОРАЛЬНОЇ МЕТАФОР ТА ЙОГО АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗАСОБАМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	36
Тупченко В. IMPORTANCE OF FOREIGN LANGUAGE MASTERING BY ENGINEERING STUDENTS.....	37
СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА, МЕТОДИКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТИ.....	38
Бакатанова В.Б. МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ІНЖЕНЕРНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ КВАЛІМЕТРИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ.....	39
Бачієва Л.О. РЕФЛЕКСІЯ ЯК СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	40
Білоцерківська Ю.О. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	41
Буданов М.П. ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЮРИСТІВ ДЛЯ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ.....	42
Жога Р.А. ПЕДАГОГІЧНА ІМПРОВІЗАЦІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ.....	43
Коваленко О.Е., Коваленко Д.В., Брюханова Н.О., Корольова Н.В. ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ІНЖЕНЕРНО-	

ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	44
Ковальська В.С. ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	45
Литвин О.В. ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ ЯК МОТИВАЦІЙНИХ ШЛЯХ ДО НАВЧАННЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	46
Литвин С.В. ЯКІСНА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК ШЛЯХ ДО БЕЗПОМИЛКОВОСТІ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ.....	47
Мефанік М.С. ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ САМООСВІТИ СТУДЕНТІВ.....	48
Маркова В.М. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ.....	49
Муринович Н.Ю. ПОНЯТТЯ ДИДАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ. Шемигон Н.Ю. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	50
Штефан Л.В., Глущенко А.А. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ НА ОСНОВІ МЕТОДИЧНОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЄКТУ.....	51
Shevchenko A.S. EXPERIMENTAL VERIFICATION OF PREVENTION MODEL OF SOCIALLY SIGNIFICANT DISEASES IN THE "HEALTH PEDAGOGY" DISCIPLINE.....	52
СЕКЦІЯ: ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ.....	53
Астахова К.В. ЗМІНА НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ.....	54
Баженов О.В., Портнова А.Д. ЗВ'ЯЗОК MINDFULNESS З КОМУНІКАТИВНОЮ УСВІДОМЛЕНІСТЮ.....	55
Казарова Г. М. ПСИХОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	56
Сапельнікова Т.С. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ.....	57
Харцій О.М. АСЕРТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ТА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖИТТЯМ СЕРЕД МОЛОДІ.....	58
Шайхлісламов З.Р. ВПЛИВ ЗАЛЕЖНОСТІ ДИТИНИ ВІД КОМП'ЮТЕРНИХ ІГР НА ЇЇ РОЗВИТОК.....	59
СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ.....	60
Безугла Ю.Є., Бобров О.О. СТРАТЕГІЧНО-ТАКТИЧНІ РІВНІ ФІНАНСОВОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ.....	61
	62
	63

Безугла Ю.Є., Раца В.І. ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН.....	64
Dudnieva Iuliia PROSPECTS OF USING EVENT TECHNOLOGY IN CREATIVE INDUSTRIES.....	65
Дуднева Ю.Є. ПОТЕНЦІАЛ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В ПРИСКОРЕННІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ.....	66
Дуднева Ю.Є. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ПОЛІТИКОЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ.....	67
Єльнікова Г.В. ДО ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРОФСПІЛКИ ПІДПРИЄМЦІВ: МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ.....	68
Єльнікова Г.В. КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ.....	69
Карлова О.А., Ічко К.В. УПРАВЛІННЯ ПОСЛУГАМИ В УМОВАХ ВІДРОДЖЕННЯ.....	70
Карлова О.А., Мудревська А.М. РИНОК ПОСЛУГ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ПІСЛЯКРИЗОВОГО ВІДРОДЖЕННЯ.....	71
Кір'ян О.І. ВИМОГИ ДО КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ РЕСУРСІВ.....	72
Кір'ян О.І., Лобанов А.М. МІСЦЕ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИ РОБОТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	73
Кір'ян О.І., Лисицька Н.А. РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО МИСЛЕННЯ ПЕРСОНАЛУ – ДЖЕРЕЛО ПРИБУТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	74
Obydienнова Tetiana SALES PROMOTION AS A MEANS OF INCREASING SALES OF THE ENTERPRISE.....	75
Obydienнова Tetiana, Batyrenko Yulia PRICE MANAGEMENT IN MARKETING.....	76
Obydienнова Tetiana, Kramarenko Olena FEATURES OF MARKETING IN DENTISTRY.....	77
Obydienнова Tetiana, Ryzhenko Yulia THE ROLE OF MARKETING IN THE DEVELOPMENT OF NEW PRODUCTS.....	78
Obydienнова Tetiana, Sitnikova Irina INTEGRATED MARKETING IN THE ACTIVITIES OF UKRAINIAN ENTERPRISES.....	79
Сластяникова А.І., Маркова В.В. РОЗВИТОК ЛОГІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ.....	80
Fedorova Yu.V. RESEARCH METHODS OF MEASURING	

EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE BUSINESS ENVIRONMENT.....	81
Fedorova Yu.V., Petrova A. DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE PROCESS OF ENGLISH LANGUAGE.....	82
Чобіток В.І., Боровик А.П. УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ В ДЕРЖАВІ.....	83
Чобіток В.І., Мудревська А.М. ІНСТРУМЕНТИ КОНТРОЛІНГУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ.....	84
Юхнов Б.Ю. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРАЛЬНИХ ІНДЕКСІВ ПРИ АНАЛІЗІ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ.....	85
Юхнов Б.Ю., Хімчян А.І. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН РОЗПОДІЛУ В УКРАЇНІ.....	86
СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ.....	87
Літовченко В.Ю. ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ І АКТИВІЗАЦІЇ ВСІХ ПРОЦЕСІВ В ОРГАНІЗМІ СТУДЕНТА.....	88
Літовченко В.Ю. СИСТЕМА ЗАНЯТЬ У ГИРЬОВОМУ СПОРТІ.....	90
Літовченко В.Ю. ВІДПОЧИНОК, ЯК ЧАСТИНА ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	92
Назаренко І. І. КОЛОВЕ ТРЕНУВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	93
Підситков І.В. РОЛЬ ТРЕНЕРА З РЕГБІ У ПІДГОТОВЦІ КОМАНДИ (ЯК СИЛА, ЩО СПОНУКАЄ ТА РУХАЄ).....	94
Назаренко І.І. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В ЖИТТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	96
СЕКЦІЯ:КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНА РОБОТА, СОЦІАЛЬНІ І ГУМАНІТАРНІ НАУКИ.....	97
Кашаба О.Ю. ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ.....	98
Тавшунський О.М. КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНА РОБОТА ТА ШКОЛА В УКРАЇНІ У НОВІТНІЙ ЧАС.....	100
Чуєшкова О. В. МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ.....	101
Бакуменко О. О. ТРЕНІНГ ЯК ВИМУШЕНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ОЗНАЙОМЧОЇ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 032 ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ (В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ).....	102

Рубан Н.П., Тіманюк В.Н., Черненко Ю.Ю. ВИКОРИСТАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ТУРИСТИЧНОМУ КРАЄЗНАВСТВІ.....	103
Ротова Н.В. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛІВ РУХУ В КУРСІ «УКРАЇНСЬКА МОВА ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ».....	104

СЕКЦІЯ: АВТОМАТИЗАЦІЯ, МЕТРОЛОГІЯ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Андрєєв О.В., Князева В.М.

ВПЛИВ РЕГУЛЮВАННЯ ЧАСТОТИ ОБЕРТІВЕЛЕКТРОДВИГУНІВ НАСОСНИХ УСТАНОВОК НА ЇХ ККД

В останні декілька років широке розповсюдження знайшли електроприводи насосних установок з регулюванням за допомогою перетворювачів частоти (ПЧ) числа їх обертів.

Дослідження різних авторів, в тому числі дослідження, виконані в гідравлічній лабораторії Українській інженерно-педагогічній академії (УІПА), підтвердили високу енергоефективність такого засобу регулювання.

Об'єктом досліджень УІПА була насосна установка з консольним відцентровим насосом типу 2К6 з електродвигуном серії АО потужністю 3 кВт, частотою обертання 2000 об/хв, ККД - 88%. Перетворювач частоти ПЧ, потужністю 4 кВт.

Одночасно були отримані важливі результати, що до мінімальної межі числа обертів насоса і електродвигуна. Так дослідження показали, що зменшення частоти обертання до 50 % від мінімальної ККД електродвигуна зменшується до 35 %, а насоса до 33 % (ККД насоса при 3000 об/хв дорівнює 65 %).

Заводи виготовлювачі насосів і електродвигунів до них повинні в технічних характеристиках наводити мінімально допустимі частоти обертання обладнання.

Література:

1. Канюк Г.И., Бабенко И.А., Мезеря А.Ю., Лаптинов И.П., Князева В.Н. Резервы энергосбережения при автоматизированном управлении центробежными насосами электростанций. Энергетика, економіка, ехнології, екологія. – Київ: –2015. – №.3(41). –С.13-20. ISSN 1813-5420.

2. Канюк Г.И., Андреев А.В., Мезеря А.Ю., Князева В.Н. Анализ резервов энергосбережения при управлении насосными агрегатами нефтеперекачивающих станций Украины. Интегровані технології та енергозбереження / Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. - №4. С.3-14. ISSN 2078-5364

3. Канюк Г.І., Андрєєв О.В., Мезеря А.Ю., Князева В.М., Близниченко О.М. Автоматизація випробувань насосів. Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. - Харків:2016.-№.01(144). – С.28-33. ISSN 2313-8890.

Артюх С.М.

МІСЦЕ ПОВЕДІНКОВОГО АУДИТУ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

В даній роботі розглянуті питання розвитку поведінкового аудиту безпеки на підприємстві як елемента системи управління охороною і безпекою праці.

Для того щоб зрозуміти, що таке поведінковий аудит безпеки і взагалі, так звана «культура безпеки», необхідно звернутися до системи управління безпекою праці підприємства, яка в свою чергу розробляється у відповідності до ДСТУ ISO 45001:2019 [1] (на заміну ДСТУ OHSAS 18001:2010) [2]. Отож, в рамках системи управління охороною здоров'я та безпекою праці на підприємстві, поведінковий аудит виконує дві основні функції: по-перше, поведінковий аудит безпеки дозволяє отримувати актуальну інформацію про поведінку працівників на підприємстві.

Отримана інформація узагальнюється і структурується, що дозволяє згодом виявити небезпечні дії працівників за певний проміжок часу та вжити необхідних заходів для попередження інцидентів, травмування, нещасних випадків; по-друге, під час проведення поведінкового аудиту відбувається керування поведінкою працівників. В цей час корегування виконання небезпечних дій відбувається за рахунок: привертання уваги працівника до наслідків небезпечної поведінки; пояснення йому, як безпечно можна виконати цю роботу.

Тобто система управління за таких умов працює наступним чином, за рахунок зворотного зв'язку уся інформація про роботу надходить до керуючої частини, де вона порівнюється із заданими умовами, і якщо результат відрізняється, то відбувається корегування керуючого впливу або заданих умов. Треба зазначити, що поведінкові аудити безпеки прийшли на зміну так званим інспекційним перевіркам і мають за мету - контроль дій працівників (перш за все правильність використання обладнання, а не його стан; дотримання працівником процедур та інструкцій безпеки, а не їх наявність на робочому місці; захист здоров'я працівників від шкідливих чинників, а не те, як він використовує заходи захисту).

Важливо розуміти, що небезпечні дії працівників – це тільки вершина айсбергу, а причини які їх спричиняють знаходяться всередині кожного. Це досвід, думка, відношення до безпеки. Саме вони визначають вчинки і оцінку ситуації. І тільки змінивши відношення працівників до питань власної безпеки і здоров'я, їх думки і цінності, ми можемо очікувати зміни у поведінці і корегуванні небезпечних дій. А залучення працівників підприємств до поведінкових аудитів це хороший засіб змінити їх відношення до безпеки в цілому.

Література:

1. ДСТУ ISO 45001:2019 Системи управління охороною здоров'я та безпекою праці. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO 45001:2018, IDT)
2. ДСТУ OHSAS 18001:2010 Системи управління гігієною і безпекою праці. Вимоги (OHSAS 18001:2007, IDT).

Василець Т.Ю., Варфоломів О.О.

СХЕМА НЕЙРОМЕРЕЖНОЇ СИСТЕМИ НАВІДАННЯ ТА СТАБІЛІЗАЦІЇ, РЕАЛІЗОВАНА У MATLAB

Виконавчий пристрій стабілізатора озброєння складається з підсилювача (перетворювача) потужності, приводного двигуна та кінематичного пристрою сполучення. Реальна кінематична схема системи наведення та стабілізації містить пружні елементи (елементи кінцевої жорсткості). Наявність пружних елементів ускладнює розрахункову схему механічної частини системи, перетворюючи її на багатомасову. Дослідження показали, що з достатньою для практичних розрахунків точністю механічна частина системи може бути представлена у вигляді двомасової системи.

В результаті досліджень встановлено, що ефективною є система з нейронною компенсацією нелінійностей виконавчого пристрою стабілізатора озброєння в контурі швидкості, при цьому в контурі положення може бути використаний простий П – регулятор.

Структурна схема нейромережевої системи управління, розроблена в Simulink системи MATLAB, показана на рис.1. Схема включає блок контролера NN Prediction Controller, блоки генерації еталонного ступінчастого сигналу з випадковою амплітудою Random Reference, блоки побудови графіків та блоки, що належать до

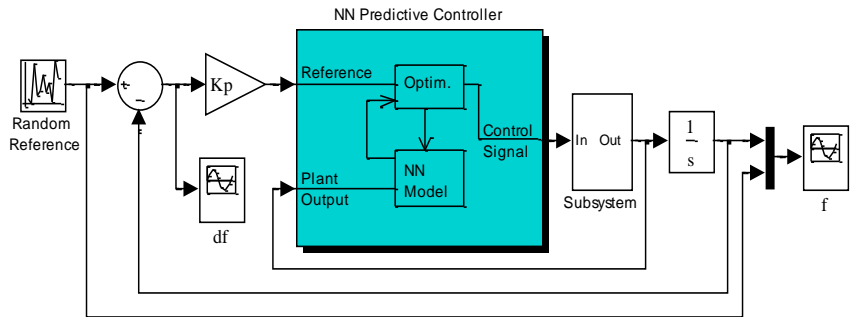

Рис. 1. Схема нейромережевої системи управління

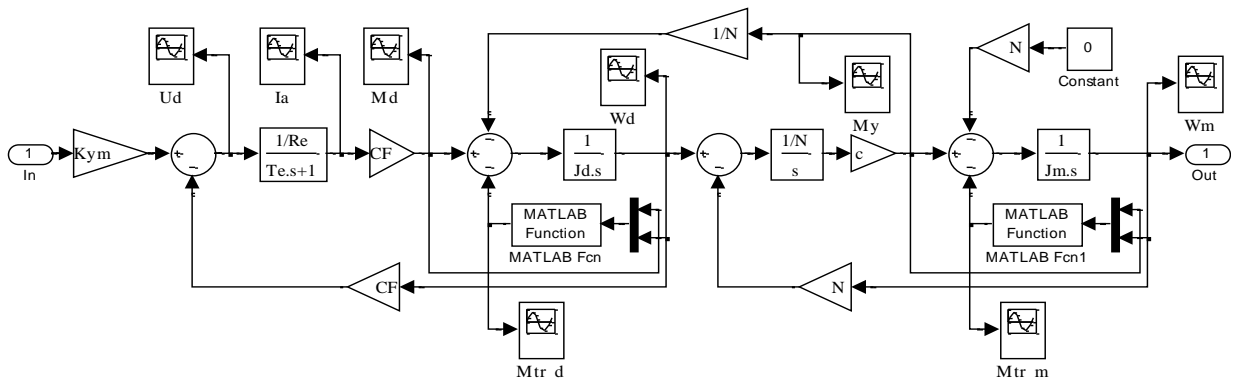

Рис. 2. Схема моделі об'єкту управління

об'єкта управління. Схема моделі об'єкту управління наведено на рис.2.

У схемі не враховується момент, що обурює, зумовлений коливаннями корпусу носія при пересуванні машини по пересіченій місцевості і люфт між зубами ведучої і веденої шестірні. Схема об'єкта управління складена з урахуванням моменту сухого тертя у підшипниках приводного двигуна та моменту сухого тертя кінематичного пристрою сполучення. Для їх завдання використано два блоки MATLAB Fcn, призначені для написання виразів мовою MATLAB.

Василець Т.Ю., Варфоломів О.О.

НЕЙРОМЕРЕЖЕВА СИСТЕМА НАВЕДЕННЯ І СТАБІЛІЗАЦІЇ

Для забезпечення високих динамічних характеристик систем наведення і стабілізації доцільно використовувати нейромережевий підхід до побудови системи [1,2]. Пропонується система підпорядкованого регулювання з нейронною компенсацією нелінійностей виконавчого пристрою стабілізатора озброєння. Аналіз динаміки виконавчого пристрою стабілізатора озброєння показує, що нелінійності можна компенсувати в контурі регулювання швидкості. Регулятор положення може бути лінійним. Дослідження показали, що П - регулятор положення з предупранлінням по швидкості реалізує високоякісне регулювання.

Структурна схема системи стабілізації наведена на рис.1. Схема містить два контури: контур швидкості і контур положення. Коефіцієнт посилення П - регулятора положення позначений k_p , а коефіцієнт предупранління - k_{π} .

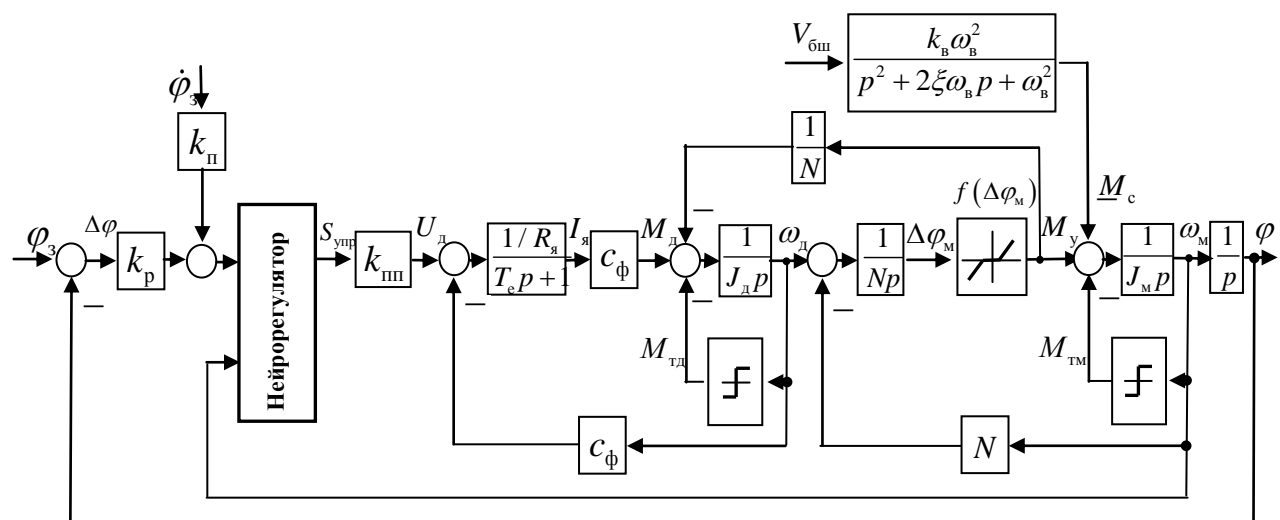

Рис. 1. Структурная схема нейромережевої системи наведення і стабілізації

В даний час запропоновано і випробувано велика кількість принципів і структур систем нейрорегулювання. Одним з найбільш ефективних є нелінійне предикативне регулювання. Принцип предиктивного методу регулювання на основі моделі полягає у формуванні такої послідовності сигналів впливу на об'єкт, яка мінімізує різницю між завданням і передбачуваним моделлю процесу вихідним сигналом в майбутньому (на «горизонті»). Регулятор являє собою ітераційний алгоритм оптимізації: Мінімізація здійснюється чисельними методами оптимізації; мінімізується функціонал якості, що описує бажаний критерій якості; для впливу на об'єкт використовується тільки перший елемент оптимізованої послідовності; вся процедура оптимізації повторюється на кожному кроці дискретності.

Література

1. Технології нейронних мереж і нечіткого моделювання в системах управління : підруч. для здобувачів вищої освіти спец. 151 Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології / Г.І. Канюк, Б.І. Кузнецов, Т.Ю. Василець, А.Ю. Мезеря, О.О. Варфоломів. – Харків : Друкарня Мадрид, 2020. – 306 с.
2. Кирик В. В. Математичний апарат штучного інтелекту в електроенергетичних системах: підручник.– Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2019. –224 с.

Канюк Г.І., Мезеря А.Ю.

УПРАВЛІННЯ ОБЛАДНАННЯМ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ ЗА МІНІМУМОМ ВТРАТ

Енергетичні установки власних потреб ТЕС та АЕС є досить енергоємними елементами (так, на великих енергоблоках споживана потужність насосних установок може становити 12-18 МВт [1]) та значно впливають на техніко-економічні характеристики роботи станції, зокрема – на витрати власних потреб.

Зниження втрат енергії в котлотурбінному обладнанні, до якого належать котел, турбіна, низькопотенційний комплекс та їх насосні агрегати є актуальним науково-технічним завданням, вирішення якого дозволить зменшити собівартість електроенергії, що виробляється на ТЕС та АЕС, підвищити енергоефективність їх роботи, а також знизити вплив станцій на екологічну обстановку регіону.

Найбільш перспективним шляхом у цьому напрямку є розробка та широке комплексне впровадження енергозберігаючих систем автоматичного управління технологічними об'єктами та процесами – як новостворених, так і існуючих.

При цьому цілеспрямоване та ефективне управління, засноване на методах системного аналізу, математичного моделювання, технічної кібернетики, полягає в собі, на системному рівні, значні резерви енерго- та ресурсозбереження, які не можуть бути виявлені, використані та реалізовані на рівні окремих елементів, що входять до комплексну систему керування [1].

На підставі наведеного підходу розроблено функціональні схеми енергозберігаючих АСУ енергетичними об'єктами станції (котел [2], система низькопотенційного комплексу [3, 4, 5], нагнітачі, турбогенератор [6]).

Література

1. Дуель М. О. Автоматизовані системи управління технологічними процесами енергоблоків теплових електростанцій (розробка, дослідження, впровадження): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня д-ра техн. наук: спец. 05.13.07/ М. О. Дуель.- Харків, 1998.- 36 с.
2. Канюк Г.И. Научные принципы энергосбережения в тепловой и атомной энергетике / Канюк Г.И., Артюх С.Ф., Мезеря А.Ю., Лаптинова Е.В., Мельников В.Е. // –Харьков: Изд-во «Точка», 2013. –140 с. Русс. яз. ISBN 978-617-669-065-8
3. Канюк Г.И. Модель энергосберегающего управления нагнетательными установками тепловых электростанций / Канюк Г.И., Мезеря А.Ю., Лаптинов І.П. // Вісник НТУ “ХПІ”: Енергетичні та теплотехнічні процеси й устаткування. №12(1055), 2014. – С.90-97
4. Канюк Г.І. Модель энергосберегающего управления низкопотенциальным комплексом электростанций по оптимуму расхода циркулирующей воды / Канюк Г.І., Мезеря А.Ю., Фокина А.Р., Бабенко И.А. // Молодий Вчений. №6(21), 2015. –С.27-31.
5. Канюк Г.І. Определение оптимального расхода циркуляционной воды в конденсаторах тепловых и атомных электростанций / Канюк Г.І., Мезеря А.Ю., Фокина А.Р., Бабенко И.А. // Энергосбережение, энергетика, энергоаудит. №6(137), 2015. –С.12-19.
6. Канюк Г.И. Прецизионні системи автоматичного регулювання турбогенераторних установок / Канюк Г.И., Мезеря А.Ю., Близниченко О.М., Мельников В.М., Бабенко І.А. // Энергосбережение, энергетика, энергоаудит. №11(130), 2014. – С. 12-27.

Прокопенко О.О., Антоненко Н.С.

АНАЛІЗ ПОХИБОК ВИТРАТОМІРІВ НА ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ОБ'ЄКТАХ

В даний час розроблені і мають вельми широкі перспективи застосування вихрові витратоміри, принцип дії яких заснований на залежності від витрати частоти коливань тиску середовища, що виникають в потоці в процесі вихроутворення.

Запропоновано вихровий витратомір стаціонарного типу при розмірах підключень труби 50 мм, який призначено для реєстрації паливного газу газоперекачувальних агрегатів компресорної станції. Він заміряє швидкість газу, що протікає, і відноситься до групи витратомірів, які використовують принцип розрахунку об'ємного потоку. Крім того, за допомогою реєстрації тиску і температури прилад забезпечує комерційний замір технологічного паливного газу. Похибка вимірювання вища за стандарти ЄЕС і зазвичай становить $\pm 1\%$ або менше від відліку.

Принцип роботи вихрового витратоміра, що розглядається, засновано на ефекті формування в контрольованому газовому потоці вихрових коливань, що виникають за тілом обтікання. Тіла обтікання представлені у вигляді призм та циліндрів різних форм перетину: прямокутної, трикутної, циліндричної та напівциліндричної. Критерієм співвідношення частот пульсації і вихрових коливань служить зміна числа Струхаля, яке пов'язане з коефіцієнтом перетворення витратоміра. Частота вихроутворення є пропорційною витраті або швидкості потоку газу. Вихрові формації, що утворилися, зриваються з граней і поширюються у формі регульованої вихрової доріжки за законом Кармана-Рубаха..

Дослідження було присвячено порівняльному аналізу показників використовуваних витратомірів і запропонованого. Було проаналізовано показання витратомірів, встановлених на ГРС Хотів УМГ Київтрансгаз за 254 доби. Аналізувалися показання витратомірів-лічильників «Турбо», вихрових витратомірів та витратомірів, що використовують шайбовий метод вимірювання витрати газу. Шайбові витратоміри були розташовані на трьох незалежних нитках та їх показання підсумовувалися, а витратоміри двох інших типів були встановлені на загальному трубопроводі.

У ході аналізу отриманих статистичних даних було встановлено, що найбільш точні дані отримані від запропонованого вихрового витратоміру. Витратомір «Турбо» занижував показання на 1,25%, а сумарне значення витрати газу, отримане за показаннями шайбових витратомірів було занижене на 2,3%. У той же час систематична похибка вимірювання витрати газу кожного з трьох видів приладів становила $1,1 \div 2,3 \%$ у зимовий період та $0,34 \div 0,69 \%$ у літній період.

Таким чином, застосування вихрових витратомірів у газотранспортній промисловості є найбільш перспективним напрямом, який дозволяє отримувати суттєву економію коштів за рахунок найбільш точного вимірювання об'ємної витрати газу, що транспортується, і зменшення неврахованих втрат.

Прокопенко О.О., Антоненко Н.С., Гулей О.Б.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИМОГ ДО ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ОБЛАДНАННЯ
ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Необхідність розвитку газової промисловості і забезпечення її відповідності високим вимогам для інтеграції газотранспортної системи у європейську ставить завдання підвищення надійності далекого транспорту газу в розряд особливої важливості. Актуальність вирішення питанням оптимізації профілактичних робіт та ремонтів, забезпечення надійності відновлювальних робіт обумовлена необхідністю забезпечення безперебійності та надійності роботи газотранспортної системи. Аналіз ситуації показав, що найбільш прогресивною, оптимальною є система обслуговування за технічним станом (ТС) (за прогнозованим параметром) і майбутнє, безумовно, за цією системою.

Аналіз сучасних методів досягнення мети і складність об'єкта досліджень дозволили зробити висновки про доцільність комплексного підходу шляхом вирішення широкого кола завдань, перелік яких наведено та охарактеризовано в роботі.

Також в роботі обґрунтовано, що перспективним напрямом дослідження технічного стану газотранспортного обладнання є нормування і прогнозування граничних параметрів вібрації газоперекачувального обладнання, способів і пристроїв вібраційного контролю рівня безпеки, пошкоджень і передаварійного стану обладнання компресорних станцій (ОКС). Визначено і наведено характеристики основних етапів дослідження ТС ОКС.

Контроль технічного стану ГПА дозволяє планомірно стежити за працездатністю агрегату і його елементів, виключає застосування профілактик і ремонтів для агрегатів з допустимим рівнем коефіцієнта технічного стану. Практика показала ефективність застосування даної системи.

При цьому знижуються середні питомі витрати на один крок контролю і сумарні витрати на профілактичні роботи. Зменшується число заміненних елементів і час простою об'єкта в ремонті. Такий підхід до ремонту за допомогою технічної діагностики допомагає прагнути до технічної і економічної оптимізації з урахуванням індивідуальних властивостей кожного виду обладнання.

Для даного підходу потрібне створення деяких основних передумов, з яких найбільш важливими є такі:

- накопичення досить широкої множини статистичних даних, отриманих під час експлуатації;
- розробка сукупності методів і засобів для вимірювання та оцінки величин, що характеризують стан обладнання;
- розробка методики, що дозволяє, на підставі даних вимірювань, визначити технічний стан, що існує в даний момент часу, і попередити його подальший розвиток.

Теоретичну основу для створення даних передумов і для вирішення зазначеної проблематики дає технічна діагностика.

Чеботарьов А.М., Бондаренко Ю.О.

ЗАДАЧА ОПТИМІЗАЦІЇ РЕЖИМІВ РОБОТИ ЕНЕРГОУСТАНОВОК ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ

Оптимізація експлуатаційних параметрів енергоблоків електростанцій загалом та окремих агрегатів з урахуванням їхнього реального фізичного стану особливо актуальна у зв'язку зі зношеністю діючого обладнання.

У той самий час, завдання складна, т.к. доводиться мати справу з багатопараметричною оптимізацією за умов неповної інформації.

При оцінці параметрів функціонування обладнання та ідентифікації параметрів необхідно знати, наскільки точно отримане рішення відповідає фактичним значенням оцінюваних величин. Для розв'язання цього завдання необхідно використати статистичний метод аналізу спостережень. Передбачається, що виміри параметрів проведені незалежно один від одного, підпорядковуються нормальному закону розподілу із заданими дисперсіями, що визначаються точністю приладів, і математичними очікуваннями, як прийняті оптимальні параметри.

Як критерій оптимальності при створенні енергозберігаючої АСУ ТП може служити мінімум сумарних енергетичних втрат при підтримці необхідних параметрів на заданому рівні, обумовленому технологічним процесом, показниками надійності та ін.

Кінцевим результатом є побудова оптимальної режимної картки в усьому діапазоні потужностей енергоблоку (рис. 1 б).

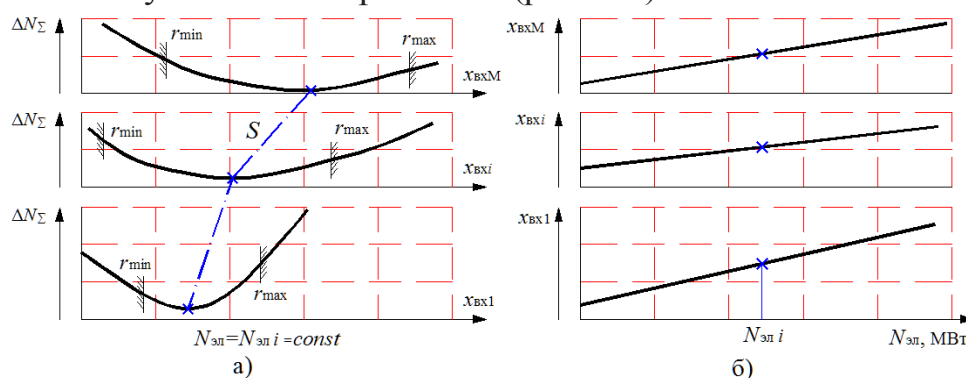

Рис. 1.

Коефіцієнти лінеаризації залежностей відповідних параметрів, необхідних вирішення поставленої задачі, можуть бути отримані в результаті експерименту, статистичної обробки або теоретично.

Вони є суть взаємозв'язків між вхідними, вихідними і внутрішніми параметрами об'єкта управління, повинні враховувати вплив впливів, що обурюють, старіння обладнання і т.д. Параметри можуть мати не лінійну залежність, але у вузькому діапазоні змін, обумовленому жорсткістю обмежень, їх можна уявити лінійними.

СЕКЦІЯ: ФІЗИКА ТА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКА

Буданов П. Ф., Бровко К. Ю., Степанюк Я. А.

ЕФЕКТИВНІСТЬ АВТОМАТИЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОБЛОКОМ В НЕШТАТНИХ РЕЖИМАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

У зв'язку з безперервним підвищенням рівня автоматизації енергоблоків, питання ефективності експлуатованих і модернізованих АСУТП набувають все більшого актуального значення. Це обумовлено перш за все тим, що на апаратно-програмні та технічні засоби АСУТП витрачаються значні суми, а їх обслуговування та ремонтно-відновлювальні роботи вимагають великих витрат оперативного персоналу ТЕС і АЕС. В даний час на електростанціях практично не проводилися дослідження залежності одержуваної ефективності від підвищення рівня автоматизації управління технологічним обладнанням в нештатних аварійних режимах функціонування енергоблоку [1].

Основними причинами є те, що в існуючих методиках, в якості джерела ефективності АСУТП, приймають тільки статистичні дані без урахування динаміки зміни процесу управління. Такий підхід не дозволяє в розрахунках ефективності враховувати динаміку зміни характеристик параметрів технологічного процесу, особливо при відхиленні їх від норми, в нештатних режимах функціонування енергоблоків ТЕС і АЕС.

Як відомо [2], джерела ефективності, характер і ступінь впливу АСУТП на режим управління в нештатних ситуаціях, залежать від функціональних, алгоритмічних, програмних і технічних рішень. Однак, у зв'язку зі специфічними особливостями роботи АСУТП в нештатних режимах роботи енергоблоку, доводиться враховувати не конкретну ефективність управління, а її функцію від часу, характер і ступінь достовірності інформації [3].

Це висуває нові додаткові вимоги до забезпечення порівнянності розрахунків ефективності керування з урахуванням критеріїв достовірності інформації про технологічні параметри в нештатних режимах роботи енергоблоку. За оцінками багатьох фахівців [4], автоматизація визначення та аналізу показників ефективного управління, обумовлена можливістю отримання достовірної та об'єктивної інформації про параметри технологічного процесу енергоблоку, в режимі реального часу.

В роботі [5], були проведені дослідження відхилення технологічних параметрів від норми, засновані на зміні електрофізичних параметрів інформаційних сигналів, які несуть аварійні ознаки. Однак отримання тільки часового критерію оцінки аварійних ознак про технологічні параметри, без урахування впливу ступеня достовірності інформації, не дає об'єктивної оцінки про ефективність управління енергоблоку в режимі реального часу.

Тому, своєчасна оцінка інформації про технологічні параметри, тобто ступінь її достовірності, може істотно вплинути на режими роботи енергоблоку (наприклад: останов і зниження навантаження енергоблоку). Крім того, інформація з низьким ступенем достовірності може привести до спотворення сигналів управління і сформуванню помилкових спрацьовування виконавчих механізмів, пристроїв блокувань (захистів) і перевести енергоблок в несанкціонований режим роботи.

При розробці структури АСУТП енергоблоку у нештатних режимах функціонування, характерною особливістю є контроль параметрів технологічного процесу в режимі реального часу з урахуванням критерію оптимальності управління. В роботі запропоновано структуру АСУТП, де частково інформація обробляється у центральному керуючому пристрої, а частково з датчиків контролю передається безпосередньо на логічні та аналогові автомати, пристрої технологічного захисту.

Несанкціонований останов і наступний повторний пуск енергоблоку може проводитися через помилкові спрацьовування блокувань і захистів. Тому в структурних схемах АСУТП для штатних режимів необхідно додатково включати структурні елементи у вигляді окремих модулів для перевірки інформації на ступінь достовірності. Також, необхідно контролювати відхилення параметрів технологічного процесу від норми в нестационарних нештатних режимах. У зв'язку з цим, було запропоновано виконувати

завдання автоматизованого управління енергоблоком в нештатних режимах на основі штатної схеми АСУТП з використанням додаткового модульного блоку режиму нештатних ситуацій (МБ РПШС). Даний модуль МБ РПШС дозволить забезпечити ефективне управління енергоблоком на основі удосконалення програмно-технічних засобів і математичних моделей для випадкових експлуатаційних змін, що реалізуються в режимі реального часу.

Таким чином, актуальність обраного напрямку дослідження, полягає у вивченні процесів впливу інформації з низьким ступенем достовірності про технологічні параметри на ефективність автоматизованого управління в нештатних режимах роботи енергоблоку електростанції.

Список використаних джерел:

1. Буданов П. Ф., Бровко К. Ю., Бібіков О. О., Федченко-Галаган Є. С. Методика виявлення помилкових спрацьовувань у нештатних режимах функціонування енергооб'єкта // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. Технічні науки. Випуск 204 «Проблеми енергозабезпечення та енергозбереження в АПК України». – Харків: ХНТУСГ, 2019. – С. 53–55.

2. Budanov P., Brovko K., Cherniuk A., Vasyuchenko P., Khomenko V. Improving The Reliability Of Information-Control systems At Power Generation Facilities Based on The Fractal-Cluster Theory // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2/9(92). – 2018. – P. 4–12.

3. Буданов П. Ф., Бровко К. Ю. Моделювання ознак аварійності параметрів технологічного процесу об'єктів електроенергетики // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. – Харків : Харків. ун-т Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, 2015. – Вип. 2(43). – С. 84-88.

4. Popov O., Shmatko N., Budanov P., Pantielieieva I., Brovko K. Cost-effectiveness in mathematical modelling of the power unit control // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 6/3(102). – 2019. – P. 20–28.

5. Буданов П. Ф., Бровко К. Ю. Метод фрактального обнаружения аварийных признаков в информационном пространстве технологического процесса // Системи озброєння і військова техніка. – 2015. – № 4(44). – С. 56-60.

Буданов П. Ф., Бровко К. Ю., Федоров Є. В., Тимошенко О. А.
ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
СИСТЕМ АВТОМАТИЗАЦІЇ З УПРАВЛІННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ
ПРОЦЕСАМИ НА ЕНЕРГБЛОКАХ

Як відомо [1], на сьогоднішній день розрахунки та обґрунтування техніко-економічної ефективності систем автоматизації з управління технологічними процесами на енергоблоках проводяться на основі «Типової методики визначення економічної ефективності капітальних вкладень».

У даній методиці в якості основних показників ефективності застосування систем автоматизації приймаються поточні експлуатаційні і одноразові капітальні витрати на створення і впровадження АСУТП.

Аналіз методик розрахунку техніко-економічного ефекту автоматизованого управління, проведений на основі робіт [2, 3] показують, що найбільш доцільним є обчислення річного економічного ефекту в залежності від річної економії. В якості додаткових умов враховуються експлуатаційні та економічні витрати на технічні та апаратно-програмні засоби АСУ відповідно до виразу (1):

$$E_{\text{аef}} = \Delta U - E_n \cdot \Delta Q \quad (1)$$

де ΔU – річна економія експлуатаційних витрат АСУТП ТЕС і АЕС; E_n – нормативний коефіцієнт техніко-економічної ефективності (для електроенергетики $E_n = 0,15$); ΔQ – додаткові експлуатаційні економічні витрати на технічні та апаратно-програмні засоби АСУТП ТЕС і АЕС.

Слід відзначити, що в існуючих методиках з розрахунку економічного ефекту складові річної економії ΔU ґрунтуються на статистичних даних за рік і не враховують поточні зміни в нештатних режимах роботи енергоблоку [4].

Крім того, дана методика не дозволяє враховувати характеристики параметрів з низьким ступенем достовірності, які істотно впливає на число відмов технологічного обладнання в позаштатних режимах.

Внаслідок цього вихід з ладу технологічного обладнання енергоблоку може привести до значних економічних втрат, наприклад добовий простій енергоблоку ТЕС в еквіваленті оцінюється в 250...300 тис. дол. США, а його повторний пуск потрібно до 150 тис. дол. США [2].

Таким чином, для вдосконалення методики розрахунку економічного ефекту необхідно вибрати критерії оцінки, які будуть враховувати ступінь достовірності інформації в режимі реального часу. При цьому техніко-економічна ефективність впровадження мікропроцесорних модулів для оцінки інформації з низькою достовірністю повинна ґрунтуватися на порівнянні з вихідним рівнем автоматизації технологічного процесу [5].

Тому, необхідно вибрати і запропонувати критерії для розрахунку техніко-економічних показників в режимі реального часу для позаштатних режимів функціонування енергоблоку, особливо при зупинці і зниженні навантаження енергоблоку через помилкові спрацьовування.

Для розрахунку економічного ефекту запропоновано враховувати наступні складові: техніко-економічних показників в режимі реального часу:

- економію через зміни витрати енергії на власні потреби енергоблоку при його зупинах і повторному пуску;

- економію через зміни експлуатаційного ККД енергоблоку при виявленні аварійних ознак про відхилення технологічних параметрів.

Список використаних джерел:

1. Буданов П. Ф., Бровко К. Ю., Бібіков О. О., Федченко-Галаган Є. С. Методика виявлення помилкових спрацьовувань у нештатних режимах функціонування енергооб'єкта // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. Технічні науки. Випуск 204 «Проблеми енергозабезпечення та енергозбереження в АПК України». – Харків: ХНТУСГ, 2019. – С. 53–55.

2. Budanov P., Brovko K., Cherniuk A., Vasyuchenko P., Khomenko V. Improving The Reliability Of Information-Control systems At Power Generation Facilities Based on The Fractal-Cluster Theory // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2/9(92). – 2018. – P. 4–12.

3. Буданов П. Ф., Бровко К. Ю. Модельовання ознак аварійності параметрів технологічного процесу об'єктів електроенергетики // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. – Харків : Харків. ун-т Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, 2015. – Вип. 2(43). – С. 84-88.

4. Popov O., Shmatko N., Budanov P., Pantielieieva I., Brovko K. Cost-effectiveness in mathematical modelling of the power unit control // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 6/3(102). – 2019. – P. 20–28.

5. Буданов П. Ф., Бровко К. Ю. Метод фрактального обнаружения аварийных признаков в информационном пространстве технологического процесса // Системи озброєння і військова техніка. – 2015. – № 4(44). – С. 56-60.

Буданов П. Ф., Кирисов І. Г.
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН ПОВЕРХНЕВИХ ДЕФЕКТІВ
НАПІВПРОВІДНИКОВОГО ШАРУ ФОТОЕЛЕКТРИЧНОГО
ПЕРЕТВОРЮВАЧА

Останнім часом в Україні дуже активно розвивається сонячна енергетика. На теперішній час в Україні налічується 875 промислових СЕС та майже 30000 домогосподарств в яких встановлено сонячні батареї. На сьогодні найбільш поширені сонячні батареї на основі моно- і полікристалічного кремнію, на долю яких доводиться 80% світового ринку виробництва сонячних батарей.

Термін експлуатації сонячних батарей, який встановлює виробник, складає 20-25 років. Як показує практика експлуатації, вже через 2 роки у сонячних батареях починають знижуватися вихідна потужність від 10 до 40% і як наслідок знижується ККД. Зниження вихідної потужності відбувається через дії певних факторів, які впливають на сонячні батареї під час виробництва і експлуатації.

До основних факторів, які впливають на продуктивність та термін роботи сонячної батареї відносяться:

1. Якість та матеріал виготовлення фотоелектричного модуля
2. Якість герметизації панелі захисною плівкою
3. Правильність встановлення фотоелектричного модуля відносно оптимального кута потрапляння сонячних променів.
4. Вплив погодних умов (підвищена вологість і температура, їх коливання)
5. Випадкові механічні пошкодження

Основним елементом сонячної батареї в якому відбувається перетворення сонячного випромінювання в електричну енергію є фотоелектричний перетворювач.

При дії на поверхню фотоелектричний перетворювача зовнішніх і внутрішніх чинників, відбуваються фізичні процеси, які призводять до утворення дефектів у виді: локальних неоднорідностей, мікропор, мікро і макротріщин.

Для виявлення дефектів на етапі виробництва та в процесі експлуатації, запропоновано використати підхід, щодо розрахунку величини площі активної сприймаючої поверхні напівпровідникового шару фотоелектричного перетворювача, на основі використання апарату фрактальної геометрії.

Список використаних джерел:

1.Буджак Я.С., Єрохов В.Ю., Мельник І.І. Прогнозування і розрахунок фотоелектричного перетворювача із заданими характеристиками// Восточно-Европейский журнал передовых технологий. – 2011.– № 4/8(52). – С. 24-29.

2.Шарифов Б.Н., Терегулов Т.Р. Моделирование солнечной панели в программе MATLAB/SIMULINK // Весник УГАТУ . – 2015.– Т.19.– № 4(70),– С. 77–83.

Олійник Ю. С.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ

Збереження паливно-енергетичних ресурсів є одним з найважливіших та найголовніших завдань сьогодення. Сучасне суспільство споживає все більше енергії, що пов'язано з ростом чисельності жителів Землі, модернізацією оснащення їхніх помешкань, а також з нарощуванням масштабів промислового виробництва. У той же час через обмеженість запасів невідновлюваних енергетичних ресурсів (нафти, вугілля і газу) людство змушене поступово переходити до розробки найменш доступних з них, що позначається на вартості видобутку, а в результаті - на тарифах для кінцевих споживачів.

Під енергозбереженням розуміється реалізація правових, організаційних, наукових, виробничих, технічних і економічних заходів, спрямованих на ефективне використання паливно-енергетичних ресурсів, під якими ми розуміємо сукупності природних і виробничих енергоносіїв, запасені енергія яких при існуючому розвитку техніки і технології доступна для використання в господарській діяльності, і на залученні в господарський оборот відновлюваних джерел енергії.

Ефективність використання енергії є свого роду індикатором науково-технічного та економічного потенціалу суспільства, що дозволяє оцінювати рівень його розвитку. Співставлення показників енергоефективності економіки України з розвиненими країнами показує, що питома енергоемність нашого валового внутрішнього продукту (ВВП) в кілька разів вище, ніж в розвинених країнах. Це в свою чергу свідчить про значні резерви економії енергоресурсів в Україні, масштаби яких можна оцінити приблизно в 40-50% від рівня споживаних палива і енергії [3-5].

Складне становище економіки України, в якому опинилася і вітчизняна енергетика, в найближчому майбутньому може привести до глибокої енергетичної кризи, яка зведе нанівець всі зусилля але реформування економіки, зупинить намічені тенденції в поживленні промисловості.

Також несприятлива картина склалася, зокрема, і в системах теплопостачання. Як показує практика «наскрізного» аудиту, більше 30% потенціалу економії енергії зосереджено в системах інженерного обладнання, до 70% економії енергії може бути отримано безпосередньо в будівлях і спорудах.

Цілеспрямована реалізація програм енергоресурсозбереження дозволила б при значно менших, ніж для введення нових енергетичних потужностей, капітальних витратах, зменшити дефіцит енергії і створити сприятливі умови для вирішення проблеми в паливно-енергетичному комплексі.

Цілеспрямована реалізація програм енергозбереження, перш за все, в промисловості, житловому комплексі та на транспорті, дозволила б при значно менших, ніж для введення нових енергетичних потужностей, капітальних витратах зменшити дефіцит енергії і створити сприятливі умови для вирішення проблем в паливно-енергетичному комплексі [2-4].

Скорочення енергетичних природних запасів ставить гостро проблему енергозбереження і підвищення енергоефективності будівель. Вирішення цієї проблеми тісно пов'язане з підвищенням вимог до якості проектування будівель, оскільки помилки проектування призводять до зниження теплозахисних властивостей огорожувальних конструкцій і підвищують енерговитрати на експлуатацію будівлі [1].

В сучасних умовах однією із актуальних проблем, які поставлено перед державою, є зниження кількості електричної енергії, яка споживається, та більш оптимальне використання енергетичних ресурсів.

Для досягнення цього необхідно використовувати передові енергозберігаючі технології в комплексі та здійснювати втілення організаційних заходів, які направлені на енергозбереження. Багато розвинених країн збільшився рівень економічних процесів

завдяки оптимізації в енергетичній галузі. Це вдалося здійснити за рахунок втілення та подальшого ефективного використання енергозберігаючих технологій та заходів.

Отже, актуальність процесу енергозбереження не має сумніву. Процес енергозбереження стає дедалі актуальним. Енергозберігаючі заходи є необхідною складовою реалізації програм енергозбереження, що в свою чергу дозволить зменшити споживання паливно-енергетичних ресурсів та знизити рівень забруднення оточуючого середовища.

Список використаних джерел:

1. Олейник Ю.С., Траскевич В.Н. Проблемы энергосбережения на промышленных предприятиях./ Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Європейська наука XII століття-2017», 07-15 травня 2017 року. Секція: технічні науки. Том 11 - С.13-18.

2. Олійник Ю.С. Управління енергозбереженням та енергоспоживанням на промислових та господарських підприємствах/ News of Science and Education. Том 4. Випуск 11. -2017-С.10-12.

3. Олійник Ю.С. Енергетична ефективність на промислових підприємствах/Materials of the XIII International scientific and practical Conference “Trends of modern science-2017”, 30 may-07 June 2017/ Volume 15: Technical science. Sheffield. – p/ 46-48.

4. Олійник Ю.С. Сучасні підходи у напрямку енергозбереження. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства, Вип. 204 «Проблеми енергозабезпечення та енергозбереження в АПК України». 2019. С. 58-60.

5. Improvement of safety of autonomous electrical installations by implementing a method for calculating the electrolytic grounding electrodes parameters / P. Budanov, K. Brovko, A. Cherniuk, I. Pantielieieva, Yu. Oliynyk, N. Shmatko, P. Vasyuchenko // Eastern-european journal of enterprise technologies.2018. 5/5 (95). P. 20-28.

Чернюк А. М., Качанов Є. І., Медін В. В.

МЕТЕОЕНЕРГЕТИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЖИВЛЕННЯ В ОБ'ЄДНАНІ ЕНЕРГОСИСТЕМИ

Основною з сучасних тенденцій розвитку енергетичних систем є їх так звана декарбонізація як відмова від використання в якості первинного енергоресурсу вуглеводородів (вугілля, газ, нафта) та їх похідних. Це пов'язане зі зменшенням обсягу промислово засвоєних родовищ вуглеводородів та значною шкодою навколишньому середовищу від їх використання.

Таким чином енергетики в усьому світі шукають шляхи альтернативного енергозабезпечення, що обумовлює стрімкий розвиток екологічно чистої альтернативної енергетики. Проте на цьому шляху виникають значні труднощі, які пов'язані зокрема з проблемами адаптації альтернативних джерел живлення до об'єднаних енергетичних систем.

Дотримання балансу виробленої та спожитої електричної енергії є обов'язковою умовою надійної та коректної роботи систем електропостачання та забезпечення нормованих показників якості електричної енергії. Забезпечення необхідного регулювання рівня генерації електроенергії базується на тому, що джерело живлення цілком прогнозовано та керовано, чого неможливо сказати про прогнозування рівня генерації альтернативними джерелами живлення, які значною мірою залежать від метеорологічних умов і погодних факторів невизначеності.

Для побудови надійних систем енергозабезпечення з переважним використанням альтернативних відновлювальних джерел живлення слід розробити відповідний алгоритм метеоенергетичного прогнозування та управління енергосистемами з врахування можливих факторів невизначеності.

Основою метеоенергетичного прогнозування повинна стати інформаційна, обчислювальна та аналітична система, яка б забезпечила формування прогнозних показників генерації «зеленої» енергії в реальному часі та наперед.

Це дозволить зробити генерацію енергії альтернативними джерелами більш передбачуваною, а отже шляхом застосування засобів регулювання підтримувати необхідні баланси виробленої та спожитої електроенергії та забезпечувати необхідну її якість у споживача.

Список використаних джерел:

1. Кудря С.О. Потенціал розвитку нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії. Модуль 23- К.: ЮНІДО, 2015. – С.19.
2. Дослідження, визначення та обґрунтування по видам джерел базових прогнозних показників до проекту Програми розвитку відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива. // Звіт про виконання науково-дослідної роботи ІВЕ НАНУ. Реєстр. № 0110U006388. Київ. 2010. – 214 с.

Чернюк А. М., Черевик Ю. О., Медін В. В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В СИСТЕМАХ З АЛЬТЕРНАТИВНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ЖИВЛЕННЯ

Адаптація альтернативних джерел живлення в енергетичні мережі пов'язана із високою долею невизначеності прогностичних показників генерації електричної енергії. Це призводить до погіршення показників якості електричної енергії в мережі внаслідок порушення балансів генерованої та споживаної енергії. Тому визначено один зі шляхів вирішення цієї проблеми за допомогою вдосконалення систем управління процесом виробітки, розподілу та споживання електричної енергії.

Розвиток інтегрованих «інтелектуальних» мереж вимагає розроблення нової динамічної архітектури оперативного-диспетчерського керування енергетичними мережами в режимі реального часу та дієвих систем регулювання енергопотоків.

З метою підвищення керованості енергосистем, підвищення пропускної спроможності електропередавання та зменшення втрат електроенергії під час транспортування в електричних мережах у розвинених країнах ведуться інтенсивні роботи зі створення та впровадження пристроїв гнучкого управління перетіканнями реактивної та активної потужності та регулюванням напруги на високовольних лініях змінного струму (FACTS) із застосуванням статичних компенсаторів, статичних синхронних поздовжніх компенсаторів та інших пристроїв [1-2].

Основними перевагами впровадження технологій FACTS у електроенергетику є: підвищення економічної ефективності; збільшення пропускної спроможності існуючих мереж; поліпшення статичної та динамічної стійкості; демпфірування низькочастотних коливань потужності; ефективне регулювання рівня напруги, управління потоками активної і реактивної потужностей згідно з транзакціями енергоринку та програмами експорту-імпорту електроенергії; підвищення надійності та зниження втрат електроенергії [3].

Ці методи управління та технології дозволяють адаптувати альтернативні джерела живлення до енергетичних систем зі збереженням необхідної надійності електропостачання та дотриманням нормованих показників якості електричної енергії.

Список використаних джерел:

1. Gonen, T. Electric power distribution system engineering / T. Gonen // Second Edition, CRC Press. - 2007. – P. 856.
2. Pepermans, G. Distributed generation: definition, benefits and issues / G.Pepermans, J. Driesen, D. Haeseldonckx, R. Belmans, W. D'haeseleer // Energy Policy. - 2005. - No. 33. - P.787-798.
3. Зарубіжний досвід підвищення ефективності передавання та розподілу електроенергії, оптимізації втрат електроенергії в електромережах всіх рівнів напруги. Підготовлено відділом інформаційно-аналітичного забезпечення зарубіжною інформацією ВП НТЦЕ ДП «НЕК «Укренерго». – Київ, 2018. – С. 84.

**СЕКЦІЯ: ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА,
ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО**

Бринцева О.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ТЕХНІЧНОМУ ЗВО

Контроль результатів навчальної діяльності студентів з метою визначення ступеня досягнення цілей навчання та рівня мовної та мовленнєвої компетенції – це важливий етап у процесі навчання іноземної мови у технічному виші. Тому розробка системи об'єктивного контролю є одним із важливих напрямів методики викладання іноземних мов в інженерному ЗВО. Тестування швидко стає важливим компонентом навчання іноземних мов, оскільки дозволяє об'єктивно контролювати знання та ефективність навчання, а контроль є невідокремним елементом будь-якої діяльності, у тому числі навчання іноземної мови.

Ефективність сучасного освітнього процесу у контексті навчання іноземної мови в інженерному ЗВО багато в чому визначається вмінням викладача іноземної мови правильно організувати взаємодію зі студентами. Для ефективного контролю рівня та якості опанування іноземною мовою, розвитку особистісних здібностей студентів неоціненну допомогу може надати система моніторингу. Крім того, така система дозволяє викладачеві оцінити реальний рівень розвитку у студентів мовної та соціокультурної компетенції іноземною мовою, визначити ефективність тих чи інших засобів та методів навчання.

Система моніторингу на заняттях з іноземної мови дозволяє: стимулювати навчальну діяльність (заохочувальна функція), забезпечити систематизацію раніше вивченого матеріалу (навчальна функція), розвивати у студентів самоаналіз та систематичну роботу (виховна функція), запобігти формуванню неправильних навичок (коректувальна функція). Проте більшість тестів переважно спрямовані на перевірку лексико-граматичного матеріалу іноземною мовою та навичок логічного мислення.

Звичайно, тестування має ряд недоліків: помилки через техніку вгадування, перешкоджання розвитку навичок усної та письмової комунікації, навичок усного та письмового перекладу. Проте, попри очевидні недоліки системи тестування, не можна не відзначити наступні переваги: об'єктивні результати перевірки, можливість автоматизації тестування, економія часу, можливість використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Сьогодні тест вважається одним із найпоширеніших та найефективніших засобів контролю на заняттях з іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах. Така організація системи завдань дозволяє викладачам швидко оцінити структуру та рівень опанування знаннями, вміннями та навичками з іноземної мови. Подібна оцінка розвиває тестову компетенцію, тобто здатність розпізнавати та виконувати завдання. Автентична тестова компетенція передбачає, зокрема, високий рівень володіння іноземною мовою, володіння стратегіями підготовки та виконання тестових завдань. Незалежно від мети тестування, розробка тестів завжди має враховувати низку критеріїв, яким необхідно відповідати.

До тестів як стандартизованим завданням, результати яких використовуються з оцінки компетентності тестованого, пред'являються наступні вимоги: валідність, визначеність, надійність, практичність, простота використання, прогностична цінність.

Так, Бахман зазначає [1], що складність моніторингу ефективності іноземної мови, на думку провідних мовних тестерів, полягає в тому, що необхідно

переглянути багато фундаментальних питань; Насамперед необхідно усвідомити, що саме доцільно оцінювати, як ми це зрозуміли, і чого ми повинні досягти, щоб виправдати засіб, яким ми використовуємо наші оцінки.

Оскільки наші оцінки можуть бути використані для прогнозування продуктивності студентів, пріоритетні завдання та види діяльності для досягнення цілей моніторингу залишаються незмінними, а саме: необхідність та здатність використовувати свої знання іноземної мови поза тестом. Ці питання належать до вибору завдань, підходу та проведення тесту.

З іншого боку, Браєн [2] обговорює корисність та необхідність тестування як для оцінки знань студентів, так і для самостійного пошуку відповідей на поставлені питання.

Автор стверджує, що студенти повинні витягувати з тестів необхідну інформацію, а також отримувати необхідну підтримку у своїх теоретичних та практичних дослідженнях. Таким чином, тест повинен бути корисним досвідом для студентів, підготовка до тесту – інформативною, а не лише для оцінки тих чи інших знань, навичок чи умінь.

Основною ціннісною характеристикою тесту з іноземної мови виступає його валідність (відповідність формату тестового завдання та його змісту) й надійність (отримання вірогідної оцінки знань студентів, набутих навичок та умінь працювати з іншомовною інформацією). Розглядаючи моніторинг у форматі тестування, необхідно наголосити, що він має містити інтегровані завдання (ці завдання включають питання, які ми використовували для перевірки граматичних, лексичних, фонетичних, кроскультурних знань). Спеціалізований текст у тестових завданнях є обов'язковим та необхідним, тому вибір змісту тексту залежатиме від професійної спрямованості студента.

На етапі оновлення змісту вищої інженерної освіти різко зростає як роль самого контролю під час навчання іноземної мови, а й виникає у розвитку нових технологій контролю та оцінювання. Підсумовуючи, можна дійти висновку у тому, що поліпшення системи викладання іноземної мови безпосередньо пов'язані з поліпшенням системи контролю.

Література:

1. Bachman L. Some reflections on task-based language performance assessment / L. Bachman // *Language Testing*. — 2002. — №19 (4). — P. 453–476.
2. Brian T. Testing to learn: a personal view of language testing / T. Brian // *ELTJ*. — Oxford: Oxford University Press, 2005. — №59 (1). — P. 39–46.

Зеленін Г.І.

FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER OF TECHNICAL DISCIPLINES

Due to the development of international business contacts, the adoption of new technologies, the creation of a huge number of joint ventures and strengthen professional activities in close contact with foreign colleagues there is a great need for representatives of the engineering and manufacturing industry with knowledge of a foreign language for professional purposes. The effectiveness of their training is the responsibility of teachers of technical disciplines, who are facing increasing demands: on the one hand, they must have knowledge of a foreign language in accordance with their specialty, and on the other hand, they should use this knowledge in the educational process. Improving the effectiveness of foreign language training of future teachers of technical disciplines is an urgent and promising goal of their professional training.

The problem of improving the quality of foreign-language professional training of future teachers of technical disciplines, ensuring their ability to use the potential of a foreign language in the educational process of professionally oriented training of specialists of engineering and industrial specialties, foreign-language professional communication in the scientific and educational sector, for their own self-realization and self-development requires a separate study.

The specific nature of the professional activity of a teacher of technical disciplines necessitates taking into consideration the functions of engineering and pedagogical activities. There is the absence of a unified classification of teacher of technical disciplines functions due to the impossibility to present them according to a single criterion. However, there is no doubt that both engineering and pedagogical functions should be reflected in professional competence as an integral characteristic of a specialist. In our opinion, such functions are pedagogical in nature, the content of which includes an engineering component.

Foreign-language professional competence of a teacher of technical disciplines is defined as his/her ability to use a foreign language during the teaching, educational, research, technical and technological professional activity: to receive, elaborate and create materials of subject-informational (scientific, technical, scientific-pedagogical and educational) content, exchange information with foreign colleagues for their self-development and improvement of professional results. Generalization of scientific studies of scholars who have dealt with the problems of the linguistic essence of a foreign language, which allows us to conclude that scientists tend to characterize the ability of a person in accordance with the subject-specific linguistic skills: reading, translating, writing, speaking, listening. Because of this concern, as well as the psychological aspect of the mental processes performed by a person, the following components of the foreign language communicative competence of a teacher of technical disciplines as his/her ability to use a foreign language for communicative purposes could be identified:

1. The essence of competence is the ability to master professionally oriented (engineering and technical, pedagogical) information presented in a foreign language. Mental processes performed by a person - decoding information, using a known linguistic code; understanding the essence of information; uptaking of content. Subject-specific linguistic skills, providing these processes - reading, translating, listening.

2. The essence of competence is the ability to create and present information in a foreign language (own scientific and methodological achievements). Mental processes

performed by a person – to create information (logical construction); encode information using a known linguistic code; present information in an accessible way. Subject-specific linguistic skills, providing these processes - translating, writing, speaking.

3. The essence of competence is the ability to communicate (to exchange information) in direct and indirect communication (to establish relations) Mental processes performed by a person – to acquire information, understand the essence of statements (decoding); to encode information according to a known linguistic code; to use the information. Subject-specific linguistic skills, providing these processes - listening, translating, speaking, writing.

So, the key abilities of a person in the process of using a foreign language is the ability to acquire information presented in a foreign language (decoding), that is to understand its content and essence; creation of information in a foreign language (coding), including its proper presentation; fluent foreign language in communication and interaction with speakers of another (non-native) language.

Foreign-language professional competence of a teacher of technical disciplines is defined as his/her ability to use a foreign language at performing teaching, educational, research, technical and technological functions of professional activity: to obtain, elaborate and create materials on subject-information (scientific and technical, scientific and pedagogical, educational and methodological), to exchange of information and opinions with others in the interests of self-development and improving outcomes of professional activities. The structure of foreign language professional competence of a teacher of technical disciplines includes: linguistic (speech and speaking); professional and communicative (communicative-pedagogical and communicative-technical); pragmatic (scientific-pedagogical and scientific-technical) components.

Reference:

1. Шумовецька С. П. (1999) Формування мовної культури особистості у військовому вузі: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 1999. 233 с.
2. European Union. Presidency Conclusions. 23-24 March 2000. Lisbon: Eu-371. Evuropean Parliament, Directorate-Generale for the Presidency. 2000. 35 p.

Пасічник М.

М'ЯКІ НАВИЧКИ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

М'які або гнучкі навички (англійською *soft skills*) — це сукупність неспеціалізованих, надпрофесійних навичок, які сприяють високопродуктивній успішній участі у робочому процесі. М'які навички можуть включати в себе комунікативні та мовні навички, когнітивну або емоційну емпатію, управління часом, здібності до колективної роботи та якості лідера.

У 21-му столітті м'які некваліфіковані навички поряд з жорсткими кваліфікованими навичками є невід'ємною важливою складовою успішного працевлаштування та успіху в житті. Згідно з останніми дослідженнями успішність у кар'єрі лише на 20% зумовлюється важкими навичками, в той час як 80 % припадає на м'які навички.

Кожен учитель або викладач щодня спілкується з різними людьми та має з ними справу. Тому викладачі мають бути здатними завдяки своїм розвиненим м'яким навичкам успішно задовольняти потреби цих людей. М'які навички для викладачів включають в себе передусім вміння усного та письмового спілкування, здатність працювати в команді, критичне та проблемне мислення, лідерство.

Наступні м'які навички, такі як трудова етика, особиста відповідальність і вміння слухати також важливі для удосконалення та осучаснення стилю навчання.

Далі розглянемо більш докладно чотири м'які навички, розвинутість яких є корисним для будь-якого викладача та будь-якого навчального процесу.

1. Лідерство

Лідерські здібності допомагають гарантувати, що викладач, його колеги та його студенти працюють над досягненням чітких цілей навчання та досягають бажаних результатів. Викладачі з сильними лідерськими здібностями відіграють велику роль у сучасному навчальному процесі, оскільки вони здатні формально і неформально підтримувати інших викладачів і студентів, і таким чином вдосконалювати процес навчання.

2. Комунікація

Хороші комунікативні навички важливі з двох причин: щоб успішно донести освітнє повідомлення до студентів, і передати зворотний зв'язок, щоб допомогти студентам досягти успіху.

Студенти будуть ефективними комунікаторами, якщо отримують приклад гарного спілкування кожного разу, коли спілкуються з викладачем. Хороші навички аудіювання, говоріння, читання та письма є ознаками успішного викладача. Для найбільш успішного завершення навчального процесу всі матеріали мають подаватися чітко та ефективно надаватися зворотній зв'язок.

3. Командна робота

Командна робота в освітній обстановці передбачає, що сторони мають спільні цілі та працюють разом для їх досягнення. Здатність добре працювати в команді та з командою впливає на студентів, батьків, колег, та інших учасників навчального процесу.

4. Розв'язування задач

Внутрішні та зовнішні проблеми, які виникають у навчальній групі, можуть негативно вплинути на результати навчання. Незалежно від того, чи це деескалація конфлікту чи вирішення життєвої проблеми, яка заважає навчання, викладач повинен бути готовим прийняти виклики та знати, як найкраще підійти до ситуації.

Викладач — це особа, яка відповідає за те, щоб допомогти учням отримати знання, стати компетентними та навчити їх високим моральним стандартам.

Один особливий викладач може надихнути та мотивувати студентів, щоб вони відчували, що можуть досягти всього в цьому світі, як тільки налаштуються на це.

Подорожна А.О.

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ЦІЛЕЙ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ТЕХНІЧНОМУ ЗВО

На сучасному розвитку науки й техніки опанування іноземною мовою обов'язкове для фахівця будь-якого профілю. Відповідно до стандарту дисципліни «Іноземна мова» в інженерно-педагогічному ЗВО навчання іноземній мові має мати комунікативно-орієнтований та профільно-спрямований характер.

Метою дисципліни є досягнення студентами інженерно-педагогічних спеціальностей рівня комунікативної компетенції, на якому стає можливим практичне використання іноземної мови у професійній діяльності, а також з метою самоосвіти. Оскільки кількість годин, що плануються у технічних закладах вищої освіти на предмет «Іноземна мова», дуже незначна, а завдання, які студенти мають розв'язувати в сучасних умовах, все більше ускладнюються та формулюються як опанування всіма видами мовленнєвої діяльності, це вимагає особливого підходу до процесу розробки методики викладання іноземної мови для майбутніх спеціалістів технічного профілю. Комплексний підхід до цілей навчання іноземних мов у неможливому ЗВО вимагає запровадження всіх аспектів оволодіння мовою (а саме письмо, спілкування, читання та слухання) як компонентів мети на рівних правах.

Опанування розмовної мовою майбутніми інженерами-педагогами неможливо уявити без набуття навичок перекладу спеціалізованої літератури, відібраної для тієї чи іншої спеціальності. Кожна спеціальність технічного (зокрема) вишу вимагає відбору матеріалу для формування термінологічного словника студентів, виходячи з вимог, що висувуються до спеціальних знань студентів старших курсів та аспірантів [2], потреб студентів, тих цілей, що вони ставлять собі, приступаючи до занять, тобто для оптимальної організації мовної діяльності необхідна мотивація. Мотив пояснює характер будь-якої мовної дії, тоді як комунікативний намір висловлює те, яку комунікативну мету переслідує той, хто говорить, плануючи ту чи іншу форму впливу на слухача.

Особлива роль у процесі навчання іноземної мови у технічному ЗВО належить формуванню у студентів раціональних дій, які дозволяють забезпечити засвоєння навчального матеріалу, розкрити досить повно його сутність; вийти за межі засвоєної інформації; виключити будь-які навантаження при використанні потенційних можливостей логічного мислення та пам'яті; сприяти виникненню твердої впевненості у тому, що навчальний матеріал може бути засвоєний [1]. Крім того, належна увага при навчанні іноземної мови з елементами спеціалізації повинна приділятися письмовій мові як засобу формування та формулювання думки у письмових мовних знаках. На заняттях з іноземної мови саме продуктивній стороні письма необхідно приділяти більше уваги, оскільки цей вид діяльності розвиває письмову комунікативну компетенцію та формує можливості практично користуватися іншомовним текстом як засобом спілкування. Навчання писемного мовлення нерозривно пов'язане з навчанням інших видів мовленнєвої діяльності. Це складний інструмент мислення, який стимулює говоріння, слухання та читання іноземною мовою. Кожне заняття з іноземної мови в інженерно-педагогічному виші орієнтоване на певні цілі та зміст іншомовної комунікації. Отже, від методичної майстерності викладача залежить планування та проведення заняття. Що стосується комунікативної спрямованості заняття, вона має місце не тільки у самих видах мовної діяльності, а й у змісті завдань, запропонованих викладачем на занятті.

Спільна участь викладача та студента на занятті з іноземної мови покликана сприяти розвитку самостійності студентів під час роботи з мовним матеріалом. Показником ефективності заняття з іноземної мови у технічному ЗВО є самостійність та активність студентів у мовній діяльності.

Таким чином, сучасні підходи у викладанні іноземних мов у технічному ЗВО полягають в умінні поєднувати методи навчання, засновані на функціонально-комунікативній лінгво-дидактичній моделі мови та розробці цілісної системи навчання студентів мовленнєвого спілкування на професійні теми.

Література:

1. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М.: Просвещение, 1978.

2. Ярмашевич М.А. Интенсификация процесса обучения чтению профориентированных иноязычных текстов в неязыковом вузе // Теория и практика преподавания родного и иностранного языков в вузе / Саратов. гос. акад. права. – Саратов, 2000.

Таукчі О.

СИНКРЕТИЗМ ПРОСТОРОВОЇ Й ТЕМПОРАЛЬНОЇ МЕТАФОР ТА ЙОГО АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗАСОБАМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

З точки зору американського психолога Лери Боролицької «time is a phenomenon in which we, the observer, experience continuous unidirectional change that may be marked by appearance and disappearance of objects and events» [1, с. 4]. Цей аспект концепту «час», вочевидь, являє собою мовну й культурну універсалію: «to capture the sequential order of events, time is generally conceived as a one-dimensional, directional entity.

Across languages, the spatial terms imported to talk about time are also one-dimensional, directional terms such as ahead/ behind or up / down rather than multidimensional or symmetric terms such as narrow/ wide or left / right» [34, с. 137].

Отже, за думкою американських учених, у свідомості людей, які розмовляють різними мовами, час має єдину модель. Ось чому носії неблизькоспоріднених мов та культур описують його у тих самих термінах.

Однак, визнаючи можливість отримання знань про час шляхом спостереження за ним, Лера Боролицька підкреслює визначальну роль мови, якою ведеться спілкування, у формуванні уявлень про час. «However, there are many aspects of our concept of time that are not observable in the world. For example, does time move horizontally or vertically? Does it move forward or backward, left or right, up or down? Does it move past us, or do we move through it? All of these aspects are left unspecified in our experience with the world. They are however, specified in our language — most often through spatial metaphors» [1, с. 5].

Цього ж висновку дійшли інші американські дослідники [2, с. 140], [3, с. 373]. Нарешті, яка ж концепція «часу» характерна для носіїв англійської мови? «In English, we predominantly use front / back terms to talk about time. We can talk about the good times ahead of us or the hardships behind us. We can move meetings forward, push deadlines back, and eat dessert before we are done with our vegetables. On the whole, the terms used to order events are the same as those used to describe asymmetric horizontal spatial relations (e.g., «he took three steps forward» or «the dumpster is behind the store»))» [1, с. 7].

Література:

1. Boroditsky, L., 2014. Does language shape thought ? Mandarin and English speaker's conceptions of time. *Cognitive Psychology*, 43 (1), pp. 1–22.

2. Chun, L., 1997. A cognitive approach to UP metaphors in English and Chinese : What do they reveal about the English mind and the Chinese mind? In : Research degree progress report for Hong Kong Polytechnic University, 1997. Hong Kong : Hong Kong Polytechnic University, pp. 125–140.

3. Clark, H., 1973. Space, time semantics and the child. In : T. E. Moore, ed. 1973. *Cognitive development and the acquisition of language*. New York : Academic Press, pp. 370–394. Lakoff, G. and Johnson, M., 1980.

Тупченко В.

IMPORTANCE OF FOREIGN LANGUAGE MASTERING BY ENGINEERING STUDENTS

Nowadays knowledge of a foreign language is not only a condition for successful professional activity of an employee but also his self-realization in our multicultural world. In the process of Ukraine's integration into European community new requirements to any specialisms have arisen.

One of the components of competitive specialists modern comprehensive training is language mastering that means mastering the state language and at least one of the most common foreign languages, otherwise integration of Ukraine into European community is impossible.

The main task in foreign language learning is to form language activities of the student in language that is being studied. Specifics of mastering language is not so much in perception and understanding of education information but in formation of different types of language activities that requires durable training. So modern foreign language teaching technique should solve the problem of training a professional capable to solve a variety of communicative tasks that arises in the process of professional activity. Professionally-oriented foreign language teaching is not formed only on the basis of commonly used vocabulary but largely on vocabulary of a particular professional group.

Conditions for professionally-oriented foreign language teaching of engineering students are need to acquaint them with terminological system, reading authentic texts, formation of independent work skills in creating an individual dictionary, mastering skills of oral professional communication on the most common model situations of everyday communication necessary for professional activity.

At the initial stage of foreign language learning skills and abilities of communication in oral and written forms within certain situations are formed and it is defined by the program according to the age characteristics of students and their interests based on the use of speech patterns adopted for this purpose.

Foreign language mastering is considered as a certain level of skills and abilities formation in application of language for oral and written communication as a mechanism of history and culture knowledge. Formation of terminological competence should be done not only in the process of studying professional disciplines but also by means of foreign language.

Thus, the purpose of foreign language mastering is to develop skills in different types of speaking activity. Language acquisition as a system of signs and speech is an interim task in comprehension of the main purpose – mastering communication in foreign language. Any technique in foreign language mastering is implemented in a special system of exercises, which includes considering certain prerequisites in complex.

The ultimate aim of foreign language communicative competence is considered as a component of socio-cultural competence in general and it implies the ability to behave adequately and represent one's own country at an appropriate level, and it plays a significant role in foreign language intercultural communication. Dialogue of cultures is possible only if communicants belong to different cultures and it requires creation of a foreign language model in foreign language classes and this atmosphere would represent culture of people whose language is being studied.

**СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА, МЕТОДИКА ТА
МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТИ**

Бакатанова В.Б.

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ КВАЛІМЕТРИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Сучасний стан освіти стимулюють зміни підходів до професійної освіти.

Переорієнтація суспільного розвитку на розвиток людини, її особистісних та культурних якостей потребує впровадження нових підходів, які є новими інструментами для планування, аналізу, управління та оцінки системи професійної освіти. Актуальною в професійній підготовці є забезпечення компетентності фахівця.

Забезпечити якість освітніх послуг можливо через формування адекватного уявлення студентами всіх типових та неординарних професійних дій, які притаманні представнику обраної професії. Особливу роль формуванні професійного бачення майбутньої педагогічної професії грає моделювання професійної діяльності.

З метою формування адекватного уявлення структури педагогічної діяльності майбутнього інженера-педагога було заплановано такий експеримент. На підставі життєвого досвіду студентів прискореного навчання (випускників коледжів) при вивченні психолого-педагогічних дисциплін студенти інженерно-педагогічних спеціальностей моделювали професійну діяльність майбутнього інженера-педагога.

З цією метою було розроблено анкету, в якій студенти мали визначити ступінь значущості різновидів діяльності інженера-педагога та його особистісних та професійно значущих якостей та властивостей. Шляхом спільного обговорення було визначено перелік його основних видів професійної діяльності та професійно значущих рис особистості (критерії). Нашим завданням було провести педагогічну експертизу на рівні сформованого уявлення про майбутню професійну діяльність.

Студенти під час педагогічної практики мали провести вимірювання. Параметри та показники професійної діяльності, що оцінюються, щоб стати вимірними, повинні конкретизуватися. Запропоновано використовувати кваліметрію як метод кількісного оцінювання, який має на меті формалізувати якісні характеристики відповідних явищ та процесів через них розподіл на простіші, визначити нормативний, стандартний їх хід через систему критеріїв – показників діяльності.

Створення відповідної моделі бажаної якості об'єкта реалізується через факторно-критеріальну моделювання. Вибудовуємо еталонну модель, за допомогою якої відстежується якість розвитку об'єкта (параметри, показники). Параметр – змінна величина, від якої залежить значення іншої змінної величини: критерій, показник, ознака, щодо якого здійснюється оцінювання, а критерій – основа оцінки, визначення, класифікації чогось; мірило.

За методом Дельфі розраховуються коефіцієнти вагомості кожного критерію шляхом зіставлення критеріїв моделі та фактично виявленої якості діяльності суб'єкта управління – коефіцієнта в межах одиниці, що може відповідати 0; 0,25; 0,5; 0,75; 1. При створенні такої факторно-критеріальної моделі можна комплексно оцінити якість об'єкта та знайти резерви для його вдосконалення.

Чинниками обрали: професійні якості особистості, особистісні якості, навчальну діяльність, методичну діяльність, виховну діяльність, організаційну діяльність педагога професійної освіти. Відповідно до факторів обрали до них відповідні критерії та оцінили їх значущість у професійній діяльності інженера-педагога. У редакторі EXELE проставили отримані під час анкетування показники та отримали певні ступені прояву факторів.

Бачієва Л.О.

РЕФЛЕКСІЯ ЯК СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вирішення проблеми організації та коригування навчальної діяльності пов'язана з успішністю її осмислення. У традиційних методиках та технологіях навчання рефлексивному компоненту приділяється недостатня увага. Тоді як особистісно-орієнтоване навчання пропонує вирішувати проблему постановки цілей навчання, розроблення навчального плану, конструювання системи занять, форм рефлексії та оцінки. Рефлексія (*від латів. reflexio – звернення тому*) – процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів та станів.

Цілі рефлексії – згадати, виявити та усвідомити основні компоненти діяльності: мету, предмет, засоби, процес, проблеми та шляхи їх вирішення, результати, що отримані. Без розуміння способів своєї навчальної діяльності, використаних механізмів пізнання здобувачі освіти не зможуть зрозуміти освітній зміст якими вони оволоділи. Вона допомагає визначити результати, сформулювати цілі подальшої роботи, скоригувати свій освітній шлях. Рефлексія є джерелом внутрішнього досвіду, способом самопізнання та слугує інструментом мислення. Засвоєння способів діяльності відбувається тільки тоді, коли здійснюється їх рефлексія. Вона спрямовує, направляє, за її допомогою визначаються способи вирішення практичних завдань. У такому контексті засвоєння постає як прямий продукт рефлексивного процесу.

Методика організації рефлексії здобувачів освіти може включати наступні етапи: 1) зупинення предметної (дорефлексивної) діяльності: навчальна діяльність припиняється, здійснюється аналіз ускладнень та пригадування відомих ефективних способів виконання діяльності; 2) відновлення послідовності виконаних процесів: усно чи письмово описується усе, що зроблено, зокрема і те, що здається не дуже важливим; 3) вивчення складеної послідовності дій за результатами її ефективності, продуктивності, відповідності до поставлених завдань тощо (параметри для аналізу рефлексивного матеріалу вибираються із запропонованих викладачем або визначаються тим, хто навчається на основі своїх цілей); 4) виявлення та формулювання результатів рефлексії. Виділяють кілька видів таких результатів, до яких належать: предметні продукти діяльності – ідеї, припущення, закономірності, відповіді на запитання тощо; способи, які використовувалися або створювалися у ході діяльності; гіпотези по відношенню до майбутньої діяльності. 5) перевірка гіпотез на практиці у майбутній предметній діяльності.

Проблема, з якою доводиться стикатися при введенні елементів рефлексії в традиційний освітній процес, полягає в тому, що здобувачі освіти не виявляють причини своїх результатів або проблем, не можуть сказати, що саме відбувається в їх діяльності. Як опору для рефлексивної діяльності можна запропонувати такі орієнтовні питання (для самостійної роботи або обговорення з викладачем): Які ваші основні результати, що Ви зрозуміли, чого навчилися? Які завдання викликали найбільший інтерес і чому? Як ви виконували завдання, якими способами? Що ви відчували у своїй? З якими труднощами ви зіткнулися і як їх долали? Які зауваження та пропозиції на майбутнє (собі, викладачам, організаторам)?

Робота з цілепокладання та рефлексії органічно входить у процес отримання професійної освіти та підвищення кваліфікації, робить його усвідомленим і продуктивним.

Білоцерківська Ю.О.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

В даній роботі розглянуто особливості психологічного захисту у здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. Це питання представляється цікавим та важливим, так як саме психологічний захист відображає гармонійність розвинутої особистості, адекватність сприйняття оточуючої дійсності, копінг-стратегії людини показують вміння вирішувати особистісні та професійні проблеми. Вивчення особливостей психологічного захисту та копінг-стратегій у сучасних здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей є важливим та закономірним, оскільки це основні процеси, які забезпечують в цілому адаптацію до умов навколишнього середовища.

Теоретичні основи проблеми додання стресу копінг-стратегіями тільки починаються розроблятися, вони тісно пов'язані з проблемою стресу. Копінг та стрес – два неподільних для людини процеси. В концепції стресу Г. Сельє та його послідовників основна увага приділялася аналізу зовнішнього (стрес) фактору, однак, психологи і передусім Р. Лазарус обґрунтували положення про те, що здібність долати стрес у більшості випадків більш важлива, чим природа та величина стресу, частота її дії.

Для визначення копінгів була використана методика «Індикатор копінг стратегій Д.Амірхана». Проаналізував дані можна зробити висновок про переважання копінг-стратегій (вирішення проблем, пошук соціальної підтримки, уникнення проблем) у здобувачів вищої освіти. За шкалою «вирішення проблем» переважає середній рівень, що складає 65%. Високий рівень було виявлено у 16,7%, низький – у 11,7% та дуже низький рівень – у 6,6%. За шкалою «пошук соціальної підтримки» переважає середній рівень, що складає 55%, високий показник за цією шкалою було виявлено у 10%, низький рівень - у 20%, та дуже низький показник за цією шкалою було виявлено у 15% вибірки. За шкалою «уникнення проблем» переважає низький рівень це 58,3%, високий рівень за цим показником було виявлено у 8,4 %, на середньому рівні – у 18,3 %. І за результатами на дуже низькому рівні було виявлено 15% вибірки.

Для визначення основних типів психологічного захисту була використана методика «Діагностика типологій психологічного захисту» Р.Плутчик в адаптації Л.І.Вассермана, О.Ф.Еришеєва, Є.Б. Клубовой. Проаналізував дані можна зробити висновок про те, що характерною особливістю респондентів є яскрава виразність таких механізмів психологічного захисту як «компенсація» та «інтелектуалізація». Дещо рідше у більшості досліджуваних зустрічається «проекція» та «витіснення». В найменшому ступені у респондентів представлені такі захисні механізми як «реактивне утворення» та «регресія». Таким чином, можна прослідкувати тенденцію, що здобувачі вищої світи інженерних спеціальностей доволі успішно справляються з проблемами, труднощами та неприємностями в їхньому житті, вони покладають надію на допомогу і стараються уникати неприємних ситуацій. Вони показують достатньо високий рівень зрілості – не уникати проблем, а вирішувати їх та приймати відповідальність на себе, вирішувати свої проблеми шляхом планування.

Буданов М.П.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЮРИСТІВ ДЛЯ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

У даній роботі розглядаються актуальна проблема підвищення рівня професійної підготовки курсантів-юристів при навчанні на військово-юридичних факультетах закладів вищої освіти з урахуванням особливостей та екстремальних умов їхньої майбутньої військово-юридичної діяльності на посадах військових юристів у підрозділах та формуваннях силових структур, як у мирний, так і у воєнний часи [1].

Відзначимо, що військово-юридична діяльність військового юриста в екстремальних умовах характеризується нестандартним і непередбачуваним характером при дефіциті в часі та обмеженням владного характеру повноважень, не повної самостійності та незалежності на прийняття правових та юридичних рішень.

Досягнення високого рівня та якості професійної підготовки майбутніх військових юристів для військово-юридичної діяльності в екстремальних умовах можливе шляхом запровадження нових освітніх інформаційних технологій при навчанні курсантів-юристів на військово-юридичних факультетах (інститутах) закладів вищої освіти. Важливого значення набувають фактори, які необхідно враховувати при впровадженні інформаційно-комп'ютерних технологій на основі автоматизованих засобів навчання в освітній процес для навчання курсантів-юристів на юридичних факультетах закладів вищої освіти, для підвищення рівня професійної підготовки майбутніх військових юристів. Перспективним є процес впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у професійну підготовку майбутніх військових юристів шляхом застосування автоматизованих засобів навчання на основі методу ситуативного моделювання правових завдань для екстремальних ситуацій.

На сучасному етапі необхідно розробити етапи та алгоритм застосування автоматизованих засобів навчання на практичних заняттях для набуття умінь та навичок курсантами-юристами при вирішенні правових завдань в екстремальних умовах. Такий підхід ґрунтується на тому, що застосування інформаційно-комп'ютерних технологій, на основі автоматизованих засобів навчання в освітньому процесі при підготовці курсантів-юристів, зокрема при проведенні практичних занять, дозволяє багаторазово відпрацьовувати практичні вміння та навички щодо вибору правильних адекватних варіантів вирішення правових проблем, які імітуються моделями-сценаріями для екстремальних умов при обмеженому інтервалі часу, а отже дозволяють, значно підвищувати якість професійної підготовки майбутніх військових юристів для військово-юридичної діяльності у підрозділах та формуваннях силових структур для особливого періоду в екстремальних умовах.

Література:

1. Радченко К. А. Спрямованість освітнього процесу на набуття досвіду практичної діяльності як умова формування професійної компетентності майбутніх військових юристів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 12 (67). С. 44–47.

Жога Р.А.

ПЕДАГОГІЧНА ІМПРОВІЗАЦІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Освітній процес – це взаємопов’язані дії його учасників, під час яких реалізуються професійні функції педагога. Плануючи заняття, викладач прагне максимально конкретизувати своє бачення основних компонентів освітнього процесу, конструє завдання, визначає конкретні прийоми організації навчання, прогнозує можливі варіанти розвитку подій. Водночас він прагне заздалегідь знайти вихід з ймовірних ситуацій педагогічного спілкування та завдяки цьому забезпечити варіативність освітнього процесу, можливість оперативної орієнтації в його умовах. У таких випадках на допомогу приходять такий інноваційний підхід як педагогічна імпровізація. Творча атмосфера на занятті, креативність педагога, ступінь зацікавленості здобувачів освіти сприяють її ефективності.

У науковій літературі імпровізація визначається як особливий вид художньої творчості, яка відбувається без попередньої підготовки, безпосередньо під час виконання (зокрема в поезії, музиці, танці, театральному мистецтві та ін.).

Проектуючи майбутнє заняття, викладач забезпечує логічну основу освітньої діяльності. Він вивчає освітню програму дисципліни, відповідний розділ посібника, методичні рекомендації, підбирає додаткову інформацію, оцінює доцільність застосування того чи іншого педагогічного засобу, спрогнозує можливі варіанти ходу заняття. У той самий час «домашня» робота педагога здійснюється як на свідомому, так і на підсвідомому рівнях. Інколи більш плідне, педагогічно грамотне рішення несподівано виникає у його свідомості безпосередньо під час реалізації творчого задуму, проведення заняття. Виходячи з цього, здогад, на якому ґрунтується інтуїція, – це внутрішній механізм, який є основою виникнення педагогічної імпровізації. При цьому імпровізація є кульмінацією творчого акту, зовнішнім проявом внутрішнього інтуїтивного пошуку педагогом ефективного вирішення, втіленням у дії інтуїтивно знайденого, більш продуктивного варіанта освітньої діяльності.

Основними ознаками феномену імпровізації є несподіваний характер, раптовість виникнення, своєрідна «непідготовленість». Вона є одним з засобів посилення емоційності, експресивності в художній творчості, а також інтуїтивним втіленням виконавцем оригінального розуміння того чи того жанру мистецтва. Педагогічна діяльність також має творчий характер та дозволяє встановити спільні риси, які поєднують професії викладача та митця.

Внутрішнім проявом педагогічної імпровізації є інтуїція, а головною силою її функціонування – протиріччя між початковим задумом та новим, вдалим рішенням педагога, яке виникло безпосередньо на занятті. Відбувається прояв одного з основних законів діалектики – єдності та боротьби протилежностей.

Отже, саме прихований, неусвідомлений аналіз конкретної освітньої ситуації, що лежить в основі механізму інтуїції, є поштовхом для здійснення педагогічної імпровізації, яка відповідає вимогам цієї ситуації та вирішує її протиріччя.

Коваленко О.Е., Коваленко Д.В., Брюханова Н.О., Корольова Н.В.
ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасні відбудовчі процеси у навколишній дійсності нерозривно пов'язані з інтеграцією, покликаною, по-перше, допомогти у сприянні світу як єдиного цілого, і по-друге, - забезпечити більш глибоке і конкретне пізнання закономірностей і характерних особливостей різних структур і систем. Інтеграційні процеси відбуваються всюди - в політиці, економіці і управлінні, культурі, сфері інформаційно-комп'ютерних технологій, виробничій та аграрній сферах, охороні здоров'я, освіті тощо. Але сьогодні чи не найбільший інтерес представляє міжгалузева інтеграція, коли здобутки однієї галузі активно використовуються у якості засобів вирішення проблем іншої.

Особливим чином це позначається на інженерно-педагогічній освіті, покликаний готувати компетентних викладачів професійної освіти, які повинні розробляти й реалізовувати міждисциплінарні проекти підготовки кваліфікованих робітників у змінних умовах праці. Звідси, вимоги до професійної діяльності кваліфікованого робітника на виробництві визначають вимоги до його підготовки і, відповідно, - діяльності викладачів професійної освіти, яка, в свою чергу, визначає вимоги до підготовки цих педагогічних кадрів.

Інтегрований результат в освітньому процесі можна отримати завдяки міждисциплінарному проектуванню, яке створює умови для реалізації зв'язків між різними науками, цілісного та комплексного застосування отриманих знань та вмінь на практиці, у діяльності та житті людини.

Виділяємо проектування й реалізацію процесу підготовки інженерно-педагогічних кадрів та навчання їх проектування й реалізації процесу підготовки кваліфікованих робітників в закладах професійної освіти. Отже, отримаємо проекти, які: по-перше, мають потужні рекурсивні зв'язки, що демонструють умови включення однієї проектованої освітньої системи до іншої; по-друге, містять систему міждисциплінарних зав'язків, які уможливають системне засвоєння й використання набутого досвіду; по-третє, - пристосовані до реалізації за допомогою сучасних ІТ-технологій, які синхронізовано між різними рівнями освіти.

Сучасне комп'ютерне обладнання навчальних аудиторій в системах професійно-технічної та вищої інженерно-педагогічної освіти, а також нові можливості ІТ-технологій в освіті вимагають удосконалення педагогічних технологій.

Отже, виникла нагальна потреба у визначенні: складових міждисциплінарних проектів; видів ІТ-технологій, використання яких уможливорює розробку і реалізацію міждисциплінарних проектів; алгоритмів застосування ІТ-технологій на кожному з етапів освітніх процесів в професійно-технічній та інженерно-педагогічній освіті в умовах аудиторного навчання, онлайн-навчання та змішаного навчання у тому числі засобами гібридних аудиторій; системи комплексних навчальних завдань, спрямованих на здобуття досвіду з міждисциплінарного проектування й застосування ІТ-технологій.

Ковальська В.С.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Провідною метою сучасної професійної освіти є підготовка компетентного фахівця, що вільно володіє своєю професією, готового до постійного професійного зростання, соціально і психологічно адаптованого, успішно соціалізованого, здатного до творчого вирішення проблем професійної діяльності, генерації, творчого формулювання і розробки ідей, задумів і проєктів. Викладач технічних дисциплін при виконанні своїх професійних обов'язків повинен як проявляти у власній професійній діяльності творчий потенціал, так і бути спроможним формувати творчі компетентності у тих, кого він навчає. Тому формування творчої компетентності у майбутнього викладача технічних дисциплін у сучасних умовах розвитку професійної освіти набуває все більшої актуальності.

У результаті аналізу літературних джерел творча компетентність викладача технічних дисциплін визначена як готовність і здатність фахівця вирішувати типові та неординарні педагогічні завдання в залежності від сформованої педагогічної ситуації нестандартними способами і прийомами. Основними показниками творчої компетентності є: дослідницька, інноваційна і креативна компетентності, оскільки пошукова діяльність, допитливість розуму характеризують саме творчу особистість, а пошук і знаходження нового та ефективного рішення - інноваційну спрямованість фахівця, який володіє для цього необхідним потенціалом, тобто креативністю.

Виходячи з розуміння творчості як здатності дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, як націленість на відкриття нового і здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду, науковці виділяють такі основні групи механізмів творчої діяльності: творча активність, фантазія; саморозкриття через сходження особистості до «ідеального Я», позитивне переструктурування свого досвіду: від інтуїції через вербалізацію до формалізації; пошук невідомого за допомогою механізму - аналіз через синтез; пошук невідомого на основі взаємодії інтуїтивного та логічного начал; пошук невідомого за допомогою асоціативного механізму; пошук невідомого за допомогою евристичних прийомів і методів: переформулювання вимог завдання, розгляд крайніх випадків; блокування складових, аналогія; механізм творчої рефлексії. Основу даного механізму творчої діяльності особистості становить взаємозв'язок зовнішнього (предметного) і внутрішнього (модельного) планів дій.

Програма розвитку творчості включає ряд блоків: творча спрямованість особистості (підвищена творча чутливість до проблем і проблемних ситуацій); творче мислення як властивість інтелекту (творча ініціатива, творча самостійність, евристичність, гнучкість); творче мислення як процес (орієнтовний, виконавчий, контрольний-оцінний); творче мислення як діяльність, в результаті якої створюється новий і оригінальний продукт.

Таким чином, основою формування творчої компетентності викладача технічних дисциплін є механізми творчої діяльності особистості, які реалізуються на засадах програми розвитку творчості й інтуїції.

Литвин О.В.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ ЯК МОТИВАЦІЙНИХ ШЛЯХ ДО НАВЧАННЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Наш час ставить перед закладами освіти завданням – підвищення якості освіти та виховання, міцне оволодіння основами наук, забезпечення вищого рівня викладання. Заклади освіти відмовляються від традиційної форми навчання, яка не враховує індивідуальних здібностей кожного здобувача освіти. Оновлення освіти потребує розробки моделей закладів освіти нового типу, створення нових підручників та програм навчання, розробки нових методик навчання. Підняти роботу закладів освіти до нового рівня можна шляхом індивідуалізації навчання, за рахунок створення умов, у яких кожен здобувач освіти міг би повністю опанувати встановленими програмами освітнім мінімумом.

Постійні зміни, що відбуваються у житті сучасного інформаційного суспільства, безумовно, повинні знаходити адекватне та негайне відображення як у самому освітньому процесі, так і в навчальних матеріалах. З кожним роком все більш проблематичним стає виробництво традиційних паперових підручників та навчальних посібників, змістовний матеріал яких, часто, перестає бути актуальним ще до їхнього потрапляння до освітніх закладів. Одним із можливих виходів із ситуації, що склалася, може бути розробка електронних засобів навчання практично з усіх дисциплін та їх публікація у світових телекомунікаційних мережах або на інформаційних носіях, що надають можливість нескладного оперативного тиражування. Дане твердження засноване насамперед на можливості динамічної зміни та доповнення змісту електронних засобів навчання відповідно до поточних змін у житті суспільства, науці, культурі та ін.

В даний час йде становлення нової системи освіти, яка орієнтована на входження у світовий інформаційно-освітній простір. Зміст освіти один із чинників економічного та соціального прогресу нашого суспільства та має бути спрямованим на забезпечення самовизначення особистості, створення умов її самореалізації. Тому одне з основних завдань сучасної вищої школи – створення оптимальних умов для навчання, що забезпечують як якісне засвоєння випускником складної системи знань, а й його розвиток.

В умовах комплексної інформатизації освіти важливим є не лише технічне оснащення засобами інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), а й наявність повноцінних цифрових освітніх ресурсів (ЦОР).

Сучасний освітній процес важко уявити без якісного забезпечення навчальними електронними матеріалами. Останнім часом їх видовий склад поповнився такими новітніми педагогічними програмними засобами як електронні навчальні посібники, засоби комп'ютерного моделювання, Інтернет-сайти, тренажери, навчальні програми та інші освітні ресурси.

Завдяки представленню навчальної інформації у цифровому вигляді здійснюється комплексний вплив на здобувача освіти, підвищується інтерес до навчання, розширюється його коло знань, підвищується якість навчання, також полегшується здійснення зворотного зв'язку між викладачем та здобувачами освіти.

Литвин С.В.

ЯКІСНА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК ШЛЯХ ДО БЕЗПОМИЛКОВОСТІ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ

Сьогодення вказує на те, що ринок праці помітно змінюється. На зміну престижним професіям економістів та юристів приходить попит у інженерних кадрах. При цьому час диктує свої умови, підвищуючи вимоги до системи підготовки кадрів як у кількісному, так і якісному відношенні.

Очікується, що найближчими роками ринок нових інженерних спеціальностей може зрости вчетверо. У чому важливість та сенс інженерної освіти? У тому, щоб навчити здобувачів освіти думати, і це найважче, необхідно дати широкі знання та розвинути високий рівень мислення. Вчити, готувати та виховувати таких людей непросто. У зв'язку із сучасним реформуванням вищої освіти виникли великі проблеми в підготовці інженерних кадрів: часта зміна стандартів, за допомогою яких намагаються виміряти якість освіти (щороку все складніше піддаються розумінню), нові методи і підходи навчання, значна свобода в тлумаченні змісту компетенцій, що формують образ майбутнього інженера за участю науки, промисловості та світової спільноти.

Звичайно, можна сказати, що сучасна економіка та інформаційні технології вимагають вищої освіти, але, роблячи її загальною, від цього вона не стає якіснішою. Половина проблем вищої школи зараз перебуває у середній базовій освіті. Якість вступників знижується, знижуючи рівень вищої освіти. Завдяки системі зовнішнього незалежного оцінювання заклад вищої освіти повинен долати прогалини середньої школи, намагаючись їх компенсувати та надолужити програму випускних класів. Поставлені в жорсткі рамки реформи освіти заклади вищої освіти найчастіше здійснюють подвиги, прийнявши абітурієнта на 1 курс, вони змушені дотягувати його до рівня випускника, щоб зберегти контингент, а значить і свої робочі місця.

Розширення масштабів вищої освіти свідчить про його зростаючу роль в економічному прогресі, збагаченні суспільних уявлень про життєві стандарти. У суспільстві відроджується розуміння потреби вищої освіти для життєвого успіху. І, незважаючи на те, що бізнес і влада підвищує статус і роль робітничих спеціальностей, намагаючись подолати стереотип про пріоритет розумової праці над фізичним.

Не останнє питання в якісній підготовці інженерів несе профорієнтаційна робота. При правильній підготовчій організації вдається сформувати склад вступників, які переконані у безпомилковості вибору інженерної професії. Така мотивація допомагає успішно долати труднощі навчання у технічному закладі вищої освіти, підвищуючи успішність здобувачів освіти. Інший шлях – цільовий прийом поки що не отримав потрібного розвитку через відсутність відповідної законодавчої бази та низьку активність підприємств.

Надлишок фахівців одного рівня освіти призводить до незатребуваності їх у галузі. У висококваліфікованих спеціалістах бізнес зацікавлений насамперед, але в більшості випадків він не має наміру вкладати гроші у вищу школу. Він просто відбирає потрібного для себе працівника, одного з багатьох, якого і так випускає вузівська система.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ САМООСВІТИ СТУДЕНТІВ

Одним з найважливіших показників якості фахової підготовки сучасного випускника вищого навчального закладу є рівень сформованості його здатності до неперервного професійного самовдосконалення шляхом самоосвіти.

Проблемам створення й використання інформаційно-навчального середовища з дидактичною метою присвячені праці М. Башмакова, В. Бикова, С. Беляєва, Б. Гершунського, Ю. Жука, Л. Кайніної, В. Красільникової, С. Лешук, Ю. Насонової, О. Муковоза, О. Позднової, Ю. Рамського, І. Роберт, С. Тімкіна, М. Умрик та інших. Однак, попри те, що сьогодні навчальний процес у вищому навчальному закладі, зокрема педагогічному, відбувається в умовах інформаційно-навчального середовища, наявна педагогічна практика свідчить, що студенти майже не використовують його потужний самоосвітній потенціал.

Однією з вагомих причин такого стану є недостатність цілеспрямованих досліджень щодо формування в майбутніх фахівців компетентності самоосвіти з орієнтацією на використання нових засобів інформаційно-комунікаційних технологій. Розв'язання означеної проблеми вимагає вивчення питань щодо сутності компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища й пошуку адекватних шляхів її формування в навчальному процесі.

Формування компетентності самоосвіти відбувається у вигляді певних «дидактичних кроків», що полягають у досягненні студентами конкретних цілей. Однією з тенденцій розвитку навчально-виховного процесу у вищій школі є розширення самостійності майбутніх фахівців, що передбачає самостійний пошук і засвоєння студентом нової інформації, організацію діяльності, спрямованої на власний саморозвиток.

Зміст навчання на кожному з етапів розробленої технології складається з трьох блоків завдань: репродуктивного, конструктивного та креативного. Завдання випереджаючим чином спонукають до оволодіння самоосвітніми вміннями, включають студентів в самоосвіту, через що створюються реальні умови переходу студента з більш низького рівня здійснення професійно-творчої самоосвіти на більш високий. Функція педагога при цьому полягає у виявленні наявного рівня сформованості у кожного студента компетентності самоосвіти; розробці послідовної системи задач, що відповідає певному рівню компетентності самоосвіти і поступово ускладнюється.

Технологія формування компетентності самоосвіти студентів розкриває поетапність професійних дій суб'єктів освітнього процесу, механізми і практичний досвід їх застосування. Її особливість полягає у послідовності й наступності цього процесу; неперервності формування упродовж усього терміну підготовки майбутнього вчителя (кваліфікаційний рівень «бакалавр»); в опорі на діяльнісний підхід; в узгодженості з програмами навчання інших дисциплін; у врахуванні динамічного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Маркова В.М.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ

Сутність культури у вітчизняній історії педагогіки пов'язувалася з проблемою людини, її природою та призначенням, сенсом життя та щастя, національним і загальнолюдським у світогляді людини, ідеалами справедливості й рівності (М. Грушевський, М. Костомаров Г. Сковорода, І. Франко, Т. Шевченко).

Філософська сутність культури в працях зарубіжних науковців (М. Вебер, Х. Гадамер, М. Шелер) розглядається з точки зору теорії герменевтики як ціннісне, історичне та універсальне утворення, що пов'язане зі створенням загальнолюдської культури; як особливий феномен духовного життя людини та спосіб самодетермінації особистості, як форма діалогу культур в історії людства (В. Біблер, М. Бахтіна).

У загальному вигляді поняття «професійна культура» розглядається як категорія, що характеризує соціально-професійні якості фахівця з урахуванням специфіки його професійної діяльності. Структурними компонентами професійної культури є етична, естетична, методологічна, професійно-психологічна (В. Анохіна, В. Кочергіна, Н. Крилова).

Реалізація першої педагогічної умови – моделювання предметного та соціального контексту майбутньої професійної діяльності студентів у межах гуманітарного освітнього середовища медичного університету – передбачала моделювання предметного та соціального змісту майбутньої професійної діяльності, що є основною характеристикою навчання контекстного типу та зреалізовується за допомогою системи нових і традиційних форм і методів навчання.

Методика реалізації цієї педагогічної умови передбачає три базові форми діяльності студентів і деяку множину перехідних від однієї базової форми до іншої (А. Вербицький). Як перехідні від однієї базової моделі до іншої використовувалися проміжні форми: імітаційне моделювання, аналіз конкретних виробничих ситуацій, розігрування ролей, спецкурси, спецсемінари тощо.

Друга педагогічна умова – забезпечення суб'єктного включення студента в навчальну діяльність на основі ситуаційно-контекстного підходу. Ця педагогічна умова зреалізовувалася за допомогою методів асоціативного навчання, контекстних ситуацій, особистісно орієнтованих ситуацій, професійного позиціонування (власна позиція щодо ситуації).

Вибір третьої педагогічної умови – розвиток клінічного мислення студента у процесі діалогічної взаємодії та проблемного навчання – пов'язаний з тим, що головною характеристикою випускника медичного навчального закладу є його компетентність у поєднанні з умінням клінічно мислити. Основні форми реалізації цієї педагогічної умови: контекстуальні діалоги, «мозковий штурм», брейн-ринг, аналіз професійних задач сімейного лікаря, аналіз медичних (навчальних) проблем.

Напрямами подальших досліджень можуть бути такі: психологічні особливості та чинники формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів; розроблення нових моделей та педагогічних умов, інноваційних технологій і методик формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі контекстної підготовки.

Муринович Н.Ю.

ПОНЯТТЯ ДИДАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

В сучасному високотехнологічному світі освіта набуває особливого значення і підвищується значущість педагогічної діяльності. Вимоги до сучасного педагога охоплюють всі сфери його професійної діяльності, але особливо важливими стають здатність розроблювати нові технології навчання та самостійно адаптовувати існуючі освітні технології до умов навчання, що змінюються дуже швидко. Це зумовлює підвищення ролі дидактичної компетентності викладача як складника його професійної компетентності. Найбільш актуальним це є для інженерів-педагогів комп'ютерного профілю або тих, хто навчає майбутніх фахівців ІТ-галузі, бо в цій сфері діяльності зміни відбуваються найбільш швидко.

Проблеми дидактичної компетентності та її формування вивчались багатьма науковцями Атаманчуком О.М., Бойко І.І., Гриньовим В.Й., Заболотнім О.А., Колесник Н.Є., Корнейко І.В., Тархан Л.З. і т.д.

Аналіз досліджень щодо трактування поняття дидактична компетентність показав, що вчені розглядають його у різних аспектах. Як коло повноважень і функцій у сфері освітньої діяльності, як підготовленість до здійснення навчально-методичної діяльності та організацію дидактичного процесу.

Одні науковці розглядають це поняття як якість особистості (Атаманчук О.М., Бойко І.І., Гриньов В.Й., Заболотній О.А., Тархан Л.З.), тобто сукупність особистісних якостей, професійних цінностей і дидактичних умінь, які направлені на виконання дидактико-професійної та освітньо-навчальної діяльності. Інші як здатність (Колесник Н.Є., Корнейко І.В.), а саме можливість вирішувати різноманітні дидактичні та професійно-освітні завдання, здатність творчо мислити в навчальному процесі, здійснювати освітньо-навчальну діяльність та досягати педагогічних результатів за рахунок професійно-особистісного розвитку.

Деякі розглядають дидактичну компетентність як готовність (Бойко І.І., Гриньов В.Й.), тобто спроможність організації дидактичного процесу та підготовленість з теоретичної, практичної та психологічної направленості, що дає змогу виконувати навчально-методичну діяльність та організувати дидактичний процес. При такій різноманітності є спільне, всі дослідники розглядають особистісний аспект як інтегративні якості особистості та діяльнісний аспект як здатність.

Аналіз сучасної наукової літератури дозволив з'ясувати відсутність єдиного підходу трактування поняття, недостатність розкриття специфіки інженерів-педагогів. Аналіз провідних психолого-педагогічних фахових видань показав певні зміни у трактуванні поняття дидактична компетентність. Акцент дослідники переносять не лише з особистісного утворення, але й беруть до уваги освітнє середовище. Для інженера-педагога це набуває особливого значення бо на всіх посадах його діяльність навіть суто інженерна достатньо часто пов'язана з педагогічною діяльністю. Для уточнення сутності поняття дидактичної компетентності було проведено словниковий аналіз, контент-аналіз останніх публікацій, аналіз експертного досвіду. Було виявлено, що дидактична компетентність це не тільки здатність ефективно здійснювати діяльність, а й спосіб буття й взаємодії в освітньому середовищі.

Шемигон Н.Ю.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У сучасних концепціях розвитку вищої освіти наголошується, що освіта повинна не тільки забезпечити майбутніх фахівців глибокими знаннями, але й сприяти розвитку особистісної позиції студентів, формувати чіткі орієнтири життєдіяльності, а саме, здатності відповідати на виклики сучасності, пристосовуватися до швидких змін на ринку праці, що викликані роботизацією.

Розв'язання цих складних завдань вимагає, дослідження проблеми змісту ціннісних орієнтацій сучасних студентів. Аналізуючи різні класифікації цінностей, виявляється, що в кожній з них залишається майже однаковий набір компонентів, що їх складають, змінюються лише їхні місця. Одні автори виокремлюють як основні ті цінності, які інші вважають складниками тієї або іншої цінності. Таким чином, класифікація складається з одного й того ж набору цінностей, але в різній їх модифікації.

На сьогоднішній день дослідниками підкреслюється, що важливою підставою для відбору цінностей у базовий зміст освіти є орієнтація системи цінностей на самореалізацію особистості, розкриття її індивідуальності та здатності адаптуватися до швидкоплинних умов сучасного ринку праці. Обираючи визначену сферу діяльності, людина обирає і цінності, що з нею пов'язані, до того ж зміна діяльності викликає необхідність відмовитися від колишніх цінностей і знайти нові.

Це дозволяє зробити висновок, що, говорячи про відбір цінностей, ні в якій мірі не потрібно прагнути сформувати ціннісну систему особистості цілком, а можна допомогти обрати орієнтири, що входять до ядра ціннісної системи. Треба зазначити, що базисні цінності та ціннісні орієнтації індивідуальної свідомості людини, як визначено психологами, формуються в період так званої первинної соціалізації індивіда – 18-20 років. У студентському віці відбуваються зміни в розвиткові активності особистості, коли на її зміст та спрямованість особливо сильно впливають різні соціальні фактори. Усе це спричиняє серйозні якісні зміни в структурі особистості молодої людини.

Ціннісне відношення особистості до майбутньої діяльності – це єдність об'єктивного та суб'єктивного, де об'єктивне соціальне положення особистості теперішнього або майбутнього професіонала є основою його вибіркової спрямованості на цінності професійної діяльності, що мотивують навчальну активність студента. Адже справжня орієнтація визначається, передусім, тим, чи здатна обрана професія задовольнити соціальні та духовні потреби особистості.

Таким чином, проведений аналіз дозволив стверджувати, що сформовані професійно-ціннісні орієнтації студента є одним з найважливіших елементів успішної майбутньої адаптації до професійної діяльності, оскільки: стимулюють його професійно-особистісний розвиток, активізуючи внутрішні механізми особистості (потреби, інтереси, мотиви, установки, відношення).

Штефан Л.В., Глущенко А.А.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ НА ОСНОВІ МЕТОДИЧНОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЄКТУ

На сучасному етапі розвитку суспільства вища освіта відіграє значну роль у становленні її випускників як конкурентоспроможних фахівців. Саме вона виступає фундаментом, необхідним для отримання кожним із них високого рівня кваліфікації у різних галузях економіки, науки та культури та визначає подальші можливості до кар'єрного зростання. Закономірно, що в Законі України «Про вищу освіту» провідними визнані методики, засновані на інноваційних моделях викладання.

У числі пріоритетних галузей сучасності заходиться й харчова. Це галузь, яка прагне постійно дивувати споживачів своєю продукцією. Тому для її фахівців обов'язковим є оволодіння інноваційними технологічними процесами. Серед них такі, як молекулярна кухня, ф'южен-технології та інші. Однак на сьогодні виникає суперечність між широкою розвиненістю сучасних харчових технологій та недостатньою розробленістю методичних підходів в освіті для їх реалізації у професійній підготовці фахівців харчової галузі.

Для її розв'язання нами запропоновано підходи до розроблення методичного інноваційного проєкту, який розуміємо як методичну розробку, яка передбачає організацію освітньої діяльності на базі розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти з використанням інноваційних педагогічних технологій. Змістовно цей проєкт включає опис його актуальності; мету та принципи; форми, методи та засоби реалізації; сценарії інноваційних технологій навчання; результати експертної оцінки його якості та перспективи подальшого розвитку.

Нами пропонуються наступні *етапи* розроблення та реалізації методичного інноваційного проєкту викладачами закладів вищої освіти:

Підготовчо-організаційний етап включає затвердження складу проєктної групи та теми проєкту на кафедрі.

Планово-прогностичний етап включає розроблення проєкту та проведення зовнішньої експертизи його якості.

Організаційно-виконавчий етап передбачає конкретизацію змісту, форм, методів та засобів; методичного забезпечення проєкту та його реалізацію в освітній процес майбутніх фахівців.

Корекційний етап забезпечує проведення корекції розробленого проєкту (у разі необхідності).

Підсумковий етап має за мету звітування на кафедрі розробників проєкту за результатами його втілення; складання методичних рекомендацій щодо подальшої реалізації в освітній процес; прогнозування перспектив використання.

Нами розроблено методичний інноваційний проєкт до теми «Молекулярні технології» з дисципліни «Інноваційні технології, ресурси та діджиталізація в галузі», який реалізовано в Українській інженерно-педагогічній академії. Його створено на базі таких інноваційних технологій, як навчальний тренінг «Гаємниці молекулярної кухні», рольова гра «Критик в ресторані з замовленням страви з молекулярної кухні», відеокейс «Заверши молекулярний процес». Запропонований підхід реалізує креативний потенціал особистості, акцентує психологію досягнень та успіху, активну позицію всіх учасників освітнього процесу.

Подальші дослідження будуть спрямовані на удосконалення змістового наповнення методичного інноваційного проєкту.

Shevchenko A.S.

EXPERIMENTAL VERIFICATION OF PREVENTION MODEL OF SOCIALLY SIGNIFICANT DISEASES IN THE "HEALTH PEDAGOGY" DISCIPLINE

Diseases prevention that cause the majority of deaths in Ukraine and in the world is carried out by the joint efforts of doctors, politicians, teachers and non-government organizations members. The university environment is a profitable platform for the implementation of modern prevention strategies. The tool of prevention is valeological disciplines, the condition of successful prevention is the formed valeological competence. Since 2019, the Ukrainian Engineering Pedagogic Academy (Kharkiv) has been teaching the "Health Pedagogy" for Ukrainian and German non-medical students "Bachelor" [1] and "Master" educational levels. The discipline aims to teach a healthy lifestyle, practice safe behaviors and provide emergency pre-hospital care to victims in critical situations [2].

The developed valeological competence model involves the study of diseases with the definition of controlled and conditionally controlled risk factors for each of them at the levels of knowledge of each factor separately, understanding their relationship and ability to prevent its negative realizations. The model takes into account the formation of cognitive, activity, motivational-value and personal components of competence through fourteen topics, eleven of which contain guidelines for effective methods of primary and secondary prevention of socially significant diseases.

In accordance with the generally accepted methodology for assessing the level of learning to use health saving technologies [3, p. 190], at a low (reproductive) level there is a low student interest in maintaining health saving and self-development, superficial and fragmentary knowledge, low creativity. At the middle (productive) level, students have a strong need to maintain health saving, health itself is regarded as a value, sufficient professionally oriented knowledge on health, moderate social creativity and the ability to self-education. At a high (creative) level, students have a pronounced need for health, active scientific and practical professional interest in the theory and practice of health saving, have thorough knowledge, developed performing and analytical-reflective skills, expressed social creativity and ability to recover and strengthening one's own health.

References

1. Shtefan LV, Shevchenko AS. Materials of academic discipline "Health Pedagogy": lectures, guidelines for practical classes, extracurricular activities, curriculum, diagnostic tools, syllabus, exam tickets; for applicants for higher education degree "bachelor" full-time and part-time educational forms for the specialty 011 "Educational, pedagogical sciences". Kharkiv: Ukrainian Engineering Pedagogics Academy, 2019. 171 p. DOI: 10.5281/zenodo.4110899. [In Ukrainian].
2. Shevchenko AS, Shtefan LV. Formation of valeological competence in non-medical students. *Engineering and Educational Technologies*, 2021:9(4),8-23. DOI: 10.30929/2307-9770.2021.09.04.01.
3. Health saving technologies in the educational environment. Gen. ed. Fisherman LM. Ternopil: Osadtsa VM, 2019. 400 p.

СЕКЦІЯ: ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Астахова К.В.

ЗМІНА НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

Мотивація до навчання – одна із головніших умов реалізації навчально виховного процесу. Мотиваційна сфера досить динамічна й легко піддається зміні. Вона також піддається впливу зовнішніх факторів, що активізують або гальмує діяльності особистості. Психологічна значущість мотивації в будь-якій діяльності, в професійній сфері, навчанні, спорті має важливий вплив на продуктивність діяльності, ступені розвитку, прагнень до саморозвитку особистості.

Внутрішні мотиви навчально-пізнавальної діяльності стосовно структури навчальних мотивів можна класифікувати за двома групами: 1) пізнавальні мотиви, чи мотиви, які закладені в самій навчально-пізнавальній діяльності, ґрунтуються на інтересі студентів до змісту матеріалу, що вивчається, і майбутньої професійної діяльності й самого процесу пізнавальних дій, які сприяють їх самоутвердженню у соціальному середовищі; 2) мотиви досягнення, в основі яких лежить прагнення до успіху і уникнення невдач.

В мирні часи основні фактори, що сприяють формуванню у студентів позитивного мотиву до навчання: 1) усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання; 2) усвідомлення теоретичної і практичної значущості засвоєваних знань; 3) емоційна форма викладення навчального матеріалу; 4) показ "перспективних ліній" у розвитку наукових понять; 5) професійна спрямованість навчальної діяльності.

Під час воєнних дій, студенти психологи, відмітили амбівалентні відчуття при необхідності навчання. З початку небажання в такий складний час, коли всі дії направлені на виживання, але потім більшість, хто знаходився в с умовах відносно безпеки та у кого була технічна змога відмітила підвищення мотивації до навчання, як можливості повернути собі відчуття спокійного часу звичайного життя, можливість знизити тривогу, розширити важливі знання, практичні для сьогоденного стану, а також змогу повернути цінність та складові ідентичність особистості під час надзвичайно тривожної ситуації.

Література:

1. Мотиваційна теорія очікувань В.Врума. «Бібліотека управління» : електронна бібліотека. URL / http://www.cfin.ru/encycl/expectation_theory.shtml (дата звернення 17.05.2022).

2. Пантелеймоненко Ю. А. Педагогічні умови розвитку у студентів мотивації навчання. 2017 URL <http://dspace.uccu.org.ua/handle/123456789/531>. (дата звернення 17.05.2022).

Баженов О. В., Портнова А. Д.

ЗВ'ЯЗОК MINDFULNESS З КОМУНІКАТИВНОЮ УСВІДОМЛЕНІСТЮ

Відомо, що усвідомлена зміна смислової наповненості дії через терапію та ауто-терапію усвідомленості, mindfulness (далі - МФН) робить важливий внесок у підтримку психологічного здоров'я через «регуляцію» балансу сенсової наповненості уявлень про себе та мир, на тілесному та когнітивному рівнях, через нівелювання психосоматичної дисоціації, зокрема вигоряння, та алекситимії. Проте обмаль досліджень щодо набуття осмисленості і само детермінації у стосунках особистості, яка тривало практикує МФН.

Виконаний у 2021 р. на базі кафедри практичної психології УПА псевдо-експериментальний план дослідження практики МФН запропонував визначитись у показниках усвідомленості за чотирма опитувальниками: «Five Facet Mindfulness Questionnaire — FFMQ для визначення рівня навичок усвідомленості зі шкалами

Спостереження, Опису досвіду, Усвідомленості дій у процесі, Безоцінного ставлення, Нереагування; Торонтську шкалу TAS-20-R, що призначена для визначення рівня алекситимії; Тест вигоряння - MBI (К.Маслач), та Багатофакторний опитувальник емпатії - IRI (М.Девіс). Незалежними змінними виступили стать, вік, освіта, досвід практики МФН, і види практики МФН: без практики, споглядальна, націлена на розвиток психічних властивостей, та націлена на культивуацію позитивних почуттів. Усього було опитано 83 особи. Були знайдені кореляції між показниками FFMQ та показниками інших за запропонованими незалежними змінними. Було отримано такі результати:

- *Спостереження* в першу чергу спрямоване на первинне комунікативне усвідомлення Емпатичної турботи, Співпереживання. *Опис*, разом зі Спостереженням при набутті досвіду МФН, спрямовується на запобігання шкоди від хибного когнітивного означення досвіду, алекситимії (вона тим менш, чим більш досвід *Спостереження* у МФН). Лише потім, з ліпшою когнітивною обробкою та відтермінуванням зайвих висловлювань за рахунок *Нереагування*, зменшується навантаження на тілесні аспекти та зникають негативні забарвлення Емоційного виснаження і Системного індексу, разом з зміцненням

Усвідомленості дій на тілесному рівні. Згодом і *Безоцінне ставлення* також втрачає негативну «байдужість» до власних когнітивних ресурсів, та за рахунок послаблення алекситимії знову повертає та укріплює комунікативний рівень усвідомлення. За допомогою *Спостереження* воно не тільки перестає втрачатись на Екстернальне мислення та знесилюватись у Емоційному виснаженню, але спрямовується на комунікативні Співпереживання, Емпатичну турботу. Дуже важливо, щоб зв'язок, який має місце між

Спостереженням та *Безоцінним ставленням з досвідом* ставав позитивним за рахунок зниження не тільки *Емоційного виснаження* (тілесно) але разом з *Ідентифікуванням почуттів* (когнітивно), що сприяє Емпатійному співпереживанню (комунікативно);

- з набуттям досвіду у практиках різних типів МФН збільшується усвідомленість, що виражається у більшій дискримінативності FFMQ між запропонованими шкалами.

Таким чином, за рахунок зменшення емоційної напруги, тілесного відчуженості та дратівливості, а також більшій когнітивній диференціації почуттів в цілому досвіді mindfulness (але не його окремих психотехнічних складових), у терапію може бути закладена основа для зміцнення комунікативної усвідомленості людини.

Казарова Г. М.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Проблема залежної поведінки особистості звертає на себе увагу вчених вже не одне десятиріччя. У процесі розвитку людської цивілізації адикція не тільки не виявила тенденції до зниження, а й стала знаходити все нові, більш витончені форми прояву. Вкоріненість адиктивної моделі поведінки в молодіжному середовищі виступає в якості показника спотвореного способу життя і відображає одну з найсерйозніших психологічних і соціальних проблем нашого суспільства. Більш гостро проблема адикції стоїть в підлітковому і юнацькому віці. В цей час адиктивна поведінка обов'язково надає негативний, руйнівний вплив на все подальше життя і особистість залежного.

У психологічних дослідженнях показано, що будь-яка залежна поведінка заснована на глибокому психологічному зануренні в об'єкт бажання і фіксації позитивного зв'язку з цим об'єктом (ним може бути інша особа, зовнішній об'єкт, якась діяльність, хімічна речовина, свої власні божевільні бажання, цілі, внутрішні програми), зв'язку, скріпленого великим задоволенням і почуттям самозадоволення. Це призводить до зміни мотиву діяльності з реальної мети на засоби її досягнення, які в свою чергу стають новими, сурогатними цілями для суб'єкта.

У процесі формування залежності підміняє собою життя, створюючи для залежної особистості нову віртуальну реальність, яка носить характер потужної, нав'язливої психологічної і нейрофізіологічної домінанти. Тому при виході з залежності необхідне розфокусування, перемикання, заміна колишньої патологічної діяльності, хворобливих задовольень і стимулів на інші, природні задоволення і здорові стимули, інші потреби, мотиви, установки, цілі та засоби їх досягнення, тобто переструктурування психіки і особистості.

Прагнення відходу від реальності, пов'язане зі зміною психічного стану, починає домінувати у свідомості, стаючи центральною ідеєю, яка вторгається в життя, приводячи до відриву від реальності. Цьому процесу можуть сприяти біологічні, психологічні і соціальні чинники. До психологічних факторів, що визначають адиктивну поведінку, відносять особливості особистості, тип акцентуації характеру, привабливість виникаючих відчуттів і їх переживання, вироблення гедонічних установок, відсутність соціальних інтересів, прагнення до самоствердження, різні психологічні травми, перенесені в ранньому дитячому віці.

Готовність до формування і розвитку адиктивної поведінки визначається наявністю у людини характерних психологічних рис: морально-етичною незрілістю, часто інфантильністю особистості, повної безвідповідальності перед собою і близькими, крайнього егоїзму, нестримного прагнення до безперервного отримання тільки задовольень, причому, у все більших дозах і, не докладаючи до цього ніяких зусиль, відсутність почуття міри, зниження критичності до себе, схильності до самообману, ілюзорного сприйняття себе і світу.

Таким чином, проблема вивчення залежної поведінки в психології є глибоко проробленою темою, однак відкритими залишаються наступні питання даної проблеми: зв'язок особистісних особливостей і схильності до різних форм залежностей, шляхи і методи психопрофілактики, корекції, реабілітації, які будуть максимально ефективні у різних вікових та соціальних групах.

Сапєльнікова Т.С.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

На сучасному етапі вміння людини справлятися з поставленими завданнями, знаходити нові рішення в нестандартних ситуаціях є здібностями творчої особистості – найбільш затребуваною на ринку праці. Креативність мислення є однією з важливих особливостей для розробки та впровадження іновацій во всіх сферах діяльності та мистецтва.

Розвиток креативності в процесі мислення надає можливість для генерації нових напрямків в науці, виробництві, практично в усіх сферах життєдіяльності людини і може вважатися важливою якістю особистості, яка підлягає розвитку та позитивному підкріпленню в процесі навчання.

В процесі дослідження особливостей розвитку процесу мислення та креативності у студентів було отримано наступні висновки:

Визначено психологічну структуру креативного мислення студентів.

Невід'ємним елементом творчого мислення є такі психічні процеси, як увага, пам'ять та творча уява. Взаємозв'язок між типом мислення та рівнем креативності показав, що існує незначний позитивний взаємозв'язок між рівнем креативності та лівопівкульним типом мислення з показником (0.364*). Студенти з деяким переважанням такого типу мислення організовують своє життя на реалістичних засадах, при прийнятті рішень враховують всі фактичні деталі, вони відкриті для нового, не консервативні в прийнятті рішень.

Аналіз отриманих даних показав що існує незначний позитивний взаємозв'язок між рівнем креативності та конкретно-послідовним типом мислення (0.304*). Даний тип мислення передбачає собою відкритість до нового, перевагу безпосереднього послідовного навчання, заснованого на наочному досвіді. Саме відкритість до нового, відсутність ригідності мислення може бути пов'язане з виробкою ідей, гнучкістю та швидкістю думки. Отже, якщо розвивати ці якості, можна припустити що креативність мислення студентів буде мати позитивну динаміку.

Література:

1. Артемова О. І. Креативність як чинник розвитку професійних якостей майбутнього практичного психолога / О. І. Артемова // Психологія: реальність і перспективи. - 2015.
2. Бажанюк В. С. Модель формування креативного мислення у студентів / В. С. Бажанюк, О. А. Баняс // Освіта та розвиток обдарованої особистості. - 2013.

Харцій О.М.

АСЕРТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ТА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖИТТЯМ СЕРЕД МОЛОДІ

Сьогодні як ніколи є актуальним питання про шляхи досягнення психологічного благополуччя молоді, яке має прямий вплив на загальний рівень вдоволеності життям. Асертивна поведінка може бути методом вдоволення потреб та досягнення мети в соціально сприятливому аспекті, адже створює для цього найкращі передумови.

Відчуття суб'єктивного благополуччя юнака або молодої дівчини цілком може мати прояв у вигляді асертивної поведінки, адже виступає як регулятор соціальної поведінки та входить до складової частини задоволеності життям.

В емпіричному дослідженні взяло участь 40 студентів 1 – 4 курсів, які навчаються за спеціальністю «Практична психологія» в Українській інженерно-педагогічній академії (м. Харків), чий вік знаходиться в діапазоні від 17 до 25 років.

У дослідженні було використано наступні методи: емпіричні – методику «Дослідження рівня асертивності» В.Каппоні та Н.Новака, методику «Шкала суб'єктивного благополуччя» Г. Перуе-Баду (адаптація М.В.Соколової) та опитувальник «Індекс задоволеності життям» в адаптації Н.В.Паніної; статистичні методи – математична обробка даних за допомогою програми SPSS Statistic 21.0.

За результатами дослідження рівня прояву асертивної поведінки серед молоді було виявлено наступні показники: за шкалою А (Незалежність, автономність) високий рівень має 11,4% випробуваних, середній рівень властивий 45,8% студентів, низький рівень характерний для 42,8% групи. За шкалою Б (Впевненість, рішучість) отримано наступне: високий рівень притаманний 37% досліджуваних, середній прояв у 57% групи, лише 6 % має низький рівень. Шкала В (Соціальна бажаність): високий рівень 8,6% досліджуваних, середній рівень 22,8%, низький рівень є найбільш вираженим та складає 68,6% групи.

Висновки з проведеного дослідження. Як можна побачити з результатів дослідження для молоді сьогодні характерним є: середній рівень прояву незалежності від оточення, помірний рівень впевненості в собі та своїх діях, відвертість під час спілкування та взаємодії з соціумом. Студенти у своїй більшості мають середній та низький рівні суб'єктивного благополуччя, досліджувані можуть відчувати невдоволеність своїм становищем, діяльністю та життям в цілому, можуть мати негативні погляди на майбутнє та відчувати постійний емоційний дискомфорт - це можна пояснити постійними різкими змінами та стресом, які відчувають на собі молоді люди під час війни.

Література

1. Курова А. В. Задоволеність життям та суб'єктивне благополуччя особистості / А. В. Курова // Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія. - 2015. - Т. 20, Вип. 2(1). - С. 98-104.

Шайхлісламов З.Р.

ВПЛИВ ЗАЛЕЖНОСТІ ДИТИНИ ВІД КОМП'ЮТЕРНИХ ІГР НА ЇЇ РОЗВИТОК

Науково-технічний прогрес, що набрав до кінця XX в. запаморочливу швидкість, послужив причиною появи такого чуда сучасності як комп'ютер і комп'ютерні технології.

В психології Інтернет відносять до так названого Інформаційного середовища (ноосфері), що оточує сучасної людини. Її роль у повсякденному житті й професійній діяльності сучасного суспільства важко переоцінити. Особливо актуально представляється дослідження впливу Інтернет-діяльності на розвиток особистості, тому що все більша кількість не тільки дорослих людей, але й підростаючого покоління одержують доступ до Всесвітньої Мережі [1].

Комп'ютер може стати другом або заклятим ворогом, може допомогти в біді, а може додати купу проблем, може допомогти знайти однодумців, а може призвести до самотності [2].

Сьогодні виробництво ігрових програм стає усе більше прибутковою справою, а самі комп'ютерні ігри виявляються настільки сильнодіючими й привабливим засобом впливу на людину, що мова все частіше заходить про комп'ютерний психотехнологіях як новій стратегічній зброї масового ураження

Сучасними дослідниками пропонуються чотири стадії розвитку психологічної залежності від комп'ютерних ігор: стадія легкої захопленості, стадія захопленості, стадія залежності та стадія прихильності.

Залежність може оформлятися в одній із двох форм: соціалізованій й індивідуалізованій.

Ці люди часто подовгу грають поодиночі, потреба в грі перебуває в них на одному рівні з базовими фізіологічними потребами.

Для них комп'ютерна гра – це свого роду наркотик. Якщо протягом якогось часу вони не «приймають дозу», то починають почувати незадоволеність, випробовують негативні емоції, упадають у депресію. Це клінічний випадок, психопатологія або спосіб життя, ведучий до патології.

Якщо людина проходить всі три стадії розвитку психологічної залежності від комп'ютерних ігор, то на четвертій стадії він буде перебувати тривалий час.

Ще Аристотель уважав, що головне - це помірність у всім. Мобільні телефони та інші гаджети не є виключенням, якими б інноваційними вони не були.

В 2007 році фахівці помітили, що з кожним роком усе більше дітей - представників цифрового покоління страждають розладом уваги, втратою пам'яті, низьким рівнем самоконтролю, когнітивними порушеннями, пригніченістю й депресією.

Мозок формується, коли є зовнішні стимули й чим більше їх буде - тим краще для мозку. Тому дуже важливо, щоб діти досліджували мир фізично, але не віртуально. Це потрібно зростаючому мозку, як і тисячу років тому.

Також дитині потрібний здоровий і повноцінний сон. Але сучасні діти не здатні вийти з Інтернету й відірватися від комп'ютерних ігор. Це сильно скорочує тривалість їхнього сну й веде до порушень. Яке може бути розвиток, коли ти утомлений і в тебе болить голова, а шкільні завдання ніяк не лізуть у голову?!

«Я побоююся, що цифрові технології інфантилізують мозок, перетворюючи його в подобу мозку маленьких дітей, який залучають звуки, що дзижчать, і яскраве світло, які не можуть концентрувати увага й живуть справжнім моментом», - говорить Сьюзен Гринфілд.

Сини творця сервісів Blogger і Twitter можуть користуватися своїми планшетами й смартфонами не більше 1 години на день, а директор OutCast Agency, обмежує використання гаджетів у будинку 30 хвилинами в день. Його молодші діти зовсім не мають гаджетів [4].

Таким чином виникає питання «що потрібно робити?». Потрібно показати зростаючій людині, що існує маса цікавих розваг крім комп'ютера (сноуборд, виходи за грибами, походи на байдарках, лижі, футбол і інше.), які не тільки дозволяють пережити гострі відчуття, але також тренують тіло й нормалізують психологічний стан.

Якщо задуматися, то адже вся справа напевно в лінії й щиросердечній немічності нас, батьків, але головне - що багато самі вже придбали залежність від комп'ютера.

Література:

1.Тягай В. Є. Вплив ІТ-технологій на становлення особистостей дітей і підлітків / В. Є. Тягай Т. М. Юрченко // Режим доступу: <http://konf.koippo.kr.ua/blogs/index.php/blog2/title-76/>. – Станом на 20.10.2018. Назва з екрану.

2.Вплив комп'ютера на психіку людини - Режим доступу: http://egov.at.ua/publ/komp_39_juterni_tekhnologiji/komp_39_juter_ta_zdorov_39_ja/vpliv_komp_39_jutera_na_psihiku_ljudini/20-1-0-26/. – Станом на 20.10.2018. Назва з екрану.

3.Вирус цифрового слабоумия». [Текст] Харківський пожежний весник №39 30.09.2016. с.8.

4.Перестаньте часто смотреть в телефон и пользоваться гаджетами. [Текст] Харківський пожежний весник №41 12.10.2018. с. 8.

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ

Безугла Ю.Є., Бобров О.О.

СТРАТЕГІЧНО-ТАКТИЧНІ РІВНІ ФІНАНСОВОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Перехід України до ринкової моделі господарювання супроводжується зміною умов і принципів функціонування суб'єктів господарювання. Економічна нестабільність та відсутність досвіду роботи у конкурентному середовищі призводять до виникнення й поглиблення кризових явищ на вітчизняних підприємствах. Саме тому гостро постала проблема банкрутства суб'єктів господарювання, виникла необхідність його регулювання та зміни стратегічного і тактичного рівнів фінансової реструктуризації.

Стратегічні і тактичні рівні фінансової реструктуризації суб'єктів господарювання передбачають трансформацію ролі і місця фінансів підприємства на основі змін у структурі доходів і видатків, оптимізацію виробничої діяльності. Фінанси підприємницьких структур повинні реформуватися у досить стислі терміни і пристосовуватися до ринкових умов, що є об'єктивною закономірністю, й чіткою спрямованістю, оскільки метою стратегії і тактики фінансової реструктуризації є створення повноцінних суб'єктів підприємницької діяльності та вироблення конкурентоспроможної продукції, яка відповідає вимогам товарних ринків.

Фінансова реструктуризація пов'язана зі зміною структури та розмірів власного й позичкового капіталу, а також зі змінами в інвестиційній діяльності підприємства.

До основних заходів у рамках фінансової реструктуризації можна віднести такі, як реструктуризація кредиторської заборгованості; одержання додаткових кредитів; заморожування інвестиційних вкладень. Зазначимо, що фінансова реструктуризація має обов'язково супроводжуватися реструктуризацією виробництва, в іншому разі заходи з поліпшення ситуації з фінансуванням можуть лише відстрочити ліквідацію підприємства. Зміни стратегічних і тактичних рівнів фінансової реструктуризації підприємства забезпечує довготермінову конкурентоспроможність.

Для досягнення якої необхідне визначення стратегічної й тактичної мети підприємства, розробка стратегічної й тактичної концепції розвитку, а також напрямів та інструментів реалізації цієї мети. Отже, фінансовій реструктуризації підприємства передують оцінка його стану. Проте й аналіз, і реформування можна проводити, якщо підприємство має всебічно обґрунтовану мету реструктуризації, яку можна сформулювати таким чином: продукція підприємства має відповідати поточному платоспроможному попиту.

Підприємство, що задовольняє цю вимогу, з одного боку, зберігає централізований контроль у найбільш важливих сферах діяльності, а з іншого – відроджується завдяки проведенню активної науково-технічної та ринкової стратегії в межах кожної товарної групи.

Безугла Ю.Є., Раца В.І.

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Прибуток є найважливішою фінансовою категорією, що відображає позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, характеризує ефективність виробництва і свідчить про обсяг та якість виробленої продукції, стан продуктивності праці, рівень собівартості. Обсяг отриманого прибутку має досить велике значення в діяльності підприємства.

Величина прибутку підприємства впливає на формування фінансових ресурсів підприємства; збільшення ринкової вартості підприємства, ефективність його виробничої діяльності; економічний розвиток держави. Отже, значна роль прибутку в розвитку підприємства і забезпеченні інтересів його власників та персоналу, а також держави визначають необхідність дослідження питань ефективного управління формуванням та використанням прибутку підприємств.

Необхідною умовою вдосконалення механізму формування та використання прибутку підприємства є розрахунок потреби в прибутку. Економічне обґрунтування розрахунку потреби прибутку проводиться на основі детального планування окремих напрямків використання коштів для досягнення стратегічних цілей діяльності підприємства, а також він повинен бути підкріплений реальними можливостями підприємства щодо отримання необхідної суми прибутку.

В умовах функціонування ринкової економіки України механізм розподілу прибутку має велике значення, адже у ньому відображається ефективність господарської діяльності, від нього залежить дієвість господарської самостійності й самофінансування підприємств.

Під час розподілу прибутку важливим є оптимальне поєднання таких завдань його ефективного використання:

- забезпечення ефективності діяльності ключових напрямків діяльності;
- забезпечення додаткового розвитку і отримання максимальної вартості підприємства;
- забезпечення стабільної прибутковості діяльності.

Отже, для підвищення результативності діяльності підприємства необхідно розробити стратегію управління підприємством спрямовану на вдосконалення механізму формування та використання прибутку, яка б відповідала довгостроковим цілям розвитку підприємства та дозволяла досягти найкращих результатів за допомогою наявних ресурсів.

Крім цього необхідно, насамперед, виконати комплекс завдань щодо ефективного управління витрат, оптимізації складу та структури обігових коштів, підвищення ефективності використання матеріально-технічної бази, підвищення продуктивності праці та системи управління, що в подальшому призведе до максимізації та стабілізації прибутку та розвитку суб'єкта господарювання.

Dudnieva Iuliia

PROSPECTS OF USING EVENT TECHNOLOGY IN CREATIVE INDUSTRIES

Creative industries synthesize in their space the spheres of culture, economy and social policy. A very important aspect in the creation and implementation of creative projects in creative industries is the focus on personality, the ability to influence the spiritual and moral component, creative potential, self-expression, self-development, beauty of perception, social responsibility, and activity. Firms, on the contrary, focus on economic or image benefits, in turn, public leaders focus on the values of strengthening and development of the nation, country, and territory [1].

Today in society, creative industries are playing an increasingly prominent role, without them it is impossible to imagine urban development, the implementation of new socio-cultural projects, rich and high-quality leisure that meets the needs of different groups. It is difficult to overestimate the importance of creative industries in solving a range of economic, socio-cultural, communicative and adaptive problems.

In November 2020, the UN adopted Resolution A / RES / 74/198, declaring 2021 the "International Year of the Creative Economy for Sustainable Development", reaffirming the paramount importance and potential of the creative economy in the development of society in the 21st century. In its documents, the United Nations Educational, Scientific and Cultural

Organization (UNESCO) and the European Union have divided the concepts of "cultural industries" and "creative industries". They believe that the "cultural industry" is an industry that produces and distributes goods and services that form certain cultural values that perform a socially significant function in areas such as performing, fine arts, cultural heritage, film, television, radio, video games, new media, publishing houses.

Many organizations, both public and commercial, began to actively use event technologies in the implementation of socio-cultural activities. The need for event technologies in the creative industries was formed with the growth of the corporate sector. Growing companies need services for business conferences, exhibitions, corporate holidays, workshops, and lectures, cultural and educational forums.

The logistics of these activities, the search for suppliers, and the organization of the project team cannot always be implemented by employees of companies, which allowed experts in this field to stand out in a separate area of business.

The introduction of innovative event technologies in the creative industry creates conditions that provide socio-cultural projects access to a new level of presentation of materials (goods, services), translation of values, attracting partners and sponsors. Event technologies improve the idea of creative industries to create advanced, interesting, relevant creative projects and improve the cultural products of clusters due to complexity. In modern conditions, event technology is a practice of business activity and cultural life of society, which is actively developing.

References:

1. Creative economy outlook. Trends in international trade in creative industries. https://unctad.org/system/files/official-document/ditcted2018d3_en.pdf.

Дуднєва Ю.Е.

ПОТЕНЦІАЛ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В ПРИСКОРЕННІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Економічний розвиток країн із ринковою економікою неможливий без малого підприємництва. Малі та середні підприємства відіграють ключову роль в економіці розвинених країн. Там на них припадає 95% від загальної кількості всіх підприємств, 60-70% загальної кількості робочих місць. Частка інноваційних підприємств серед малих і середніх підприємств перебуває у діапазоні 30-60% від загальної кількості.

Як свідчить досвід розвинених країн, малі підприємства є найважливішими локомотивами, за допомогою яких виникають і здійснюються нові форми організації масштабних інноваційних процесів.

При цьому кардинально змінюються соціально-економічна та науково-технічна політика держави, яка орієнтована на розвиток національної інноваційної системи, забезпечує підтримку формування ефективних мереж, що пов'язують дослідні центри та університети, приватні фірми та організації, які займаються створенням нових знань, їх запозиченням та пристосуванням до місцевих потреб; інноваційної інфраструктури, економічних стимулів та сприятливого інституційного середовища, що сприяє вільному руху знань, впровадженню інноваційно-комунікаційних технологій та розвитку сектора малого підприємництва.

Важливо враховувати, що крім прямих результатів (ефектів) діяльності малого підприємництва, що виражаються у виробництві товарів та послуг, створенні робочих місць, нових ринків та інновацій, є ціла низка важливих непрямих результатів (ефектів).

До них належать:

по-перше, позитивний вплив на стабілізацію соціально-економічної ситуації в країні, пом'якшення гострих проблем, пов'язаних зі зростанням соціальної напруги та забезпеченням зайнятості за відсутності значних витрат держави, формування соціального середовища, необхідного для здійснення сприятливих змін в інших частинах економічної системи, що сприяє зростанню середнього класу;

по-друге, сприяння підвищенню загальнооекономічної ефективності, продуктивності та конкурентних переваг, зумовлених системно-стратегічними та інноваційно-синергетичними ефектами взаємодії підприємницьких структур у результаті:

- 1) підвищення рівня конкуренції;
- 2) зниження транзакційних витрат взаємодії ринкових суб'єктів за рахунок більш високої гнучкості та швидкості адаптації до динамічно мінливого бізнес-середовища, запитів і потреб клієнтів;
- 3) формування коопераційних відносин та структур, заснованих на різних комбінаціях горизонтальних та вертикальних зв'язках;
- 4) активізація інноваційних процесів на основі утворення інноваційно-підприємницьких мереж, кластерів, альянсів тощо.

Інноваційний розвиток малих підприємств як сектору економіки залежить від стану бізнес-середовища та здатності малого бізнесу долати внутрішні та зовнішні бар'єри, які пов'язані з недоліками у структурі управління, кадровому потенціалі, обмеженістю фінансових та часових ресурсів та ін.

Дуднєва Ю.Е.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ПОЛІТИКОЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ

Для підтримки високого рівня конкурентоспроможності підприємства роздрібною торгівлі в сучасних умовах повинні відійти від сформованого переважно екстенсивного характеру розвитку і розвиватися за рахунок інтенсивних факторів. Важливу роль при цьому набуває вміння ефективно використовувати інновації та управляти інноваційними процесами. На особливості інновацій в діяльності підприємств взагалі та інноваційну політику зокрема впливають чинники, які пов'язані із специфікою торговельної галузі як сфери економічної діяльності, специфіка організації бізнесу, специфічні риси конкурентної боротьби у галузі тощо.

Основний продукт торгівлі – послуга – характеризується властивостями невідчутності, неможливості зберігання і мінливості якості. Специфічність якості послуги пояснюється її нестійкістю, неможливістю протестувати послугу до її споживання. Інформація, що отримується в ході щоденного контакту зі споживачем, служить основою формування інновацій як для сфери торгівлі, так і для сфери виробництва, тому торгова послуга характеризується тим, що її неможливо відділити від виробника.

Особливості інноваційної діяльності:

1. Інновації в торгівлі можуть бути: процесні, маркетингові, асортиментно-продуктові, організаційно-управлінські.
2. Інновації в торгівлі з'являються не в результаті науково-дослідних робіт, а на основі маркетингу, конкурентного аналізу, бенчмаркінгу тощо.
3. Висока інноваційна активність галузі не вимагає великого стимулюючого впливу держави.
4. У сфері роздрібною торгівлі впроваджуються як власні інновації, так і створюються і поширюються інновації, створені в інших галузях економіки.

Це призводить до необхідності та можливості формулювання особливостей управління інноваційною політикою торговельних підприємств:

1. Виникає більш тісний (в порівнянні з промисловістю) взаємозв'язок інноваційної стратегії підприємств роздрібною торгівлі з маркетинговою, асортиментною, ціновою стратегією тощо.
2. Інноваційна політика роздрібних торгових підприємств в меншій мірі (у порівнянні з промисловістю) залежить від державної інноваційної політики.
3. Галузь роздрібною торгівлі для здійснення зростання товарообігу в більшій мірі вимагає впровадження інновацій, за допомогою інноваційної політики.
4. Здійснення інноваційної політики на ринку характерно переважно для великих мережеских компаній, інноваційна політика малих і середніх торговельних підприємств у багатьох випадках здійснюється без належного забезпечення і носить несвідомий, стихійний характер.
5. Інноваційна політика великого числа роздрібних торгових підприємств орієнтована переважно на зміну комплексу маркетингу і розвиток, заснований на залученні в товарообіг нових ресурсів.
6. Для більшості вітчизняних суб'єктів роздрібною торгівлі характерний переважно реактивний тип інноваційної політики. У зв'язку зі зростаючою конкуренцією, зростанням вимог споживачів частка активної складової інноваційної політики повинна зростати.

Єльнікова Г.В.

ДО ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРОФСПІЛКИ ПІДПРИЄМЦІВ: МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Мотиваційний аспект оцінювання діяльності працівників профспілки підприємців пов'язується з визначенням невикористаних резервів покращення діяльності профспілки.

Професійна діяльність працівників здійснюється в період реформування соціально-економічної структури українського суспільства і розвитку ринкової економіки. Разом зі зміною структури суспільства змінюється психологія працівників. Це потребує цілеорієнтованого впливу на її розвиток у напрямі спрямованої самоорганізації, самооцінки і саморозвитку шляхом формування відповідних мотивів. У процесі самооцінювання працівники визначають напрями власної професійної діяльності, які знаходяться на недостатньому рівні і здійснюють поточну саморегуляцію.

При цьому включається спрямована самоорганізація, що полягає в коригувальних діях, які відбуваються на основі власного прийняття рішення, реалізація якого спрямована на досягнення соціально значущої мети і відповідає потребам працівників профспілки підприємців.

Саме тому розкриття механізмів розроблення кваліметричного інструментарію оцінювання діяльності профспілки підприємців для її розвитку на основі спрямованої самоорганізації є актуальним в сучасних умовах.

Основними завданнями профспілок підприємців є: забезпечення повної зайнятості громадян; покращення їх умов праці; забезпечення стабільності та зростання заробітної плати тощо. Створення безпечних умов праці є одним з провідних завдань професійних спілок. З метою підвищення рівня професійної діяльності працівників ми розробили спеціальний кваліметричний інструментарій для її вимірювання і поточного коригування.

Вивчення досвіду профспілки підприємців м. Харкова щодо виокремлення чинників/умов, які впливають на підвищення рівня професійної діяльності, дало змогу виокремити умовні фактори і критерії.

Користуючись визначеними чинниками, була розроблена кваліметрична модель оцінювання рівня мотивації членів профспілки підприємців. За допомогою цієї моделі проведено два виміри до введення самооцінювання і саморегуляції і після регулярного їх застосування. Результати другого виміру підтвердили підвищення рівня мотивації членів профспілкової організації на 0,4 або 40%. Це підтверджує позитивний вплив застосування розробленого кваліметричного інструментарію для підвищення рівня професійної діяльності працівників. Подальші дослідження стосуватимуться взаємодії роботодавців і фахівців профспілки підприємців.

Література:

1. Адаптивне управління: міжгалузеві зв'язки, науково-прикладний аспект: Кол. монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, З. В. Рябова та ін. / За заг. і наук. ред. Г. В. Єльнікової. – Х.: Мачулін, 2017. С. 7 – 68. (Усього 440 с.).
2. Гриненко А.М., Граждан А.Б., Сікачина Т.М. Мотиваційний аспект відбору і оцінки керівників. *Регіональні перспективи. Науково-практичний журнал*. 2012. №3-4. С. 276-277.

Єльнікова Г.В.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Управління персоналом є важливою складовою менеджменту організації.

Праця, матеріальне та духовне виробництво, розподіл та споживання неможливі без певної організації, порядку, поділу праці, установлення місця й функцій людини в колективі. Саме це здійснюється за допомогою УПРАВЛІННЯ. Управлінню підлягають і соціальна поведінка людей, і соціальні відносини в цілому. Без управління неможливо організувати суспільну працю, здійснити її поділ, обмін продуктами духовної діяльності людей та споживання матеріальних результатів праці. Проте у наш активний словник крім терміну «управління», увійшов термін «менеджмент», який відбиває специфіку управління, по-перше, в соціальному середовищі; по-друге, в умовах ринку.

Нині грошовий капітал витискується людським капіталом у постіндустріальному, інформаційному суспільстві. Тому організація будь-якого підприємства, управління цим підприємством має відштовхуватися від людини. Мета підприємства має досягатися через цілі людини. Тому відмінна риса сучасного менеджменту – це те, що задоволення потреб працівників є результатом їх власної зацікавленості. Менеджмент існує лише в контексті організації та людей, що працюють в цій організації.

Ми визначаємо управління персоналом як сукупність принципів, методів, засобів і форм управління персоналом, що має стратегічну спрямованість. Це діяльність, яка сприяє найбільш повному, ефективному використанню людей для досягнення цілей організації та особистих цілей працівників.

Лейтмотивом управління персоналом ми визначаємо таку організацію трудової взаємодії людей, яка забезпечує досягнення мети підприємства шляхом задоволення потреб кожної людини, що працює на цьому підприємстві.

Змістом управління персоналом є управлінський цикл, що складається з планування, добору, підготовки, професійної і соціальної адаптації, забезпечення раціональної професійної діяльності, оцінки, винагороди й створення системи безперервної освіти працівників, що спрямоване на раціональне використання персоналу, підвищення ефективності виробництва (у т.ч. й послуг) для людей.

Предметом управління персоналом є вивчення й регулювання виробничих стосунків для формування відповідної кадрової політики, що забезпечує найбільш повне й ефективне використання людських ресурсів на основі задоволення потреб людей, досягнення мети виробництва та підвищення життєвого рівня працівників.

Таким чином, управління персоналом є комплексною системою, яка враховує організаційно-економічні, соціально-психологічні, правові, технічні, педагогічні й інші аспекти роботи з працівниками при визначальній ролі соціально-економічних факторів.

Література:

1. Балабанова Л. В. Управління персоналом : підручник. К. : Центр навч. л-ри, 2011. – 468 с.
2. Колпаков В.М., Дмитренко Г.А. Стратегический кадровый менеджмент: учеб. пособие «3-е изд., перераб. и доп. К.: МАУП, 2005. – 752 с.

Карлова О.А., Ічко К.В.

УПРАВЛІННЯ ПОСЛУГАМИ В УМОВАХ ВІДРОДЖЕННЯ

Формування стратегії підприємства вимагає різних підходів і точок зору, що враховують економіко-фінансові, виробничі, маркетингові, інформаційні, соціальні, політичні передумови, які дозволяють визначити нішу, зайняту підприємством на ринку. Основними факторами, які необхідно розглядати при формуванні блоку стратегічного управління комунальним підприємством, є: продуктивний портфель (портфель нерухомості); коопераційна структура; організаційна структура, корпоративна культура; процес формування, прийняття та реалізації управлінських рішень; історія розвитку компанії, її специфіка та конкуренти.

Комплексне використання потенціалу повинно прискорити, на нашу думку, досягнення встановлених цілей управління комунальним господарством. Таким чином, постає об'єктивна необхідність у розробці складових механізму ефективного управління комунальним господарством міст в умовах післявоєнного відродження.

Залишаються не достатньо вивченими питання формування комплексного підходу до створення механізмів управління комунальним господарством міст, як складною організаційною системою.

Пріоритетними завданнями органів управління, суб'єктів господарювання галузі є наступні:

- впровадження нового механізму оплати за житло та комунальні послуги;
- розробка та впровадження інноваційного механізму оплати комунальних послуг постраждалим верствам населення;
- створення механізмів мотивації власників до ефективної експлуатації житла;
- усунення місцевих природних монополій;
- побудова відносин в сфері виробництва та споживання комунальних послуг виключно на договірних засадах;
- розробка стандартів вартості послуг підприємств комунальної сфери;
- впровадження державного нагляду за якістю послуг підприємств комунальних послуг, процесами їх корпоратизації та збереження наявного фонду житла, комплексна реконструкція постраждалих територій.

В основу зміни системи управління фінансовими потоками від споживачів комунальних послуг та бюджетних асигнувань повинно покласти принцип повного переходу підприємств на роботу в умовах самофінансування (без прямих дотацій з бюджету). За класичною схемою вирішення задачі формування фінансової системи, що відповідає рівню розвитку підприємств комунальних послуг, її функціональна декомпозиція зводиться до якісних змін структури та елементів фінансового потенціалу розширеного відтворення комплексу, що забезпечить його зростання.

На авторський погляд, основні напрямки відновлення якісних комунальних послуг повинні базуватись на використанні сучасного методичного інструментарію та технологій.

Важливим кроком на шляху розвитку комунальних послуг має стати формування взаємопов'язаного пакету документів, що відображає різні етапи опрацювання стратегії розвитку, а також відповідної багаторівневої системи показників результативності управління, що задовольняє вимогу системності реалізації цілей за рівнями виконання. У зв'язку з тим, що розвиток інфраструктури є одним з найважливіших чинників розвитку інших секторів міського господарства, розробка стратегій підвищення ефективності управління комунальних послуг набуває особливої актуальності.

Карлова О.А., Мудревська А.М.

РИНОК ПОСЛУГ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ПІСЛЯКРИЗОВОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Сучасний етап виживання підприємств в умовах воєнного часу характеризується посиленням розуміння процесу підвищенні ефективності суспільного виробництва. Цей процес приводить до формування і становлення господарських систем різного таксономічного рівня, в яких все більше значення набуває ринок послуг. Кожна соціально-економічна система є основною частиною єдиного національного комплексу, що відбиває загальні закономірності його розвитку та принципи функціонування, найважливіші фактори, що визначають цей розвиток, і являє собою сукупність соціального, економічного і природо-ресурсного потенціалу суспільства, розміщеного на території конкретної одиниці адміністративно-територіального устрою нашої держави.

З позиції територіальної організації кожен регіон є одним з ієрархічних рівнів національної соціально-економічної системи, що характеризується розвинутими внутрішніми зв'язками виробництва і обміну, певною спільністю укладу господарювання, природно-географічних умов, єдністю культури й історичного минулого народу, що порушені зараз воєнними діями на території нашої держави.

Ринок послуг соціальної інфраструктури, як система, має свою специфіку, функціональне призначення. На етапі відновлення економіки завдання щодо соціалізації життя значно актуалізуються. Виходячи з цього, принципово важливим є розвиток методології дослідження механізму ринку соціальних послуг, виявлення існуючих завдань, наукових засад вирішення нагальних проблем, обґрунтування напрямів перспективного розвитку.

Вдосконалення територіальної організації ринку соціальних послуг на тлі негативних зрушень в соціально-економічному сенсі неможливо здійснити без виявлення і обґрунтування специфічних закономірностей його перспективного відтворення.

Спираючись на обґрунтовані закономірності розширеного відтворення соціальної інфраструктури та враховуючи специфічні закономірності кризової економіки, важливо сформулювати принципи, керуючись якими необхідно сформувати новий тип територіальної організації соціальної інфраструктури. Їх доцільно звести до таких: принцип соціальної орієнтованості, принцип пріоритетності, принцип збалансованого і пропорційного розвитку, принцип сталого розвитку, принцип оптимальності, принцип комплексності розвитку, принцип ефективності.

Для оцінки економічності соціальної інфраструктури потрібно передбачити окремий розгляд напрямків використання бюджетних коштів, джерел збільшення дохідних надходжень за рахунок залучення позабюджетних коштів, прибутків і збитків. Такий методичний підхід дає можливість трактувати економічність соціальної інфраструктури більш широко порівняно з загальноприйнятим (як відношення ресурсів, призначених для споживання, до фактично використаних і тенденцію до скорочення розміру коштів, що виділяються державою для цього).

Кір'ян О.І.

ВИМОГИ ДО КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ РЕСУРСІВ

Сучасний стан вітчизняної економіки відрізняється в більшості областей країни тим, що підприємства відчувають дефіцит тих чи інших ресурсів – суттєве збільшення вартості та дефіцит в натуральному вигляді палива; активні регіональні переміщення людей, що суттєво змінює зміст постачання; сторожке відношення фінансових установ до кредитування – тому скорочення можливостей щодо фінансових ресурсів; ліквідація деяких економічних макрозв'язків – тому відсутність певних складових виробничих процесів тощо.

Все це здатне не тільки викликати кризу в діяльності підприємства, а поставити під загрозу саме його існування. Виходячи з підвищення ризиків в усіх підсистемах системи управління більшістю підприємств, необхідно знаходити чинники, які здатні мінімізувати як самі ризики, так і їх негативні наслідки. Одним з таких нам вбачається персонал як основний ресурс будь-якої організації.

Саме персонал здатен максимально швидко змінювати зміст та процеси використання всіх інших ресурсів організації, тим самим позитивно впливаючи на результати діяльності в цілому. На наш погляд, для формування кадрів, які б були дієздатними в описаних умовах, необхідно заздалегідь формувати відповідний кадровий потенціал. Для цього сформуємо перелік основних узагальнених характеристик, які слід застосовувати при підборі оновлених кадрів.

Першою рисою, яку б важливо було отримати в кадровому потенціалі організації – це кризостійкість та здатність приймати та реалізовувати управлінські рішення в умовах дефіциту часу та в умовах негативного впливу середовища. Тобто, система оцінки потенційних працівників повинна включати перевірку їх реакції на можливі катастрофи, конфлікти, напружене внутрішнє та зовнішнє середовище. Це скоротить в подальшому простої у зв'язку з проблемним сприйняттям персоналом негативних ситуацій або при прояві аварійних ситуацій.

Друга риса, яка повинна бути присутня в сучасному кадровому забезпеченні – це здатність одночасно бути як командним гравцем, так і самостійною трудовою одиницею. Тобто, працівник повинен за потребою однаково гарно працювати і в команді, і наодинці, підкорятися та керувати, узгоджувати власний ритм поточної роботи з іншими та формувати власний ритм процесів для завершення в заданий проміжок часу.

Третя риса – гнучкість. Дефіцит будь-яких ресурсів призводить до впровадження змін в процеси діяльності – технології, обсяги, склад робіт тощо. І чим жорсткіший дефіцит, тим більше змін необхідно впровадити. Тому робітники повинні бути готові до них та спокійно їх сприймати, зберігаючи стійкість продуктивності праці та якості результатів.

Четверта риса (характеристика) кадрового потенціалу – це багатогранність. Вищевказані зміни вимагають від персоналу наявності різноманітних професійних навичок для можливого переміщення робітника по процесах, в тому числі з наявністю прав щодо їх виконання. Інакше наявність лише гнучкості не вирішить потреби в виконавцях оновлених процесів. Додатково необхідно забезпечити підвищену здатність до навчання, бо всі зміни будуть потребувати додаткового підлаштування, навчання, розвитку.

Все вказане дозволить підприємству забезпечити собі сучасний та дієздатний зміст кадрового потенціалу.

Кір'ян О.І., Лобанов А.М.

МІСЦЕ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИ РОБОТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Корпоративній культурі, її змісту, формуванню та призначенню приділяють увагу вже багато десятиліть. Однак більшість діючих менеджерів, керівників, власників організацій приділяють їй увагу в умовах більш-менш стійкого стану організації. В процесі проявів кризи корпоративна культура частіш за все стає лише одним з елементів системи стимулювання персоналу, який дозволяє частково маніпулювати членами колективу, забезпечуючи прийняття ними думки більшості (навіть при її помилковому змісті, що шкодить інтересам окремого виконавця). На наш погляд, такий підхід є суттєво обмеженим та втрачає свою ефективність в сучасному світі.

При роботі в кризових умовах від кожного члена колективу, на наш погляд, вимагається суттєве збільшення свідомості, відповідальності, самоконтролю, зібраності, розуміння доручених функцій та намагання виконати їх якнайкраще. Досить короткий проміжок часу проявляти вказані риси здатна більшість людей. Однак в кожного є межа в часі, після чого людина поступово повертається до своєї звичайної поведінки. Відповідно, в людини втрачається підвищена увага до якості, змісту дій, самоконтроль тощо.

Виходячи з сучасних потреб організації та збільшення кількості кризових впливів на неї в одиницю часу, вважаємо за потрібне запропонувати часткову зміну в концепції формування корпоративної культури.

На наш погляд, основний акцент потрібно робити в дуальному вихованні особистості працівника. Робітник повинен одночасно відчувати себе членом колективу та формувати якості підпорядкування, злагоджених дій з іншими, здатностей узгоджувати власні темпи роботи, власне мислення з колективними потребами. В той же час робітник повинен ставати самодостатньою одиницею, тобто, мати здатність приймати та реалізовувати самостійні рішення, в тому числі – за відсутності потрібного обсягу інформації та ресурсів.

Він повинен вміти не тільки бачити зміст своїх робочих процесів, але й розумітися на тенденціях стратегії та тактики організації як реакції на кризу. Тобто, робітник повинен навчитися постійно володіти інформацією про загальні стратегічні напрямки розвитку організації в різних умовах.

Все це змінює зміст корпоративної культури організації, переводячи її розвиток на повагу до дуального характеру поведінки робітника. Необхідним є викорінення складової корпоративної культури, в якій присутнє сприйняття працівника лише як «гвинтика» всього робочого процесу. І якщо до останнього часу корпоративна культура дещо нівелювала індивідуальність працівника, то сучасний підхід вимагає акцентувати увагу на цій індивідуальності, сформуванню не просто толерантне відношення до неї кожного члена колективу, але й визначатися з місцем застосування цієї індивідуальності в період кризи з ознайомленням всього колективу з унікальністю кожного і значущістю її використання в кризу для всього колективу та окремого робітника в тому числі.

Можемо зробити висновок, що в період кризи корпоративна культура повинна одночасно підтримати колективізм та індивідуалізм, згуртованість та самостійність кожного члена колективу.

Кір'ян О.І., Лисицька Н.А.

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО МИСЛЕННЯ ПЕРСОНАЛУ – ДЖЕРЕЛО ПРИБУТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ

В більшості організацій розвиток персоналу є постійним елементом кадрового менеджменту. Його зміст зазвичай більш-менш однаковий – формування та посилення професійних навичок робітника відповідно до діяльності, яку йому доручили чи планують доручити. Ще однією складовою змісту розвитку персоналу в більшості організацій стає формування певних психологічних рис характеру робітника, які відповідають уявленням керівництва про ідеального співробітника та члена колективу.

При цьому більшість керівного складу не вважає за потрібне розвивати не тільки керівні здібності персоналу, але й високий рівень його самостійності, бо має упереджене бачення бажання кожного зайняти місце керівника. Тому при змінах темпів розвитку економіки якості персоналу «не встигають» за зміною потреб в їх проявах.

Одним з таких проявів, на наш погляд, може стати розвиток підприємницьких навичок. Прибутковість організації суттєво залежить від вміння організації подати себе на ринку, від впізнаваності її пропозицій. Однак керівники та власники зазвичай вважають, що просування за цими питаннями організації – завдання суто маркетологів. Тому в них розвивають вміння продати товар та послугу, сформувані та підтримувати сайти тощо.

В той же час як на якість продукції та послуги впливає кожен співробітник, так і на імідж організації. Сучасний саме вітчизняний споживач відрізняється тим, що не довіряє технічній інформації. Він намагається знайти того, хто особисто вже користувався продукцією організації, когось в ній знає, щось про неї чув. І від того, наскільки співробітники здатні нести імідж організації за її межами, в повсякденному житті, залежить і рівень довіри до неї.

Другою майже суто вітчизняною особливістю ринку є наявність цілих пластів потенційних споживачів, які не користуються інтернет-ресурсом, не вміють шукати інформацію і терпляче чекають нагоди отримати бажане. Для них інформація про організацію не існує, поки вони випадково не почують про її існування та продукцію, послуги. Тобто, потенційно попит є, але прихований.

Для забезпечення максимального залучення до споживання вказаних груп споживачів; для збереження існуючих за рахунок високого іміджу вважаємо за потрібне доповнити зміст програм розвитку персоналу наступними елементами.

В першу чергу – це вмінням презентувати власну організацію, товар чи послуги в будь-який момент в будь-якому місці. Тобто, необхідно навчити кожного співробітника азам підприємництва: комунікативним навичкам, риторичі; вмінню аналізувати потреби учасників бесіди та розкривати переваги власної організації, виходячи з цих потреб; впевненості, активності тощо. Крім того, важливо навчити співробітників отримувати контакти співрозмовника й передавати їх в подальшому маркетинговій службі, надавати співрозмовнику контакти організації.

Важливо розвинути у кожного співробітника здатність до бачення взаємозалежності іміджу, підприємницької активності та прибутку організації (і самого співробітника).

Підтримкою процесів розвитку повинно стати формування відповідних складових мотиваційної системи, що диференційовано забезпечать матеріальну винагороду кожному робітнику організації за застосування вказаних якостей в повсякденні.

Obydiennova Tetiana

SALES PROMOTION AS A MEANS OF INCREASING SALES OF THE ENTERPRISE

Each company specializes in the production and trade of a specific product, an important condition for the operation of the enterprise in this area is to determine exactly the method that is necessary for this activity.

Sales promotion determines the known methods of product promotion, uses a variety of means of active influence, able to accelerate or enhance the response of the market. Customers, intermediaries and sales staff can be the focus of attention. The means of sales promotion for each of them are usually different. The buyer is most influenced by offers to return money, change the packaging, through lottery contests, bonuses, discounts, loans, coupons, credit coupons, demonstrations, distribution of samples.

The scope of consumer incentives includes encouraging more intensive purchases and use of goods, attracting attention to the goods of those who use identical goods of competitors. Incentives for intermediaries are aimed at including the company's products in the new range, to maintain the required level of inventories, to penetrate new market segments to increase the share of goods compared to competitors.

The choice of sales promotion depends on the situation, market type, products, the company's reputation, and other factors. Among the main means of incentives are samples, coupons, bonuses, credit coupons, packaging at discounted prices. Distribution of samples can be carried out by mail, distribution in stores, delivered "to every door". The product is offered to consumers free of charge or on trial. Coupons are certificates that give the right to the specified discount when buying a particular product. A prize is a reward for a product at a low, affordable price, and in some cases free of charge, as an incentive to buy another product. A credit card is a specific type of bonus that consumers receive when making a purchase, which they can exchange for goods in special exchange offices. Packaging at discounted prices (agreement with a small discount) is an offer of savings for the consumer compared to the usual price of the product (installation at reduced prices, packaging-kit).

In places where goods are bought or sold, there are usually exhibitions and demonstrations, which in some cases contribute to some extent to successful brands. However, the case is laborious, requires constant attention and expense. Sometimes the manufacturer can offer a offset for the purchase, ie to go for a discount on the price of each box of goods purchased in a certain period of time. This offer encourages dealers to purchase large quantities of goods. An option is possible when the manufacturer offers a credit for the inclusion of the product in the nomenclature, reimbursing the costs of the dealer after reading this product to the public. Credits can be used for advertising, for the arrangement of the exhibition, for assistance in promoting the product. Sometimes pens, pencils, calendars, badges, notebooks are offered for free. All this concerns the sphere of trade promotion.

Contests, lotteries, games are aimed at encouraging dealers, as well as their own sales staff to intensify efforts to promote the product over a period of time. Prizes go to those who have achieved the highest results.

Professional meetings, specialized exhibitions provide an opportunity for the manufacturer to attract additional customers, to maintain contacts with traditional partners, increasing sales.

Obydiennova Tetiana, Batyrenko Yulia

PRICE MANAGEMENT IN MARKETING

Price in the modern economy is not only an indicator of the ratio of supply and demand, which should focus on the manufacturer, but above all – the most important element of marketing the company. But price competition is being replaced by competition for quality and additional services for the consumer. Price stability and market conditions are more attractive to the firm than the expected benefits of price changes.

Scientific and technical achievements have strengthened the trend of consumer attention to product quality. At the same time, public attention to the environment and the general culture of consumption have increased. As a result, there was a differentiation of demand, which caused a further increase in requirements for quality and customer service.

An important part of marketing is the formation of pricing policy in relation to the market for goods and services. Each entrepreneur sets the price for his product. There are two approaches to market pricing: setting individual or single prices. The individual price is formed on a contractual basis as a result of negotiations between the buyer and the seller, ensuring the coordination of the interests of the parties. The single price is characterized by the fact that all buyers buy the product at the same price. The introduction of uniform prices for all consumers is usually associated with the characteristics of the market for a particular product or with the technical complexity and high costs of price differentiation. Uniform prices are important where the entrepreneur offers the market a standardized mass-produced product. In this situation, it is important that the mass consumer knows the price, compares it with the price of competing products and easily decides to buy.

Price has been and remains the most important criterion for consumer decision-making. For countries with a low standard of living, for the poor, as well as in the case of goods in mass demand, this is typical. But recently, other, non-price factors of competition have been widely developed. However, the price retains its position as a traditional element of competition policy, has a very large impact on the market position and profits of the enterprise.

However, the pricing policy of many firms is often insufficiently qualified. The most common errors are: cost-driven pricing; prices are poorly adapted to changes in the market situation; the price is used without connection with other elements of marketing; prices are insufficiently structured by different product options and market segments. These shortcomings are largely due to the legacy of the planned economy, when prices were determined directly or solely on the basis of costs, lack of knowledge of managers in the field of marketing. Therefore, it seems very important to use the developed marketing approaches.

In conditions of constant competition, the seller must take into account not only its own financial interests, but also the interests of the buyer to keep it and maintain its market share. The choice of general orientation in pricing, approaches to determining prices for new and already released products, services provided to increase sales, turnover, increase production, maximize profits and strengthen market position of the firm is carried out in marketing. Prices are closely related to all components of marketing and the company as a whole. Real commercial results largely depend on prices, and right or wrong pricing policy affects the firm's position in the market. And this can be achieved only by adhering to a pre-designed pricing policy, using all modern developments.

Obydiennova Tetiana, Kramarenko Olena

FEATURES OF MARKETING IN DENTISTRY

Dental medical institutions (especially private dental institutions) face the task of ensuring patients' interest in treatment in certain clinics.

Advertising cannot be considered as a mere "conquest" of patients. Promotional activities should inform patients about the range of medical dental services that can be provided by them, and, in addition, explain why certain services are necessary for a particular patient, and why you should contact a particular dental institution.

The main task of the doctor, as well as the head of a medical institution of any scale is the treatment of the patient, which is carried out using innovative diagnostic methods and rational clinical techniques.

In order to ensure the achievement of the functioning of dental structures at the desired level, it is necessary to develop and apply a scientifically sound advertising strategy.

Advertising strategy is a conceptual model of influencing the motives, interests, needs and behavior of the consumer by providing him with information about the consumer value of goods or services, taking into account: a) their production and prospects for sale on the market; b) strengths and weaknesses of competitors; c) opportunities and prospects for the development of the manufacturer.

It is necessary to clearly define the funds, forms, goals of actions, as well as their ordering according to the level of significance and time with the help of the media. In turn, the implementation of advertising strategy complies with the principles and laws of marketing.

The main tasks of advertising in dentistry can be considered as follows: informing the patient about the content of services; motivating the need for services, usefulness in general and in a certain technical implementation; belief in the justification of the patient's costs; informing about which medical institutions will best meet the needs of the patient.

In order to ensure the full load of the dental clinic, especially in periods when the number of patients is declining, it is necessary to develop an advertising strategy based on research.

It is advisable to identify additional characteristics of patients (conditionality of access to a particular clinic, continuation of treatment in it, priorities in the work of doctors and medical staff). The most stable types of patients of dental structures of each class should also be identified.

The essence of advertising strategy depends on what kind of marketing the manufacturer intends to carry out. In addition, it should be noted that advertising must comply with the rules of such types of advertising as advertising that inspires and advertising convinces.

Based on the above, we can conclude that compliance with the rules of marketing and advertising in the field of dentistry can achieve the desired result in providing a particular dental structure with a volume of work. It should be noted that the development of an adequate advertising strategy and the correct organization of advertising activities contribute to the most economical marketing and advertising in dentistry.

Obydiennova Tetiana, Ryzhenko Yulia
THE ROLE OF MARKETING IN THE DEVELOPMENT OF NEW PRODUCTS

The marketing department plays a leading role in the system of innovative activity of the enterprise, as the commercial success of a new product depends on its work. The task of the enterprise marketing service is to consistently use commercial principles and methods in the innovative activities of the enterprise and to help unite the efforts of relevant departments in creating new products.

The activities of the marketing service in the innovation process are divided into two areas: provision and implementation. Provision is made through the formation and development of constant innovation orientation of employees, market research of competing products and industry trends in their development, creating an information database, advising management on the commercial prospects of new products.

Marketers are involved in the marketing of innovative activities at all stages of creating a new product, but with varying degrees of responsibility.

At the stage of evaluation and selection of promising ideas for new products use the results of the study by marketers of the most stable element – market needs. This takes into account the composition of potential buyers and the main factors of market segmentation, development prospects, needs and alternatives of satisfaction.

The prospects of new ideas are usually assessed by an expert group consisting of marketers, economists and heads of the main divisions of the enterprise. The results of market research allow all ideas of new products to be divided into promising, promising in the future, unpromising.

Financing is opened for goods whose concepts are the most promising from a commercial point of view. The marketing service periodically evaluates innovations according to the universal algorithm of economic analysis, constantly clarifies and adjusts production volumes and price parameters of the product, studies the possibilities of its specialization or universalization. This allows you to timely predict the futility of the product and avoid commercial failure in the market. Thus, the current stage of marketing development involves the active participation of its specialists at all stages of creating an innovative product.

An important component of the marketing system of an innovative product is to ensure the quality of manufactured products. Elements and ideas of marketing are implemented in specific functions of the innovation quality assurance system.

The marketing service provides the company with a detailed list of requirements that the consumer puts forward to the quality of the product and which must be taken into account when developing and manufacturing a new product: performance, aesthetic characteristics, packaging, installation and installation scheme, etc.

The marketing department works out the customer feedback system and monitors the information received. Timely information related to product quality allows to make the necessary changes to the project and is a guide for making appropriate decisions.

Maintaining feedback on the market and authorial supervision of products is important in ensuring product quality. The feedback system should monitor the quality of the product throughout its life. Therefore, the marketing department should pay special attention to quality assurance during operation (because it is in these conditions that the design characteristics of the product are realized), as well as during after-sales service of products supplied to the market.

Obydiennova Tetiana, Sitnikova Irina

INTEGRATED MARKETING IN THE ACTIVITIES OF UKRAINIAN ENTERPRISES

Building a market economy of the social type in Ukraine contributes to the formation of a competitive environment and significantly changes the emphasis in the system of relations "producer-consumer", giving the leading role to the consumer. The growing importance of the consumer, his needs and interests against the background of intense global trends encourages domestic producers of goods and services to move to the marketing concept of management.

At the same time, the objective reality of the Ukrainian economy is the functioning of commodity markets in its system, economic relations in which are characterized by the dominance of the producer or seller over the consumer. These include, in particular, some markets for agricultural products, where there is competition between buyers for a limited amount of raw materials. Due to the presence of signs of competition, economic entities in such markets should conduct their activities on a marketing basis.

Integrated marketing involves the creation of joint teams of managers – marketers and specialists in the design and creation of products (engineers, etc.), the creative interaction of various management departments and services. Such a team is headed by a leader with comprehensive interdisciplinary training. Due to this, a comprehensive program of the company's activities for marketing research, development of new products, their production, selection of pricing methods, transportation, labeling, etc. and marketing, develops coordination of various services and departments. This allows you to quickly respond to changes in the external economic environment, market conditions, to obtain reliable forecasts of markets for goods and services.

Of course, in the conditions of integrated marketing it is impossible to avoid certain shortcomings in marketing activities. First of all, it is a complication of the structure of organization and management (and hence the increase in maintenance costs); some deterioration of knowledge of the range of products by marketers, some duplication of their functions.

The external marketing environment includes consumers (changes in their consumer behavior, income, activities of consumer protection organizations, etc.), competitors, the general economic situation in the country, the political situation, government regulation, suppliers, intermediaries and others. These factors can neither be managed nor managed by the company's marketing department. They were partly discussed in the analysis of the pricing mechanism.

Due to marketing activities, the functions of the enterprise can be considered in the following sequence:

- comprehensive study and formation of consumer needs;
- engineering (preparation of feasibility studies for new projects, research on the design of new products, etc.) and research and development work;
- production of goods, services, production of ideas, etc. ;
- promotion of goods to the consumer, their sale and after-sales service;
- comprehensive satisfaction of social needs of consumers;
- stable production of high profits.

Lending to customers, after-sales maintenance and supply of spare parts are important in marketing activities. A component of marketing is the design by which the products of a particular company are different from other technically identical products.

Сластяникова А.І., Маркова В.В.

РОЗВИТОК ЛОГІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Аналіз досліджень та публікацій, а також власний досвід вивчення роботи в галузі логістики та управління ланцюгами постачання, вплинули на формування мого авторського тлумачення терміна «логістичний потенціал». На мою думку, «ключем», який запускає «двигун» – логістичну систему – є ринок логістичних послуг (розмір і темпи зростання ринку, рівень доступності, сумісність, логістичні тренди 2020+). «Генерація енергії» – реалізація потенціалу логістичної системи можлива завдяки професійному менеджменту та відлагодженій, «просунутій» інформаційно-комунікаційній системі.

Логістичний потенціал – це збалансована система ресурсів та компетенцій підприємства, ефективність яких при використанні може визначити можливість створювати для підприємства нову вартість, що забезпечить його розвиток.

Щодо змістовного наповнення, були використанні такі категорії як [2]: «здатність»; «логістична система»; «симбіоз»; «стійкість»; «поступ»

Для прискорення розвитку логістичного потенціалу в Україні, важливо з'ясувати причини, які стримують її практичне застосування. По-перше, це відсутність належного державного підходу до проблем логістики, що виявляється як у відсутності відповідної бази, так і у відсутності спеціалістів та центрів їх підготовки. По-друге, загальна економічна криза, незавершеність вирішення питання власності, скорочення обсягів виробництва, інфляція гальмують будь-які новації. По-третє, відсутній комплексний облік витрат, при якому їх зростання у транспортно-складському господарстві перебивається ефективністю, досягнутою за межами цієї галузі господарства.

Логістика як наукова дисципліна та практика менеджменту може стати надійним помічником в удосконаленні діяльності підприємств. З цією метою в Україні необхідно створити розгалужену мережу логістичних утворень, що в сучасних кризових умовах допоможе підприємствам швидше встановити нові господарчі зв'язки. Такі служби, як ніякі інші заходи, спроможні швидко відновити виробничий ритм, знявши бар'єр у господарських відносинах.

Концепція логістичного потенціалу в управлінні матеріальними потоками тільки-но починає застосовуватись в Україні. Необхідною умовою успішного її розвитку є підготовка висококваліфікованих фахівців, спроможних здійснювати проектування автоматизованих систем логістики й застосовувати їх на підприємствах та у постачальницько-збутових організаціях.

Література:

1. Кальченко А. Г. Логістика . [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://studentbooks.com.ua/content/view/126/76/1/16/8>.
  2. Крикавський Є. В. Логістичні системи: підручник / Є. В. Крикавський, Н. В. Чорнописька. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 288 с.
- Чобіток В.І., Нестеренко Р.В. Формування системи ефективного управління логістичним забезпеченням у військових частинах: організаційно-економічні аспекти. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика» Серія «Економіка» Випуск 11 (22), 2021. [https://doi.org/10.33296/2707-0654-11\(22\)-05](https://doi.org/10.33296/2707-0654-11(22)-05).

Fedorova Yu.V.

RESEARCH METHODS OF MEASURING EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE BUSINESS ENVIRONMENT

Emotional intelligence is a resource of human self-regulation, which gives him the opportunity to successfully master new, complex or routine types of educational and professional activities through effective processing of emotionally relevant information and making the most appropriate decisions.

Emotional intelligence provides some of the top 10 skills that will be in demand by 2025 according to the International Economic Forum, namely leadership and social impact; endurance, stress resistance and flexibility. Since the introduction of the concept of EI (1997), the number of studies using this construct is growing steadily.

In particular, in the scientometric database Web of Science for the phrase Emotional intelligence found today (April, 2021) 12477 sources:

of which in 2020 published 1554 sources,

in 2019 – 1515 sources,

in 2018 – 1202 sources,

in 2017 – 1100, etc.

This trend is especially characteristic of the field of organizational psychology.

However, the business sector has its own specifics and EI is manifested there through slightly different indicators than in the areas of leisure, family, health, etc.

As a result of development, approbation and psychometric testing procedures, a reliable, discriminatory and valid test of Emotional Intelligence in Business was created, which measures the general level of the construct and its components: self-awareness, self-control, social awareness, relationship management.

The component of business Emotional intelligence – self-awareness, depends on age shows growth in the range of 18-42 years, in contrast to self-control, social awareness and management of relationships that were not related to age.

Probably, their level is determined by the genetic component, conditions of early childhood, etc. and for their development there are not enough factors of maturation and transition to a new course. Their increase can be expected through special training exercises. The philosophers' professional group has lower self-awareness and self-control than some other groups, which may indicate potential difficulties in the future employment, labor and career building.

In the future, it is planned to increase the sample of respondents, make it more representative, check the convergence validity, retest reliability and determine the norms for the test. It is also planned to develop a convenient graphical form of presentation of the results of the expressiveness of the components of EI in business and prepare training exercises for their development.

Fedorova Yu.V., Petrova A.

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE PROCESS OF ENGLISH LANGUAGE

The modern world, by default, provides educators with English as a tool for gaining leading knowledge in the field of scientific interests. Proficiency in English is recognized as a basic life skill of the XXI century. In July 2019, the Ministry of Education and Science developed and approved at a meeting of the Board of the Ministry of Education and Science the Concept of English Language Development in Universities [1]. The document provides for the organization of language courses and intensives, English language proficiency for students, which automatically increases the requirements for knowledge of English by teachers of higher education institutions.

The results of research by the international organization EF EPI (Education First English Proficiency Index) on the level of English language proficiency among adults show that in 2019 Ukraine ranked only 49th among 100 countries.

Given the vector of development of Ukraine as an equal member of the globalized community in political, economic and educational aspects, educational institutions are tasked with introducing English into the educational process. The information technology challenges of the 21st century and globalization processes objectively raise the issue of the widespread introduction of innovative approaches to learning. The post-industrial society is based on knowledge and should introduce new methods in the field of vocational education and training. Ukraine's course for continuing education requires, first of all, teachers of all fields of knowledge to increase their level of English language proficiency. English provides educators with access to a wide variety of professional information. In order to improve the quality of teaching in higher education institutions, the practice of learning English by educators has been introduced. However, group classes not only improve the state of English, but also contribute to the development of another competence of the XXI century the development of emotional intelligence of educators.

Human capital is playing an increasing role in developed countries. Under the pressure of the digital revolution, the composition of competencies that a modern successful person should possess is changing.

Today, emotional competence has become one of the basic flexible soft skills of modern man. The concept of "emotional intelligence" implies a single understanding of socio-cognitive processes associated with the imposition of emotions on the cognitive activity of the subject. Interest in the development of emotional intelligence dates back to the end of the XIX century and is gaining active theoretical and experimental research in our time.

References:

1. Kontsepsiia rozvytku anhliiskoi movy v Universytetakh (2019) [The concept of English language development at Universities]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-koncepciyu-rozvitku-anglijskoyi-v-universitetah-u-dodatku-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnih-disciplin-inozemnoy-ta-movni-skriningi> [in Ukrainian].

Чобіток В.І., Боровик А.П.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ В ДЕРЖАВІ

Наша країна у стані війни!

Український народ зазнав військової агресії зі сторони Росії, що зумовило введення воєнного стану на всій території держави. Ці події постали у вигляді сурового виклику для кожної людини не зважаючи на сферу та вид її діяльності.

З часом настрої в суспільстві почали заспокоюватися, багато регіонів повертаються до звичного життя. Запрацювала значна кількість підприємств, але при цьому присутня загроза ракетного удару наклала додаткову відповідальність на керівників підприємств.

Запуск виробництва не зважаючи на обстріли і бомбардування, це ефективна підтримка функціонування економіки України та системи життєдіяльності населення.

Плануючи відновлення роботи підприємств, на даний час керівники, повинні організувати працю враховуючи: економічну складову; організаційну складову; безпеку на виробництві, зважаючи на дії агресора; психоемоційний стан працівників; постійні зміни в нормативних та законодавчих документах.

Вбачаємо, що для економічної складової потрібно подбати про трудові ресурси, платіжну спроможність, логістичні зв'язки, своєчасне постачання необхідної сировини та про можливість реалізації виготовленої продукції.

Ключовими аспектами організаційної складової є планування робочого графіку з оглядом на встановлений в регіоні комендантський час та враховувати інші обмеження щодо вільного пересування. Якщо потрібно, то подбати про спеціальні перепустки та бронювання працівників на період дії воєнного стану. За необхідності розглянути та спланувати можливість дистанційної роботи. [1]

Життя та здоров'я робітника є головною цінністю для керівника, тому правління Держпраці розробило додаткові рекомендації, щодо безпеки та здоров'я на роботі працівників. [1].

Важливим фактором ефективного виробництва є задовільний психоемоційний стан працівника, адже в умовах постійних сповіщень про повітряні тривоги, ймовірні ракетні удари, переживання за рідних, соціально-побутові проблеми пов'язані з залишенням постійного місця проживання, є причинами порушення психологічного здоров'я людей. [2]

Реалії сьогодення вимагають від законотворців внесення відповідних змін в нормативних, податкових, законодавчих документах. Для ефективного праці підприємств потрібно весь час моніторити та вивчати зміни у законодавстві, щоб виробництво не вийшло з правового поля держави.

Отже, не зважаючи на жорстокий та раптовий напад на Україну, наша держава повинна витримати цей важкий удар. Багато підприємств відновлюють роботу, що сприяє стабілізації економіки.

Література:

1. <http://ck.dsp.gov.ua>.
2. https://biz.ligazakon.net/ru/aktualno/11677_bznes-pd-chas-vyni-dopovnyutsya.

Чобіток В.І., Мудревська А.М.

ІНСТРУМЕНТИ КОНТРОЛІНГУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

В останній час в нашій державі спостерігається зниження темпів продуктивності праці та інших показників діяльності, посилення диспропорцій в економіці та процеси, що відбуваються в міжнародному фінансово-економічному середовищі, які негативно впливають на розвиток вітчизняної економіки. Нестабільність фінансових ринків, посилення конкуренції між підприємствами, зниження прибутковості та підвищення ступеня ризику в бізнесі змушують вітчизняні підприємства впроваджувати в свою практику методи та інструменти сучасного менеджменту, які дозволяють їм не тільки короткостроково, але й довгостроково підвищувати рівень ліквідності, фінансової стійкості, отримувати оптимальний прибуток, розширювати ділову активність, ефективно управляти підприємством.

В сучасних умовах, вітчизняні підприємства намагаються пристосуватися до факторів впливу внутрішнього і зовнішнього середовища, переймають іноземний досвід в управлінні підприємствами і стають на шлях імпорту керуючого інституту управління. Як показує практика діяльності вітчизняних підприємств, традиційні методи, прийоми та інструменти «класичного» менеджменту сьогодні працюють недостатньо ефективно. Це можна пояснити тим, що при запозиченнях вчасно не враховувалася значення допоміжних інституцій (маркетингу, матеріально-технічного забезпечення тощо), які забезпечували якісне функціонування перших. Одним з ефективних механізмів управління є контролінг. Використання інструментів контролінгу забезпечує систему управління вичерпною інформацією з метою координації та узгодження його функцій. Тому вивчення теоретичних підходів і розробка методичних рекомендацій щодо застосування контролінгу мають особливе значення з урахуванням специфіки сучасної економіки, що трансформується, з метою підвищення ефективності діяльності вітчизняних промислових підприємств. [2]

Контролінг орієнтований на інтегровану інформаційно-аналітичну систему та методичну підготовку керівників у процесі планування, контролю, аналізу та прийняття рішень у всіх сферах діяльності вітчизняних підприємств. [1]

Отже, контролінг служить системою забезпечення виживання, в короткостроковій перспективі, спрямованої на оптимізацію прибутку, а в довгостроковій перспективі – на підтримання гармонійних відносин з навколишнім середовищем. Це дає змогу провести об'єктивну комплексну оцінку фінансового стану підприємств, виявити недоліки, відхилення від встановлених законодавством норм і на цій основі розробити конструктивні пропозиції щодо покращення їх економічного стану.

Література:

1. Лозовицький Д. С. Контролінг. навч. посіб. Львів. держ. ун-т внутр. справ, Ін-т права, психології та економіки. Львів : ЛьвДУВС, 2012. 239 с.
2. Прохорова В. В., Чобіток В. І. Управління потенціалом конкурентоспроможності підприємств на засадах контролінгу: монографія. Харків: НТМТ, 2012. 248 с.

Юхнов Б.Ю.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРАЛЬНИХ ІНДЕКСІВ ПРИ АНАЛІЗІ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Стратегічним теоретичним здобутком нашого часу стала концепція циркулярної економіки, що передбачає формування балансу екологічних, економічних пріоритетів і соціальних аспектів. У всьому сучасному світі зростає занепокоєння щодо управління довкіллям. Так звані «гарячі точки» природного середовища з високим зосередженням населення, капіталу, інфраструктури та джерел забруднення внаслідок згубного впливу стають несприятливими для життєдіяльності людини. З цієї причини відбувається поступова зміна звичної лінійної економічної моделі на більш екологічну циркулярну економіку.

Достатньо важливим при аналізі моделей розвитку циркулярної економіки є дослідження інтегральних індексів. Теоретичною основою визначення інтегральних індексів циркулярної економіки (ІЩЕ) може стати концепція екосистемних послуг і платежів за ці послуги. Сьогодні переважна частина екосистемних послуг залишається безкоштовною, що являє собою класичний приклад «провалів ринку» з досить негативними наслідками для сталості екосистем і якості життя людей, зокрема, у великих містах.

З точки зору стратегування оцінка екосистемних послуг особливо перспективна для мегаполісів, які є головним джерелом антропогенних викидів парникових газів і пов'язаних з ними змін клімату. Використовуючи наведене нижче рівняння, можна одержати більш повну економічну оцінку екосистемних послуг і обґрунтувати систему платежів за їхнє надання.

$$V_e = P_m Q_m + P_s Q_s, \quad (1)$$

де V_e – вартість екосистемних послуг у грошовому вигляді;

Q_m – кількість послуг за ринковими цінами;

Q_s – кількість послуг за сурогатними цінами;

P_m – ринкова ціна одиниці екосистемних послуг за ринковими цінами;

P_s – квазіціна одиниці екосистемних послуг за сурогатними цінами.

Позбавлення від сурогатного ціноутворення та відповідного кількісного вимірювання послуг і застосування реально існуючих ринкових цін і обсягів можна вважати процесом поширення засад циркулярної економіки з використанням інтегрального індексу *ІЩЕ*, який набуде такого вигляду:

$$I_{CE} = \frac{\sum_{i=1}^{10} (P_m^i \cdot Q_m^i)}{\sum_{i=1}^3 (P_s^i \cdot Q_s^i) + \sum_{i=4}^{10} (P_m^i \cdot Q_m^i)}, \quad (2)$$

Таким чином, інтегральний індекс циркулярної економіки потрапляє у подвійну нерівність: $0 < I_{CE} < 1$.

Наближення індексу до одиниці означатиме прогрес циркулярних процесів в економіці. Навпаки, тяжіння до нуля підкреслюватиме слабкі позиції з впровадження засад циркулярної економіки. Тобто, за величиною даного інтегрального індексу можна розташовувати суб'єкти господарювання, регіони та навіть країни. При цьому ключова роль в цих процесах повинна належати державі для забезпечення відновлення природних ресурсів загального користування.

Юхнов Б.Ю., Хімчян А.І.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН РОЗПОДІЛУ В УКРАЇНІ

Невизначеність орієнтирів розвитку нашої країни в економічній сфері в період воєнного становища ускладнює завдання пошуку оптимальних варіантів удосконалення розподільчих відносин. Якщо головним напрямом функціонування економіки буде мінімальна участь держави у господарчих справах, то й розподіл утвореного продукту буде здійснюватися в інтересах приватних власників за класичними принципами капіталізму епохи вільної конкуренції.

Якщо держава матиме намір втручатися в економіку, базуючись на принципах сучасного державного регулювання, що діють у розвинутих країнах, то й розподільчі відносини мають бути відповідними до цих принципів, тобто виражати інтереси не тільки власників, але й найманих робітників. У всякому разі за будь-яких обставин одним з перспективних варіантів розвитку розподільчих відносин буде той, що відповідає відносинам власності, які існують в компаніях з робочою акціонерною власністю.

Повсякденний життєвий досвід показує нам, що людина працює більше та раціональніше, якщо її заробітна плата залежить від результату її праці. Це відноситься як до праці окремої людини і групи людей, так і до так званої суспільної праці, в якій багато робітників працюють разом у рамках економічного інтересу даної форми власності на засоби виробництва. У системі приватної власності для власника засобів виробництва ця проблема вирішується самою формою власності. В умовах інших форм власності (державної або колективної) для носіїв цих форм власності розподіл необхідно колективно організувати на основі принципів, які не суперечать даній формі власності, також пов'язав його з результатами господарчої діяльності. Тому принцип розподілу «за результатами праці» є загальнолюдським принципом доцільної організації праці, який треба застосовувати на сучасному виробництві.

Також реальним є той факт, що у всіх сучасних моделях економіки людина за умов будь-яких форм відносин суспільного виробництва не готова працювати найбільш раціонально за однакову заробітну плату, або в умовах невеликої різниці в оплаті праці.

Рівно як і то, що його праця менш раціональна, якщо його заробітна плата не пов'язана з результатами його праці. Людина не готова, якщо не виконані певні умови, ні вчитися більш складній праці, ні приймати на себе відповідальність і докладати якихось надзвичайних зусиль, котрі є передумовою раціональної праці. Це можна назвати інстинктивним егоїзмом, як в соціобіології або оцінкою праці і товарів, як у економічній теорії.

На цьому фоні більш відповідним сучасному стану розвитку економіки у світі є такий спосіб організації економічної діяльності за якого робітники є співвласниками компанії. У сфері розподілу в них, що мають назву компаній з робочою акціонерною власністю, є ще багато важливих, але не вирішених питань. Це стосується і проблем пов'язання короткострокових та довгострокових інтересів робітників-співвласників, і стимулювання за ступінь відповідальності за результати господарювання деяких категорій робітників, і усунення надмірних розбіжностей у доходах тощо. Тільки вирішив ці проблеми розподілу у вищевказаних компаніях можна буде сказати, що саме такий тип організації економічної діяльності є перспективним в сучасних умовах розвитку економіки України та світу.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Літовченко В.Ю.

ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ І АКТИВІЗАЦІЇ ВСІХ ПРОЦЕСІВ В ОРГАНІЗМІ СТУДЕНТА

Студенту свій трудовий день необхідно починати з ранкової гігієнічної гімнастики. Це важливий засіб активізації всіх процесів в організмі людини, один з найцінніших засобів оздоровлення і підвищення працездатності. Ранкова гімнастика таїть у собі реальні резерви здоров'я, сприяє більш швидкому відновленню організму після сну, вдосконаленню м'язового апарату, серцево-судинної, дихальної та інших систем організму. Заохочувальний ефект занять ранковою гімнастикою полягає в тому, що вона піднімає функціональні можливості людини на 10% за рік, а працездатність збільшують на 5%.

Малорухливий спосіб життя, діяльність студентів, пов'язаних з тривалою увагою, психічним перенапруженням, з виникненням різних форм перевтоми позначається на функції дихання, серцево-судинній системі, опорно-руховому апараті, зорі. У таких випадках велике значення має не тільки правильне дихання, але й вентиляція легень.

Як відновлювальний фактор для студентів може бути самомасаж. Він діє через шкіру на рецептори, тонізує центральну нервову систему, зменшує збудливість периферичних нервів, підсилює лімфо та кровопостачання, завдяки чому, поліпшуються умови живлення м'язової тканини і швидко видаляються продукти обміну.

Самомасаж заведено ділити на: загальний, частковий і точковий. Починати його потрібно з пальців ніг. Далі масується нога, м'язи гомілки, колінний суглоб, передня і задня частини стегна. Нижні кінцівки масуються в положенні сидячи. Руки – в тій же послідовності, що і ноги (починаючи з пальців).

При тривалій роботі за комп'ютером найбільше втомлюються руки, особливо кисті, м'язи спини, шиї, м'язи очей.

Для зняття втоми і відновлення працездатності користуються точковим масажем. Його можна використовувати і як фізкультпаузу для зняття нервово-емоційних напружень. На тілі людини є цілий ряд активних точок, при впливі на які натисканням пальцями можна відновити ті чи інші функції організму.

Руки, особливо пальці, наділені природою багатьма рецепторами від яких імпульси спрямовуються в ЦНС. Пальці, як би є шляхами «зворотного зв'язку» до тих чи інших органів. Точковий масаж починають від основи пальця до кінчика в 3–4 прийоми, включаючи подушечку. Натискати треба поперемінно, спочатку на передньо-задню частину, а потім на бічні частини пальців.

Протягом дня шию тримати вертикально, спину рівно, в процесі занять, щоб розправити груди, зробити 2–3 активних вдиху і видиху. Провітрювати легені доцільно біля відкритого вікна, відчувши струмінь свіжого повітря. Секунди, витрачені на оновлення клітин організму ковтками цілющого повітря, добродійно позначаються на загальному стані і настрої. Особливо приділяти увагу на видиху, робити його посилено, ривками. Після поглибленого вдиху і посиленого видиху (за допомогою черевного преса) ні в якому разі не можна палити.

Обтирання проводиться від периферії до центру вологою губкою, рушником або просто рукою, а потім витирається насухо. Тривалість процедури 2–3 хв. Температура води 33–35° С, після 1,5 місяця загартовування її можна знизити до 18–22°С.

Обливання всього тіла. Голову не рекомендується обливати. Початкова температура води близько 30°С, поступово знижувати до 15°С. Після обливання не рекомендується енергійно розтирати тіло, так як це знижує ефект загартовування.

Після бігу необхідно прийняти душ, тобто здійснити водні процедури. Душ не слід приймати довше, ніж 1 хв. Температура води 30–35°С. Потім температуру води поступово знижувати, а час збільшувати до 2 хв.

Ножні контрастні ванни. Це ефективний засіб загартовування. В один таз наливають воду температурою 35–40°С, в іншій на 10°С нижче. Спочатку ноги занурюють в гарячу

воду на 1–1,5 хв., Потім не витираючи, в холодну на 10–15 сек. Виконати спочатку по 3–4 рази. Через 10 днів температур знижувати на 1–2°C, доводячи її до 5–10. Температура гарячої води залишається постійною. Після ванни ноги витерти насухо.

Список використаної літератури

1. Фокін В.Н. Повний курс масажу: Підручник -- М.: ФАІР-ПРЕС, 2004. -- 512 с
Латогуз С.
2. Керівництво з техніки масажу і мануальної терапії.-- Ростов н/Д: Фенікс; Харків: Торсинг, 2002. -- 512 с.
3. Дубровський У.І. "Спортивний масаж", вид. "Надра", 2000 рік.
4. Амосов Н. М. Енциклопедія Амосова. Алгоритм здоров'я -
М.: Издательство АСТ, Донецк: Сталкер, 2002. — 192 с.
5. Апанасенко Г.Л. Эволюция биоэнергетики и здоровья человека. СПб. МГП «Петрополис», 1992г. — 123с.

Літовченко В.Ю.

СИСТЕМА ЗАНЯТЬ У ГИРЬОВОМУ СПОРТІ

Основа успішної підготовки до змагань, для початківця гирьовика, так і для висококваліфікованого спортсмена - це високий рівень загальної та спеціальної фізичної витривалості. На цій основі підвищується специфічна для гирьовика силова витривалість і швидкісно-силові якості.

Мета початківця гирьовика, який вперше бере участь у змаганнях, «відстояти» 10 хвилин змагального часу. Досягнення високих результатів відбудеться на наступних змаганнях. Для спортсмена, що готується до своїх перших змагань, програма майже цілком повинна складатися з тренувань в повільному і тривалому виконанні вправ гирьового спорту. Цей метод успішно застосовується багатьма гирьовиками, зокрема в період відновлення після травми, а також тими, хто відновив тренування після тривалої перерви.

Короткі темпові підходи можуть бути використані для розвитку швидкісно-силових якостей.

Після успішного виступу на двох-трьох змаганнях у спортсмена з'являється бажання спробувати гранично розкрити свої можливості. Деякі гирьовики звертаються тоді до більш різноманітної програми, збільшують обсяг тренувального навантаження в анаеробному режимі. Багато досвідчених гирьовиків 1-2 рази на тиждень проводять тренування для розвитку швидкісно-силових якостей. Також вони розробляють тренувальні цикли тривалістю в кілька тижнів таким чином, щоб навантаження найбільшої інтенсивності припадала на період підготовки до тих чи інших змагань.

При плануванні одного макроциклу тренувальна програма ділиться на чотири періоди, в яких вирішуються наступні завдання:

- підвищення загальної фізичної підготовленості;
- розвиток спеціальної витривалості;
- підготовка до змагань;
- відновлення організму.

Підготовчий період - час загальної фізичної підготовки. Він служить для розвитку аеробної продуктивності і припускає тривале виконання вправ з легкими гирями в помірному темпі. Багато часу приділяється також тривалому бігу. Поступово збільшується тренувальний обсяг, а потім підвищується інтенсивність вправи. До анаеробного тренування спортсмен повинен переходити обережно, приділяючи належну увагу симптомів перевтоми. Успіхи на перших змаганнях будуть залежати від того, наскільки добре розвинені аеробні здатності гирьовика. Підготовчий період – найтриваліший з усіх перерахованих. Необхідно, принаймні вісім тижнів (а по можливості й більше) відводити тривалим вправам як з гирями, так і в бігу. У цей період також зміцнюються суглоби плечового поясу, грудної клітини і хребта.

Передзмагальний період

Триває від чотирьох до п'яти тижнів. Його завданнями є підвищення рівня силових якостей і спеціальної витривалості. Змінний метод тренувань («піраміда») - кращий метод досягнення цієї мети.

Змагальний період

Останні кілька тижнів перед відповідальними змаганнями відводяться вдосконаленню спеціальної витривалості і скоростно-силовим якостям. В заняття включаються вправи які виконуються повторним та інтервальним методами. Щоб уникнути неприємних наслідків різкого переходу до нових методів тренування, інтенсивність навантаження на перших заняттях, слід зменшити. З настанням періоду змагання необхідно скорочувати тренувальний обсяг, а безпосередньо перед змаганнями - дати відпочинок організму.

На даному етапі іноді використовують змагальні «прикидки». Тренування в повільному і тривалому виконанні вправ все ж не виключаються з програми занять.

Рекомендується включати в тижневий розклад одне тренування з тривалим підняттям гир і одне інтервальне. Гирьовики, що дотримуються цієї системи, можуть розраховувати на 1-2 місячний період оптимальної фізичної підготовленості до змагань.

Після змагальний період

Як правило, про період спаду свідчать втрата мотивації і погіршення результатів.

Тому не варто збільшувати інтенсивність тренувального навантаження, так як це може призвести до травм. Краще всього 1-2 тижні відпочити. Під час відпочинку тренування повинні бути легкими і нетривалими. Зазвичай 1-2 дня цілком достатньо для того, щоб відновитися фізично, хоча психічну втому спортсмен може відчувати набагато довше.

Література

1. Василевський В.В. Основи гирьового спорту. Навчально-методичний посібник по підготовці спортсменів масових спортивних розрядів. – Новий Розділ, 2003.
2. Воротинцев А.І. Гирі. Спорт сильних і здорових. – М.:Радянський спорт, 2002.
3. Гомонов В. Інформаційний матеріал №1. Методика організації навчально-тренувального процесу, 2003.

Літовченко В.Ю.

ВІДПОЧИНОК, ЯК ЧАСТИНА ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Відпочинок є невід'ємною частиною тренувального процесу у всіх видах спорту. Він сприяє процесам адаптації, які стимулюються в ході тренування. Крім того, відпочинок протягом двох-трьох днів перед змаганням сприяє поповненню запасів м'язового глікогену і є психологічною потребою організму початківця гирьовика.

Після тренування організм продовжує випробовувати вплив стресу. Організм втрачає рівновагу метаболічних процесів - зміст одних компонентів в крові і в м'язах знижується за рахунок підвищення інших. Під час відпочинку відбувається поповнення виснажливих запасів енергії, відновлення необхідних функцій організму. У деяких випадках він необхідний для лікування різних травм.

Однак фізичні навантаження не рекомендується повністю виключати. На вибір можна запропонувати тривалий легкий біг протягом 20-30 хвилин, або виконання вправ рівномірним методом з гирями 8-12 кг протягом 30-40 хвилин.

В процесі фізичного навантаження необхідно постійно спостерігати за власним організмом і відпочивати стільки, скільки буде потрібно. Потрібно проводити вимірювання ЧСС у стані спокою щоранку, перед тим як встати. Якщо вони знаходяться в межах постійної величини, то можна продовжувати тренування без шкоди для свого здоров'я. Якщо пульс частішає на 10 % і більше або залишається прискореним після тренування протягом години, то слід припинити заняття і відпочити. Також на пульс можуть впливати різні події у вашому житті, тому необхідно вивчити особливості свого організму і прислухатися до сигналів, які він посилає вам.

Література

1. Василевський В.В. Основи гирьового спорту. Навчально-методичний посібник по підготовці спортсменів масових спортивних розрядів. – Новий Розділ, 2003.
2. Воротинцев А.І. Гирі. Спорт сильних і здорових. – М.:Радянський спорт, 2002.
3. Гомонов В. Інформаційний матеріал №1. Методика організації навчально-тренувального процесу, 2003.
4. Лопатін Е., Рачинський С., Рябченко А. Інформаційний матеріал №2. Методика організації навчально-тренувального процесу, 2003.
5. Романчук С.В., Романчук К.В., Протенко В.В., Протенко М.В. Гирьовий спорт: щорічник, - Житомир, 2011.
6. Матвеев Л.П. Теорія і методика фізичної культури. – М.: Фізкультура і спорт. 1991.

Назаренко І. І.

КОЛОВЕ ТРЕНУВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Фізичне виховання відіграє важливу роль у зміцненні фізичного, психологічного, морального здоров'я молодого покоління. В Україні створено єдину систему засобів і методів фізичного виховання. У ній з кожним роком велике місце відводиться коловому тренуванню – це система спеціально підібраних фізичних вправ, методичних прийомів для зміцнення здоров'я, гармонійного фізичного розвитку й удосконалення рухових здібностей людини. На заняттях із застосуванням цього методу є можливість використовувати максимальну кількість різнобічного інвентарю та обладнання [4].

З метою вдосконалення техніки окремих рухових дій, покращення рівня фізичної підготовленості розробляються спеціальні комплекси вправ. Загальний перелік вправ залишається постійним протягом усього періоду навчання, змінюється лише величина навантаження. Такі комплекси можна використовувати на будь-якому занятті у вигляді індивідуальних завдань або «колової естафети», що сприяє успішному засвоєнню студентами всіх розділів навчальної програми.

На усіх станціях під загальним керівництвом викладачем виконуються задані вправи (для кожної групи свої вправи і комбінації вправ, зафіксовані в спеціальних картках) з індивідуально нормованим навантаженням для осіб будь-якого віку, статі, з різною фізичною підготовкою. Вправи розподіляються таким чином, щоб забезпечити чергування навантаженням переважно для м'язів ніг, рук, спини, черевного поясу, загального впливу.

Завдяки стандартному тренувальному часові й тривалості відпочинку під час виконання вправ комплексу на «станціях» і під час їх зміни забезпечується строгий порядок. Відпочинок між вправами на «станціях» і між кругами сприяє чіткому й оперативному регулюванню загального навантаження на організм з врахуванням віку і фізичної підготовленості, забезпеченню самоконтролю, який виключає перевантаження й зміцнює впевненість у собі.

Метод колового тренування – процес двосторонній. З одного боку – це діяльність викладача в передачі знань, керівництва процесом формування умінь і навичок студентів, а з другого – боку діяльність студента із засвоєння знань, умінь і навичок.

Підситков І.В.

РОЛЬ ТРЕНЕРА З РЕГБИ У ПІДГОТОВЦІ КОМАНДИ (ЯК СИЛА, ЩО СПОНУКАЄ ТА РУХАЄ)

Успіх спортивної команди багато в чому обумовлений стилем керування з боку тренера. Широта поглядів, компетентність, авторитет, комунікабельність, любов до свого виду спорту, вміння згуртувати дружній колектив, знання психології, рішучість, вимогливість, самокритичність, принципіальність - це неповний перелік якостей та вмінь, якими повинен володіти тренер-педагог [1].

Успіх тренерської роботи у значній мірі залежить від того, як він побудує свої відносини зі спортсменами і командою та як викладе свої знання [2] :

- команда повинна отримати від тренера достатню фізичну та технічну підготовку;
- необхідно прибрати з гри примусовість;
- необхідно знати й розуміти своїх гравців та враховувати що кожний гравець відрізняється один від одного;
- необхідно витратити певний час індивідуально на кожного гравця перед початком тренувального сезону;
- необхідно прислуховуватись (вислухувати) до своїх гравців та створювати для цього сприятливе навколишнє середовище та можливості.

Взаємовідносини (керування) з добре підготовленими та цілеспрямованими гравцями. Такий гравець являється активом, проявляє ініціативу, вкладає велику кількість енергії у тренування і хоче, щоб під час тренування, він був поміченим, намагається виправити найменші помилки й неточності [3].

На такого гравця звертати свою увагу необхідно позитивним способом, треба надавати йому технічну допомогу. Тренер повинен відчувати різницю між самовпевненістю та самостійністю, і тим що здається на перший погляд [4].

Робота з погано організованими та нецілеспрямованими гравцями. Такі гравці найчастіше не уважні, не організовані, пасивні, виконують все з байдужістю, уникають проблемних ситуацій, рідко проявляють ініціативу та дух суперництва, не радіють успіху.

Тренер повинен розмовляти, обговорювати з такими гравцями їх поведінку, без визначення та винесення присуду. Тренер призваний бути стриманим, делікатним та впевненим у своїх почуттях, в поспішних проявах, відчуттях, розчаруваннях, зривах і у випадках прояву приступів гніву. Тренер повинен більш уважно вислуховувати гравця, у бесіді з ним відкриваючи та переборюючи труднощі у своїй лінії дій (що турбує тебе?; чого тобі хочеться?; чого ти хочеш досягти?; тобі потрібна допомога?). Це кращий етап (момент) нагадати, показати йому яку користь він може отримати від спорту та надати йому вибір [5]. Якщо гравець проявляє деякі схильності до ентузіазму, то тренер повинен підтримувати та схвалювати позитивні емоції та вчинки, виховувати наполегливість [6].

Необхідно укріпляти різноманітні ознаки позитивних емоцій неактивного гравця своєю увагою, схвалюючи та офіційно визнаючи їх, бо тренер завжди добрий приклад в його очах. Такому гравцю необхідно показати його сильні сторони, і це може спрацювати дуже ефективно [7].

Авторитет тренера є невід'ємним від всієї його діяльності, знань теорії, практики спорту, високої вимогливості. Повноцінні взаємовідносини між тренером та командою будуються на взаємній повазі, довірі та дружбі. При вирішенні всіх питань, що стосуються команди та її гравців, між тренером та спортсменами необхідний контакт, тому особливо важливо, щоб тренер був також ерудованим в галузі психології особистості та спортивної діяльності.

Він повинен не тільки володіти теоретичними знаннями в цій важливій галузі, але й вміти вникати в психологію кожного гравця та спортивної команди в цілому. Ступень ефективності керівництва тренера залежить від вміння оцінити особливості психічних станів кожного спортсмена при його взаємодії з партнером та супротивником, вміння своєчасно та вірно усунути причини, що ведуть до невдач та конфліктів.

Таким чином роль тренера – формування настрою команди, підтримка та супровід команди, аналіз результату змагань. Тренер виконує роль психолога та ідеолога, скидає відчуття напруги та зверх відповідальності з гравців команди, дозволяючи їм сконцентруватися на технічних та задачах.

Література

1. Бабушкин Г.Д. Специфика деятельности тренера / Г.Д. Бабушкин – Омск: ОГИФК, 1985. – 68 с.
2. Хайхем Е.С. Регби на высоких скоростях / Е.С. Хайхем, В.Ж. Хайхем. – М.: Физкультура и спорт, 1970. – 272с.
3. Витошкин Н. Принципы успешной подготовки регбистов / Н. Витошкин. – К: 2006. – 155 с.
4. Корх А.Я. Тренер: деятельность и личность / А.Я. Корх – М.: 2000. – 120 с.
5. Гуськов С.И. Профессиональный спорт / С.И. Гуськов, В.Н. Платонов. – К.: Олимп. лит., 2000. – 392 с.
6. Горбунов Г.Д. Психопедагогика спорта / Г.Д. Горбунов – М.: ФиС, 2004. – 208 с.
7. Сопов В.Ф. Теория и методика психологической подготовки в современном спорте / В.Ф. Сопов – М.: 2010. – 120 с.

Назаренко І.І.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В ЖИТТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Проблема збереження й зміцнення здоров'я, підвищення розумової та фізичної працездатності студентів привертає увагу науковців у зв'язку зі значною інтенсифікацією навчального процесу, збільшенням інформації, необхідної для майбутньої професії й зменшення обсягу фізичних навантажень у закладах освіти.

Одним із основних показників всебічно гармонійного розвитку людини є її здоров'я. Його збереження і зміцнення, підвищення рівня фізичної підготовленості і працездатності, продовження творчої активності – соціальні завдання нашої країни в галузі фізичної культури і спорту. Фізичний стан людини залежить від багатьох факторів, основними з яких є природні (спадковість, морфо-функціональні особливості тощо) і соціальні (умови життя, виробнича діяльність). Фізичний розвиток людини – це керований процес.

Фізичний розвиток тісно пов'язаний зі здоров'ям людини, яке виступає як провідний чинник, що визначає не лише гармонійний розвиток молоді, але й успішність освоєння професії, плідність його майбутньої професійної діяльності складає загальне життєве благополуччя. Завдяки професійно-прикладній фізичній культурі створюються передумови для успішного оволодіння молоддю тією або іншою професією й ефективного виконання в подальшому певної роботи. Фізична культура і спорт у закладах вищої освіти є:

- 1) невід'ємною частиною способу життя студентів, співробітників, викладачів;
- 2) сферою задоволення необхідних потреб в руховій діяльності, що дозволяє якнайповніше реалізувати свої фізичні можливості.

Також варто звернути увагу на той факт, що студенти завжди перебувають у стресовому стані, оскільки розумова діяльність пов'язана з емоційною напругою, особливо під час сесії. Фізична культура та здоровий спосіб життя можуть звести до мінімуму, а іноді й до нуля ризик поганого самопочуття чи стан хвороби.

Фізкультура і спорт, як відомо, ефективно сприяють формуванню здорового способу життя, що включає і виконання правил особистої гігієни, і режим дня, і активний відпочинок, і організацію раціонального харчування, і відмову від всякого роду шкідливих звичок. Засоби фізичної культури підсилюють компенсаторні можливості організму, підвищують його здатність до опору. Вони добре відомі: оздоровчий біг, гімнастичні вправи, лижні прогулянки, велопогулянки та ін. Ці засоби вимагають індивідуального вибору і дозування навантаження при оздоровчих заняттях, и також контролю над цією дією, щоб навантаження не перевищило можливості людини. Особливе це важливо, коли йдеться про немолоду і не дуже здорову людину.

Література

1. Митчик О. П. Ставлення студенток до фізичного виховання і спорту / О. П. Митчик // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – Т. 2. – С. 183–185.

**СЕКЦІЯ: КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНА
РОБОТА, СОЦІАЛЬНІ І ГУМАНІТАРНІ
НАУКИ**

Кашаба О.Ю.

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Нові геополітичні реалії, що склалися в Україні, активізували процеси духовного відродження. В цій, державного значення справі, важливе місце належить історичному краєзнавству, яке сьогодні зазнає справжнього ренесансу.

Термін “край” в українській мові має глибинний сенс – його ототожнюють з отчою домівкою, «сторонньою», яку оспівував не один поет, рідною землею, Батьківщиною. Для українців він має виняткове значення ще й тому, що складає кореневу основу топоніму «Україна».

Термін «край» набув семантичного розмаїття в українській мові як за територіальним обширом, так і за духовною спорідненістю. Отже, в українській мові поняття «край» вміщує дві якісні ознаки: адміністративно-територіальну та етно-духовну, інтимну. Саме вони і є предметом дослідження краєзнавства.

Краєзнавство – це могутній науковий та громадський рух, основним завданням якого є популяризація знань про край, збереження історико-культурної спадщини “малої Батьківщини”, відродження духовності, історичної пам’яті, формування національної самосвідомості і гідності, активізація громадської позиції людини.

На методологічному і методичному рівнях краєзнавство має багато спільних ознак з країнознавством. Відмінність між ними полягає в масштабах предмета дослідження. Краєзнавство на відмінність від країнознавства, що вивчає державу в цілому, обмежується лише територією її певної частини. Однак разом вони відтворюють цілісний образ України як держави з виразною геополітичною «особистістю», з її могутнім, своєрідним, дуже складним за структурою інтегральним потенціалом.

Таким чином, ми спостерігаємо прояв одного з законів діалектики, а саме – «єдності та боротьби протилежностей». Історія кожної окремої землі – самодостатня, обмежена, відмінна від інших, зі своїми, притаманними лише їй ознаками та особливостями. Вона нагадує смальту зі своїм кольором, своїм розміром. Однак коли безліч таких крупинок об’єднується в єдине ціле, завдяки узагальненим, фундаментальним дослідженням, з’являється пишне, небачене за своєю красою мозаїчне панно – історія України, українського народу, української нації.

Маючи унікальну можливість органічно поєднувати в собі дві форми – державну і громадську, які знаходяться в тісному зв’язку, взаємодоповнюють і збагачують одна одну, краєзнавство користується великою популярністю.

Самовіддані зусилля краєзнавців-професіоналів і аматорів підтримують в суспільстві інтерес до культури, мови, традицій українського народу, чим сприяють формуванню національної самосвідомості та його історичної пам’яті.

Високий рівень національної гідності громадян спроможний консолідувати націю. А це не можливо без виховання любові та поваги до рідної землі, історії, звичаїв, культури. Тому відродження регіональних традицій – одне з найважливіших завдань відродження України. А в вирішенні цих проблем роль історичного краєзнавства неоцінена.

Література:

1. Кашаба О.Ю. Феномен історичного краєзнавства в контексті розвитку історичної науки// Краєзнавство. – 2005. – № 1-4. – С. 31-35.
2. Кашаба О.Ю. Історичне краєзнавство як складова національної освіти: теоретичний аспект// Краєзнавство. – 2010. – Ч. 1 – 2. – С. 96 – 105.
3. Кашаба О.Ю., Щербина І.В. Вплив історичного краєзнавства на формування критичного мислення у здобувачів історичної освіти// Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IX(46), I.: 254, 2021 Jun. The journal is published under Creative Commons Attribution License. – P. 22 – 25.
4. Кашаба О.Ю., Щербина І.В. Історичне краєзнавство як засіб активізації творчого потенціалу студентів-істориків// Проблеми інженерно-педагогічної освіти, № 71, 2021. – С. 5 – 13.

Тавшунський О.М.

КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНА РОБОТА ТА ШКОЛА В УКРАЇНІ У НОВІТНІЙ ЧАС

На початку ХХ ст. в Україні існували особливі тенденції щодо проведення краєзнавчих досліджень, на їх важливості наголошував, зокрема, і перший голова УНР історик М. Грушевський.

У 1925 р., що правда, вже при радянській владі в тодішній столиці - Харкові - було організовано Першу всеукраїнську краєзнавчу конференцію, на якій утворили державний централізований орган - Український комітет краєзнавства. До його роботи одразу долучилося чимало діячів української науки та культури: Д. Багалій, Д. Яворницький, В. Геринович та ін. Вони зазначали, що вже в школі мають формуватися вміння вивчати історію, географію, природу рідного краю. Цю тезу активно застосовував на практиці відомі педагоги А. Макаренко та В. Сухомлинський.

Основи краєзнавства як науки почали розробляти у 30-ті роки ХХ ст., що сприяло популяризації краєзнавчого руху, при деяких педагогічних інститутах навіть з'явилися кафедри краєзнавства.

Проте в др. пол. 1930-х рр. чергова хвиля репресій зачепила і цю сферу. У 1937 р. ліквідували центральні і місцеві краєзнавчі органи, а краєзнавство у середніх школах відмінили, ним продовжували займатися лише ентузіасти, деякі краєзнавці, любителі, вчителі.

Реабілітація краєзнавства відбулася в повоєнний час, коли воно стало на службу радянській ідеології. Із метою виконання завдань дослідницького характеру в різні місця Радянського Союзу вирушали учнівські експедиції, які досліджували територію на державному рівні за напрямками: місця бойової слави, географічні, історичні, екологічні та інші місця, що вимагав закон "Про зв'язок школи з життям" (1958).

У 80-ті роки ХХ ст. було опубліковано праці з методики організації краєзнавчих досліджень (М. Костриця), краєзнавчо-туристичної роботи (М. Крачило), розвитку краєзнавчої культури (В. Біленкін, В. Левін).

Сучасні вітчизняні педагоги В. Ковбас, Ю. Данилюк, О. Савчук, В. Пірка, Ю. Штюрмер відзначають, що краєзнавство у поєднанні з туризмом - це багатогранна навчально-освітня, пошуково-дослідницька та суспільно корисна діяльність школярів під керівництвом вчителя у процесі комплексного вивчення краю.

Краєзнавство має важливе значення для міцного засвоєння учнями основ наук; розширює і поглиблює їх знання, сприяє розвитку в них творчих здібностей, допитливості, активно формує світогляд.

Література:

1. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://portal.prolisok.org/osvita_ukraine_xxi.html

2. Пангелов Б. П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей. К., 2010. 248 с.

Чуєшкова О. В.

МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

Мовні процеси в усіх країнах регулюються через мовну політику – сукупність ідеологічних принципів і державних заходів, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні та розвиток мовної системи в певному напрямі.

Мовна політика в Україні передусім регламентується Законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ухваленим 14 квітня 2019 року. Згідно з першою статтею Закону єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова. Статус української мови як єдиної державної передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені цим Законом.

Відповідно до другої статті, яка регламентує сферу дії Закону, цей Закон регулює функціонування і застосування української мови як державної у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України. Дія цього Закону не поширюється на сферу приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів.

Наголошуємо на тому, що системність мовної політики визначається насамперед мовним законодавством і діяльністю органів державної влади щодо його впровадження. Так, в Україні було створено посаду уповноваженого із захисту державної мови, який має здійснювати державний контроль за застосуванням державної мови органами державної влади й місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, їхніми посадовими та службовими особами, а також громадськими об'єднаннями, політичними партіями та іншими юридичними особами.

27 листопада 2019 року Кабінет Міністрів України призначив на посаду уповноваженого із захисту державної мови Т. Монахову. Проте вже 24 квітня 2020 вона подала у відставку через відсутність політичної волі в багатьох питаннях, пов'язаних з її діяльністю. 8 липня 2020 року Кабмін призначив нового мовного омбудсмена – українського політика та науковця Тараса Кременя. А 7 липня 2020 року Конституційний Суд України розпочав розглядати подання 51 народного депутата про відповідність Конституції Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Автори клопотання стверджували, що цей закон дискримінаційний стосовно «російськомовних громадян» та деяких мовних меншин і корінних народів. З експертною оцінкою на засіданні Великої палати Конституційного Суду виступив директор Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України Б. Ажнюк, який у своєму виступі наголосив на тому, що в Законі йдеться саме про державну мову, а не про мови нацменшин. У тому, що подання народних депутатів не має жодних перспектив, був переконаний і Т. Кремень. 14.07.2021 КСУ ухвалив рішення про відповідність цього закону Конституції України.

Отже, повністю підтримуємо думку мовного омбудсмена й суддів КСУ про те, що ухвалений мовний закон є збалансованим, відповідає духу Конституції та відображає реальні настрої суспільства. За різними соціологічними опитуваннями, рівень усвідомлення громадянами України необхідності захисту і розвитку української мови як державної становить понад 90%. Переконані в тому, що на фоні воєнної агресії з боку росії ця цифра тільки зростатиме.

Бакуменко О. О.

ТРЕНІНГ ЯК ВИМУШЕНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ОЗНАЙОМЧОЇ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 032 ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ (В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ)

Різні види практики є обов'язковою умовою формування професійних якостей майбутніх фахівців. Для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія» першою і однією з найважливіших є ознайомча археологічна практика, яка традиційно проводиться у польових умовах (археологічна експедиція).

Метою археологічної практики є набуття студентами умінь і навичок проведення археологічних досліджень на основі теоретичних знань, одержаних впродовж вивчення навчальної дисципліни «Історія первісного суспільства та основи археології». Ці навички дозволяють майбутнім фахівцям історикам ознайомитись з процесом отримання археологічних джерел, вкрай необхідних для розкриття проблем давніх етапів людської історії, а для майбутніх фахівців в сфері краєзнавчо-туристичної роботи частково досягнути потенціал археологічних ресурсів рідного краю.

Завданнями археологічної практики є:

- закріплення теоретичних знань з археології та набуття умінь їхнього практичного застосування в науковій і практичній діяльності;
- ознайомлення з організацією роботи археологічних науково-дослідних інституцій;
- опанування основними методами археологічних досліджень;
- ознайомлення з етапами археологічних досліджень.

Найважливішим результатом археологічної практики має бути набуття студентами істориками умінь і навичок вивчати та реконструювати минуле за матеріальними залишками людської життєдіяльності та використовувати ці реконструкції в професійному житті.

Умови військового часу зробили неможливими повноцінне проведення польової практики. Але в нашій можливості частково компенсувати її відсутність. Сучасна інформаційна мережа містить величезну кількість аудіо- і візуального контенту присвяченого польовій археології. Тому, як вимушений варіант, ми можемо використовувати цей контент для візуалізації теоретичних знань. Програмою практики у форсмажорних обставинах ми передбачили ряд лекцій що супроводжуються відеорядом, який ілюструє основні етапи польових та камеральних археологічних досліджень.

Також, до відеозустрічей запрошено фахівців археологів, які поділились власним польовим досвідом та запропонували студентам практичні завдання. В нашому розпорядженні відеоматеріали як найкрупніших, так і регіональних археологічних музейних колекцій. За підсумками тренінгів студенти мають підготувати власний науковий проект з археологічної тематики, що враховує інформацію теоретичного курсу та тренінгу. За умови завершення військових дій в нашій країні, ми безумовно, зробимо все для відновлення повноцінної практики, в тому числі залучимо до польових досліджень студентів, що наразі були їх позбавлені.

Рубан Н.П., Тіманюк В.Н., Черненко Ю.Ю.

ВИКОРИСТАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ТУРИСТИЧНОМУ КРАЄЗНАВСТВІ

Сучасна індустрія туризму є однією з найприбутковіших галузей світового господарства. Для забезпечення конкурентоспроможності як усієї країни, так і окремих її територій, залучення туристів, які шукають неповторних та яскравих вражень від своїх поїздок та екскурсій, досягнення швидкого відновлення економіки туристичної галузі після пандемії COVID-19, країнам доводиться додавати все більше сил та коштів [1]. Вони змушені постійно вдосконалювати об'єкти туристичної інфраструктури, освоювати нові туристично-рекреаційні зони, здійснювати пошук оригінальних рекламних інструментів, вивчати та задовольняти всі нові запити потенційних споживачів туристичного сервісу та ін. У зв'язку з цим, особливо ефективним та надійним засобом сталого розвитку туризму та підвищення його конкурентоспроможності є охорона, захист та використання прав на об'єкти інтелектуальної власності (ІВ).

Наприклад, в Україні система ІВ здатна надійно закріпити права юридичних та фізичних осіб, які беруть участь у туристично-краєзнавчій діяльності, стимулювати інноваційні проекти, підтримувати участь підприємств та окремих осіб здійснювати брендинг як окремих територій, так і загалом усієї країни. Як відомо, процес формування бренду багатофакторний, що вимагає участі фахівців у галузі територіального маркетингу та інтелектуальної власності, професійної розробки стратегії просування бренду [2]. Для успішної роботи необхідно вивчити напрями взаємодії між ІВ туризмом, культурою та історією конкретного регіону. По-друге, виділити основні види прав ІВ, які будуть важливими для даної території. Переваги, які забезпечує ІВ полягають у наступному: забезпечення захисту від конкурентів; посилення довіри споживачів; залучення інвесторів; демонстрації ексклюзивності продукту; посилення міжнародної репутації; підтвердження якості продукту (послуги).

Права ІВ можуть вводитися у господарський оборот, бути предметом купівлі-продажу та приносити власнику додатковий грошовий дохід. Як об'єкти ІВ розрізняють об'єкти авторського та суміжних прав та об'єкти промислової власності (ПВ). У туристично-краєзнавчій діяльності найбільш широко можуть використовуватися об'єкти авторського права (літературні твори): результати наукових досліджень, літературно-історичні публікації, методи та методики краєзнавчої роботи та ін. Особливу увагу слід приділити охороні таких об'єктів, як: карти, що є результатом досягнутого рівня знань про територію; комп'ютерні програми; бази даних; аудіо-візуальні твори; конфіденційна інформація (ноу-хау).

Промислова власність включає патенти на винаходи та корисні моделі, свідоцтва на корисні моделі, товарні знаки, географічні найменування місць походження товарів, фірмові найменування. Реєстрація та використання об'єктів ПВ сприяє вдосконаленню туристичного продукту, підвищенню репутації краєзнавчої території. Ефективне використання ІВ у туристичній галузі підтверджує практика багатьох країн світу, яка є предметом для детального вивчення та використання в Україні.

Література

1. Солодкий В. Как эффективно управлять территорией? [Электронный ресурс] / В. Солодкий. – Режим доступа: <http://www.sostav.ru/blogs/27523/4453>
2. Роль брендинга городов в эпоху перемен / Под общей ред. О. И. Соскина. – К. : Институт трансформации общества, 2012. – 112 с.

Ротова Н.В.

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛІВ РУХУ В КУРСІ «УКРАЇНСЬКА МОВА ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ»

Зміни, що відбуваються в останні роки в системі вищої освіти України, входження українських ЗВО в єдиний світовий освітній простір, необхідність використання можливостей дистанційної освіти – все це зажадало переосмислення цілей та завдань освіти, стратегій навчання в найрізноманітніших галузях наукового знання.

Завданням викладача української мови стає не просто навчання іноземних здобувачів мовній системі української мови: фонетики, лексики, граматики, але й формування в них спроможності правильно оцінювати комунікативну ситуацію при спілкуванні з носіями мови, зчитувати культурні коди, що містяться в мові носіїв української мови, а також адекватно сприймати сигнали невербальної комунікації (жести, міміку тощо) співрозмовника.

Окрім рецепції, метою навчання української мови є формування готовності продукувати мовленнєві виступи відповідно до культурних, етикетних та мовних норм української лінгвокультурної спільноти. Враховуючи процеси, що відбуваються в методиці викладання, ми запропонували систематизований спосіб навчання дієсловам руху на початковому етапі навчання, який в умовах жорсткого ліміту часу дозволяє не тільки максимально полегшити сприйняття навчального матеріалу, а й підвищити темп формування граматичних, комунікативних навичок та умінь студентів при навчанні української мови як іноземної.

На першому етапі, коли студенти вивчають знахідний відмінок напрямку, вводяться дієслова йти, ходити, піти та опрацьовуються особливості їх використання; згодом вводяться дієслова їхати, їздити, поїхати з поясненням відмінностей у способах виконання дії: йти пішки, але їхати на автобусі, машині тощо. На другому етапі вивчаються основні дієслова руху без префіксів.

Цю тему доцільно вводити наприкінці елементарного курсу, коли буде засвоєно основні значення відмінків. Під час вивчення основних дієслів руху без префіксів дається список співвідносних дієслів односпрямованого та різноспрямованого руху і пояснюються відмінності в характері руху.

На третьому етапі вивчаються дієслова руху з префіксами. На основі раніше розглянутих дієслів за допомогою префіксів утворюються похідні, значення яких залежить від словотворчого префікса. На четвертому етапі вивчаються переносні значення дієслів руху. Цей етап потребує від слухачів вільного володіння українською мовою.

На основі мовного матеріалу, що використовується на заняттях, формуються і монологічні навички мови, уміння передати зміст прочитаного або прослуханого невеликого тексту. Завдання до текстів спрямовані на перевірку матеріалу, що підлягає активному засвоєнню: відповісти на запитання, скласти діалоги, переказати текст тощо.

Запропонований підхід сприяє швидкому засвоєнню значення дієслів руху та правильному вживанню обраної форми в певній мовленнєвій ситуації. Чітка організація навчального матеріалу, логічно витримана покроковість і поетапність у його розгортанні допомагають у стислі терміни знімати психологічні бар'єри, засвоювати та активізувати отримані знання, підвищують зацікавленість і стимулюють мотивацію вивчення української мови.

Наукове видання

Мови видання: українська, англійська

Збірник тез доповідей LV конференції науково-педагогічних працівників та
аспірантів

Української інженерно-педагогічної академії

Том 1

Секції:

Автоматизації, метрології та енергоефективних технологій
Фізики та електроенергетики

Іншомовної підготовки, європейської інтеграції та міжнародного
співробітництва

Педагогіки, методики та менеджменту освіти

Практичної психології

Економіки та менеджменту

Фізичного виховання

Краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук

16-17 травня 2022 року

За заг. ред.

Грінченко Г.С.

Технічний редактор Христич А.С.

Комп'ютерна верстка Христич А.С.

Підписано до друку 18.07.2022 Формат 60x84/16 умов. Друк. Арк.

Тираж прим.

Українська інженерно-педагогічна академія

м. Харків, вул. Університетська, 16

e-mail: nauka@uipa.edu.ua